

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
Ministarstvo Životne Sredine i Prostornog Planiranja
Ministry of Environment and Spatial Planning

STRATEGIA ZA KLIMATSKE PROMENE 2019- 2028

AKCIONI PLAN ZA KLIMATSKE PROMENE

2019- 2021

2018

SADRŽAJ

Contents

POGLAVLJE I	6
SAŽETAK	6
POGLAVLJE II	11
UVOD	11
METODOLOGIJA	12
POGLAVLJE III	13
AKTUELNO STANJE	13
RAZVOJ SA NISKIM EMISIJAMA (SMANJENJE EMISIJA SG)	14
UKUPNE EMISIJE STAKLENIČKIH GASOVA NA KOSOVU	15
INVENTARSTAKLENIČKIH GASOVA	15
PRILAGOĐAVANJE NA KLIMATSKE PROMENE	30
UTICAJI KLIMATSKIH PROMENA NA KOSOVU	31
MERE ZA ODGOVARANJE NA UTICAJE KLIMATSKIH PROMENA NA KOSOVU	33
KLJUČNA PITANJA I IZAZOVI	34
AKTIVNOSTI I ZAKONODAVSTVO ZA REŠAVANJE KLIMATSKIH PROMENA	<i>Error! Bookmark not defined.</i>
POGLAVLJE IV	41
VIZIJA, MISIJA I CILJEVI	41
POGLAVLJE V	47
PRAČENJE I PROCENA PRIMENE STRATEŠKIH DOKUMENATA	47
POGLAVLJE VI	<i>Error! Bookmark not defined.</i>
UTICAJ BUDŽETA I SPROVOĐENJE STRATEGIJE	<i>Error! Bookmark not defined.</i>
POGLAVLJE VII	52
AKCIONI PLAN ZA KLIMATSKE PROMENE	52
ZAKLJUČAK	53
MATRICA APKP, 2018- 2020	54
PRILOG 1	64
PRILOG 2	70
PRILOG 3	74
PRILOG 4	76
PRILOG 5	79
PRILOG 6	82

SKRAĆENICE

AEU	Agencija Emergentnog Upravljanja
AZOK	Agencija za Zaštitu Okoline Kosova
BDP	Bruto Domaši Proizvod
DŠ	Departman Šuma
EBOR	Evropska Banka za Obnovu i Razvoj
EE	Energetska Efikasnost
EU ITARI	Instrument za Tehničku Asistenciju i Razmenu Informacija upravljn od Opšte Direkcije za Proširenje u Evropske Komisije
EU	Evropska Unija
FZK	Fond za Zelenu Klimu
GAINS	Model za Interakciju i Sinergiju na Stakleničke Gasove i Zagađenje Vazduha
GIZ	Nemačko Udruženje za Međunarodnu Saradnju
HDU	Hvatanje i deponovanje ugljenika
HE	Hidroelektrane
IIS	Institut Istraživanja Šuma
IPU	Instrument Pre-Učlanjenja
KAP	Kosovska Agencija Privatizacije
KAPEE	Kosovski Akcioni Plan za Energetsku Efikasnost
KAŠ	Kosovska Agencija Šuma
KEK	Kosovska Energetska Korporacija
KfW	Kreditanstalt fuer Wiederaufbau
KKA	Kosovska Kadastarska Agencija
KRNE	Komponenta Razvoja sa Niskim Emisijama
KS	Konferencija Stranaka
KS	Kopenhaški Sporazum
MAE	Međunarodna Agencija za Energiju
MEF	Ministarstvo Ekonomije i Financija
MER	Ministarstvo Ekonomskog Razvoja
MIAAS	Međunarodni Institut za Analizu Aplikativnih Sistema
MIP	Merenje, izveštavanje i provera
MMRGKP	Među Ministarska Radna Grupa za Klimatske Promene
MONT	Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije
MPŠRR	Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja
MRSP	Ministarstvo Rada i Socijalne Politike
MSP	Mala i Srednja Preduzeća
MSP	Međunarodni Sud Prava
MSPP	Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja
Mt CO ₂ eq	Ekvivalentnih megatona (milion tona) CO ₂
MTI	Ministarstvo Trgovine i Industrije
MUP	Ministarstvo Unutrašnjih Poslova

NPAŽS	Nacionalni Akcioni Plan za Životnu Sredinu
NSP	Nacionalna Strategija Prilagođavanja
NSR	Nacionalna Strategija za Razvoj
NTG	Naftni Tečni Gas
OHP	Organizacija za Hranu i Poljoprivredu, OUN
OIE	Obnovljivi Izvori Energije
PNAU	Potrebne Nacionalne Akcije za Ublažavanje
PPRR	Plan za Poljoprivredni i Ruralni Razvoj
PUS	Procena Uticaja na Sredinu
RDO	Radni Dokument Osoblja
RSBUN	Rezolucija Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija
RSNESPNP	Razvojna Strategija sa Niskim Emisijama sa Sposobnošću Prilagođavanja na Klimatske Promene
RUE	Regulatorni Ured za Energiju
SB	Svetska Banka
ŠEUTE	Šema Evropske Unije za Trgovanje Emisija
SEZ	Sporazum Energetske Zajednice
SG	Staklenički Gasovi
SKP	Strategija za Klimatske Promene
SON	Smanjenje Opasnosti od Nepogoda
SŽS	Strategija za Životnu Sredinu Kosova
TE	Teromelektrane
UNDP	Razvojni Program Ujedinjenih Nacija
VPS	Velika Postrojenja za Sagorevanje

POGLAVLJE I

SAŽETAK

Klimatske promene su postale opasnost po životnu sredinu, ljudsko zdravlje i privredu i na Kosovu. Sve više stvaraju probleme zajednicama, kućne, poslovne i ratarske štete. Veoma je važno da se počne sa preduzimanje mera za borbu protiv klimatskih promena, kako bi zaštitili životnu sredinu, da se podrži privreda kako bi se stvorila jedna privreda sa niskim ugljem i visokom produktivnošću i da se vrši planiranje za prilagođavanje na klimatske promene kako bi se obezbedilo zajednicama suočavanje sa promenama klime.

Nacionalna Strategija za Klimatske Promene 2019- 2028 određuje politike za smanjenje emisija stakleničkih gasova (SG) i prilagođavanje na klimatske promene. Takođe, ona predstavlja mogućnost nalaženja i određivanja mera za smanjenje emisija stakleničkih gasova i prilagođavanju na klimatske promene.

Ova Strategija je početni korak u procesu politika za upravljanje smanjenja SG i prilagođavanju na klimatske promene za sledećih deset godina. Takođe ona predstavlja mogućnost da se uoče mere za ublažavanje i prilagođavanje koje će podsticati održivi razvoj. Važno je reagovati i predvideti uticaj klimatskih promena na Kosovu. Trenutni i očekivani uticaji uključuju:

- Ukupne emisije stakleničkih gasova na Kosovu koje su u 2008 godini dostigle na 9.5 Mt CO₂ eq. U 2015 godini one su porasle približno za 5.2%, dakle dostigle su vrednost od 10 Mt CO₂ eq. Ovaj relativno visoki porast je prouzrokovan povećanim spaljivanjem fosilnih goriva;
- Upoređujući sa ostalim Evropskim državama, Kosovo ima relativno niske emisije po glavi stanovnika (5.5 t CO₂ eq. po glavi stanovnika za 2015 godinu), dok emisije stakleničkih gasova za jedinice BDP (0.56 kg. CO₂ eq. za Evro za 2015 godinu) su najveće. Emisije po glavi stanovnika su malo veće iznad proseka EU (9.93 t), dok emisije za jedinicu BDP su skoro dvostruko veće od proseka EU (0.4 kg/EUR)
- Statistike pokazuju ekonomske i socialne izazove za Kosovo vezana sa niskim emisijama ali u porastu, sa još nižim BDP po glavi stanovnika. Ova situacija opravdava primenu zajedničkog principa ali sa raznim odgovornostima određenim članom 3.1 Okvirne Konvencije Ujedinjenih Naroda za Klimatske Promene (UNFCCC);
- Izloženost naopasnosti kao što su suša, poplave i šumski požari će postati veća sa klimatskim promenama. Promenljivost klime se već sada na Kosovu povećala;
- Visoke temperature verovatnije će izazvati vruće talase i šumske požare. Od 2000 godine pa do sada na Kosovu je bilo sve više požara šuma;
- Povišene temperature, nepredvidljivost u vezi sa kišama i smanjenje padavina, kombinovano sa socio-ekonomskim razvojem i potrebe u porastu za vodene izvore povećaće izloženost na suše;
- Degradacija ekosistema i smanjenje usluga ekosistema;
- Porast bolesti i pojavljivanje novih vrsta bolesti kao posledica zagađenja vode.

Za Kosovo je od velike važnosti uzimanje u obzir opasnosti, koje mogu da velike od klimatskih promena. Ovo rezultira od nekoliko faktora, uključujući:

- Industrije koje rade sa zastarelim tehnologijama (posebno Termoelektrane)
- Nekontrolisana gradnja i urbanizacija od 1999 do sada
- Visoka socio- ekonomska ranjivost kao posledica visoke stope siromaštva (koja obuhvata do 45% stanovništva), krhke ekonomije i niskog nivoa u sektorima zdravstva, socijalnog zbrinjavanja i zapošljavanja
- Gradnja bez dozvole u opasnim zonama i nepoštovanje standarda gradnje
- Zastarela i neadekvatna infrastruktura snabdevanja pijaćom vodom i kanalizacije za suočavanje sa trenutnim trendovima razvoja i priraštaja stanovništva
- Neodrživo upravljanje vodnim resursima
- Neadekvatno korišćenje zemlje i neadekvatno opštinsko planiranje, koje povećava izloženje stanovništva na opasnosti
- Neodržive poljoprivredne prakse, rasšumljavanje i uništavanje kosina od mineralnih aktivnosti.

Strategija za Klimatske Promene je u saglasnosti sa strateškim prioritetima Vlade Kosova, posebno sa Programom Vlade Republike Kosova 2017- 2021 i Nacionalnom Strategijom za Razvoj (NSR) 2016- 2021.

Program Vlade Republike Kosova 2017- 2021 sa prioritetom razmatra zaštitu životne sredine, s ciljem poboljšavanje stanja životne sredine; Upravljanje i održivi razvoj vodenih resursa i rehabilitaciju rečnih korita; Jačanje upravljanja nacionalnih parkova i ostalih zaštićenih zona prirode; i Jačanje prostornog planiranja, gradnje, stanovanja, upravljanje zemljišta i razvoj katastra.

Nacionalna Strategija za Razvoj (NSR) je dokumenat koji određuje razvojne politike Kosova za razdoblje 2016- 2021. S obzirom da NSR adresira prioritete koje direktno utiču na životnu sredinu, ona obezbeđuje da investicije na infrastrukturu, energiju, putnu infrastrukturu, poljoprivrede i ostale su u saglasnosti sa posvećenjem Kosova za zaštitu životne sredine i klimatske promene. Četvrti stub ove strategije- Infrastruktura, predviđa posebne mere za obezbeđivanje investicija koje omogućavaju održivu upotrebu prirodnih resursa, obezbeđujući ravnotežu razvojnih potreba i brige za životnu sredinu i to: 1. Investicija u merama efikasnosti za potrošnju energije (koje direktno utiču na smanjenje emisija SG); 2. Racionalizacija upotrebe vode i povećanje proizvodnih kapaciteta i kapaciteta snabdevanja koja će biti značajna mera uzimajući u obzir klimatske uticaje (sušu); 3. Obezbeđivanje održive upotrebe šuma Kosova. Ovo će doprineti da se šume Kosova ne degradiraju i da se ne prouzrokuju posledice u ekosistemu (Šume utiču na stabilnost klime. One regulišu ekosisteme, zaštićuju biodiverzitet, učestvuju u integralni deo ugljeničkog ciklusa, obezbeđuju sredstva za život i mogu pomoći na promovisanje održivog razvoja). Ova strategija služi kao osnovna referenca za nacrt Strategije za Klimatske Promene.

Sa druge strane, Program za Ekonomske Reforme (PER) 2018- 2020 – Prioriteti strukturnih reformi, kao deo dialoga za ekonomsko upravljanje između Kosova i Evropske Zajednice je fokusiran u mere koje direktno utiču na razvoj konkurencije u zemlji. Sa ovim se programom predviđa: Mera 2: Smanjenje potrošnje energije preko mera za efikasnost energije – s kojom se planira sprovođenje mera energetske efikasnosti, koje direktno doprinose na smanjenje SG i Mera reforme. 4: Investicije na poljoprivrednu infrastrukturu I za agropreradu, s kojom preko sprovođenja određenih mera predviđenim Strategijom za Klimatske Promene će se pomoći na stvaranje preduslova za sprečavanje opasnosti od mogućih klimatskih promena.

Kosovo, zbog svog statusa u OUN-u, nije direktni potpisnik konvencija, protokola ili drugih međunarodnih sporazuma u oblasti životne sredine. Kao posledica, Vlada Kosova nije u stanju da sarađuje kao ravnopravni partner u multilateralnom nivou.

Iako Kosovo još uvek nije učesnik i nije potpisnik *Okvirnu Konvenciju Ujedinjenih Nacija za Klimatske Promene* (UNFCCC), ona ima obavezu da odgovori na zahteve Konvencije i Protokola, kao jedna od potpisnica Ugovora Energetske Zajednice. Ugovor Energetske Zajednice takođe određuje jasne ciljeve za klimatske promene i smanjenja potrošnje energije proizvedene od uglja, dok zahteva povećanje proporcija obnovljive energije.

Potpisivanje Multilateralnih Sporazuma o Životnoj Sredini (MSŽS) je prioritet u okviru šestog Akcionog Plana Životne Sredine EU. Zajednica EU je ratifikovala veliki broj međunarodnih sporazuma kako na globalnom i na regionalnom nivou. Iako, glavni cilj Kosova je učlanjivanje u Evropsku Uniju, sprovođenje obaveza iz MSŽS su dodatna sredstva u cilju dostizanja usaglašavanja pravne osnove sa politikama EU.

MSPP je u toku preduzimanja mera koje uključuju ključne odredbe MSŽS u nacionalnom zakonodavstvu i pripremanje za što bolje sprovođenje zahteva. Jedan broj načela i odredaba MSŽS su deo zakonodavstva životne sredine i klimatskih promena EU. Do sada, Kosovo je usaglasilo značajan broj načela i odredaba iz MSŽS kao deo nastojanja u procesu zbližavanja domaćeg zakonodavstva sa aquis EU.

Jedna od najviših prioriteta za Zapadni Balkan (ZB6) i za spoljnu politiku Evropske Unije je „*Agenda Kontikviteta*“, deo koje je i Republika Kosova. Sektor koji direktno imaju odgovornosti unutar ove agende su sektor energije i prevoza, a da u isto vreme su sektori sa velikom važnošću unutar Strategije za Klimatske Promene, koje će reflektirati u merama koje proizilaze od određenih mera u ovoj Strategiji (opširnije, sporazume i druge međunarodne politike nalaze se elaborirane u Prilogu I ovog dokumenta).

Imajući u obzir veliku nesigurnost vezanu za aktuelni nivo kao i predviđanja emisija stakleničkih gasova u budućnosti, teško je odrediti u punom smislu neki cilj za smanjenje emisija SG koji bi definisao ciljane količineredukovanja emisija. Iz ovog razloga i zbog nejasnoće budućeg socio ekonomskog razvoja zemlje, takođe je teško odrediti dugoročne ciljeve razvojne strategije za niske emisije (npr. 2050 prema Smernicama EU). Iz tog razloga, mere za ublažavanje su određene u smislu vrednosti.

Ova Strategija je odredila pet strateških ciljeva od kojih prva dva cilja su povezana sa razvojem sa niskim emisijama (smanjenje SG) dok ostale tri sa prilagođavanjem na klimatske promene.

Strateški ciljevi za razvoj sa niskim emisijama (smanjenje emisija SG):

1. Razvijanje kapaciteta Kosova za ispunjavanje njenih budućih obaveza u sklopu Konvencije UNFCCC i obaveza prema EU.
2. Smanjenje emisija SG

Strateški ciljevi za prilagođavanje na klimatske promene:

3. Razvijanje novih mehanizama i poboljšavanje postojećih za smanjenje opasnosti od nesreća, za sektore od ekonomske važnosti koje su posebno ugrožene od klimatskih promena;
4. Podizanje kapaciteta prilagođavanja prirodnih sistema.
5. Povećanje kapaciteta partnera, učesnika i drugih partnera u centralnom i lokalnom nivou za integrisanje pitanja vezanih za klimatske promene i prilagođavanja u razvojnim procesima.

Za dostizanje realizacije ciljeva za razvoj sa niskim emisijama od velike verovatnoće je da razvoji sa niskim emisijama će rezultirati nižim emisijama SG nego u scenariju bez promena. Ovo će pomoći na:

- a) predlaganje prioriternih rešenja za ublažavanje, koje će obezbediti ekonomske mogućnosti;
- b) identifikaciju prepreka za ekonomski razvoj sa niskom emisijom ugljenika;
- c) jačanje i podržavanje projekata/ postojećih investicija, povlačenjem dodatne međunarodne podrške;
- d) odluke koje će se preduzeti za buduće doprinose/obaveze za kvantitativno smanjenje emisija.

Glavne mere za postizanje strateških ciljeva za razvoj sa niskim emisijama (smanjenje emisija SG) koje će povećati dobiti, smanjujući negativne posledice su:

- Stvaranje Nacionalnog Sistema za Inventarizaciju i jačanje izveštavanja za stakleničke gasove
- Primena Nacionalnog Akcionog Plana za Energetsku Efikasnost 2010- 2018
- Primena Nacionalnog Akcionog Plana za Obnovljivu Energiju (NAPOE) 2011-2020
- Rekonstrukcija i proširenje mreža za centralno grejanje
- Poboljšanje efikasnosti postojećih TE
- Koncepti održivog kretanja u gradovima Kosova

Koristeći prostu ekstrapolaciju emisija stakleničkih gasova u zavisnosti od predviđenih zahteva za energiju po Akcionom Planu za Energetsku Efikasnost i u poređenju sa uticajem ovih mera, dolazi do smanjenja emisija od 7 do 14% u 2018, u poređenju sa scenarijom bez preduzimanja ovih mera. Ovo daje prvu približnu procenu kako bi mogao izgledati jedan cilj emisije, koji će se dalje razraditi nakon završetka inventara i predviđanja emisija.

Za dostizanje strateških ciljeva, opšte mere sektora za prilagođavanje na klimatske promene su:

1. Zaštita od poplava
2. Suše, mali tokovi i nedostatak vode
3. Upravljanje šuma i biodiverziteta
4. Javno zdravstvo
5. Upravljanje i razmena podataka
6. Izgradnja kapaciteta, obuke i dizanje svesti
7. Financije, pokrivanje troškova i upravljanje opasnosti
8. Strukture saradnje

Ove mere prilagođavanja na klimatske promene identifikuju aktivnosti/ intervencije, koje povećavaju dobite smanjujući negativne posledice. Ovo obuhvata isplativije zahvate za smanjenje opasnosti, koje se mogu realizovati bez komprometacije smerova održivog razvoja i opcije prilagođavanja, koje obezbeđuju dobit nezavisno od budućih klimatskih uslova.

Prilagođavanje na klimatske promene odnosi se na prilagođavanje ekoloških, socialnih ili ekonomskih sistema kao odgovor na stvarne ili očekivane klimatske podsticaje kao i na njihove efekte ili uticaje. Ona se odnosi na promene u procesima, praksama i strukturama za ublažavanje potencijalne štete ili koristi koje suvezane sa klimatskim promenama (Definicija Konvencije UNFCCC-a: <http://unfccc.int>).

Mere prilagođavanja uključuju efikasnije korišćenje ograničenih vodenih resursa, prilagođavanje građevinskih standarda budućim klimatskim uslovima i ekstremnim vremenskim prilikama, izgradnju prepreka za sprečavanje poplava i porast nivoa brana, razvijanje useva koji su otporni na sušu, odabir vrsta drveća i šumskih praksi koje su manje podložne olujama i požarima, kao i uspostavljanje kopnenih koridora za pomaganje migracije vrsta.

Ove politike obebeđuju sveobuhvatni okvir za razvoj Akcionog Plana za Klimatske Promene 2018- 2020, koji je sastavni deo ovog dokumenta u kojem se utvrđuju akcije, čija realizacija će pomoći na smanjenju emisija SG i na pripreme za prilagođavanje na klimatske promene.

Dok klimatske promene predstavljaju veliki izazov, one takođe predstavljaju mogućnost za inovacije, na upravljanju vodenih resursa i održivi razvoj, u jednoj savremenoj ekonomiji, posebno preko porasta: npr. energije od vetra i solarne energije, razvoja zelene infrastrukture, (održive) proizvodnje biokarburanata, reciklaže otpadnih voda kao i građevinskih tehnologija za stanovanje- neutralne na ugljenik, neutralni transport i neutralnu industriju.

Na kraju, ova Strategija nastoji da deli i obogaćuje pouke, najbolje prakse prilagođavanja, iskustva i avokaciju kako bi uticala na procese politika i donošenje odluka na lokalnom, centralnom i regionalnom nivou.

Strategija za Klimatske Promene 2019- 2028 i Akcioni Plan za Klimatske Promene 2019- 2021, sastoji se od 7 poglavlja i 6 priloga. Nakon sažetka predstavljenog u prvom Poglavlju, u drugom Poglavlju je predstavljena metodologija rada, dok u trećem Poglavlju je predstavljeno trenutno stanje gde je obuhvaćen deo smanjenja emisija SG i prilagođavanje na klimatske promene i takođe se razmatraju posebni sektori koje doprinose na emisije SG ali takođe i sektori koji imaju posledice od klimatskih promena uključujući i zakonodavstvo koji ima za cilj suzbijanje klimatskih promena, dok u četvrtom Poglavlju je predstavljena vizija, misija i ciljevi gde se uključuju I mere za realizaciju ciljeva određenih u ovoj Strategiji. U petom Poglavlju je predstavljeno praćenje i procena sprovođenja strategije, dok u šestom Poglavlju je predstavljen sažetak glavnih aktivnosti, izračunatih troškova i dalji koraci i na sedmom Poglavlju je predstavljen Akcioni Plan za Klimatske Promene. Analitičko aktuelno stanje je dato u šest Priloga ovog dokumenta

POGLAVLJE II

UVOD

Strategija za Klimatske Promene 2019- 2028 je u skladu sa strateškim prioritetima Vlade Kosova, posebno sa Programom Vlade Republike Kosova 2017- 2021, Nacionalnom Strategijom za Razvoj (NSR) 2016- 2021 i Programom za Ekonomske Reforme 2018- 2020.

U Strategiji za Zaštitu Životne Sredine Kosova (SZŽSK) i Akcionom Planu za Životnu Sredinu (APŽS), klimatske promene su se identifikovale kao prioritet i takođe za proces aproksimacije Kosova sa EU kao i ispunjavanju obaveza koje proizilaze od Sporazuma za Stabilizaciju i Pridruživanje.

Izrada Strategije za Klimatske Promene (nadalje Strategije) je inicirana od strane Ministarstva Sredine i Prostornog Planiranja (MSPP) uz podršku od UNDP-a. Ova Strategija je početni korak u procesu upravljanja politika za smanjenje stakleničkih gasova (SG) i prilagođavanju na klimatske promene. Takođe, ovaj dokumenat predstavlja mogućnost nalaženja i određivanja mera za smanjenje emisija stakleničkih gasova i prilagođavanju na klimatske promene, komponente koje će promovisati održivi razvoj.

Cilj Strategije za Klimatske Promene je da se omogući sveobuhvatni okvir politika za ublažavanje klimatskih promena, na osnovu sadašnjeg nivoa informacija. Na jedan način, ova Strategija uzima u obzir stalne napore Kosova dok s druge strane obezbeđuje uputstva za dalje korake koje će se preduzeti u smislu ispunjavanja obaveza koje se zahtevaju od EU i ostalih globalnih zahteva za Kosovo. U Prilogu 1, tačka 1.0. ovog dokumenta detaljnije je predstavljen međunarodni kontekst/ Međunarodna pozicija Kosova.

Strategija se odnosi na dve komponente: Razvoj sa Niskim Emisijama (smanjenje emisija SG) i Prilagođavanje na klimatske promene.

Da bi se suočilo sa klimatskim promenama ova Strategija za Klimatske Promene će pomoći na ostvarivanju potrebnih mera u vezi sa izgradnjom kapaciteta, institucionalnim jačanjem, promocijom mehanizama za održivi razvoj i pripremu za prirodne nepogode. Pošto iz ovih mera proizilaze značajan broj akcija Akcioni Plan za Klimatske Promene 2019-2021 će uključiti prioritetne akcije koje realno mogu da se sprovede za ovo razdoblje.

Strategija predviđa efektivnu reakciju na klimatske promene, imajući u obzir međunarodna načela za održivi razvoj. Prilagođavanje na klimatske promene je značajno za smanjenje opasnosti i šteta od aktualnih i budućih uticaja klimatskih promena sa troškovima kao i da bi se koristili potencijalni koristi koje proizilaze od klimatskih promena. Strategija će nastojati da koristi nove mehanizme i da poboljša postojeće, za smanjenje opasnosti od nepogoda, koje su od značaja za važne ekonomske sektore, koje su posebno ugroženi od uticaja klimatskih promena, kao i za proširenje kapaciteta prilagođavanja prirodnih sistema, posebno ugroženih ekosistema i društva posebno ugroženih zajednica, kao što su siromašni farmeri, marginalizovane grupe i žene, za rešavanje klimatskih promena i opasnostipovezanih sa njihovim životima i sredstvima njihovog življenja. Na ovaj način, Strategija ima za cilj podizanje kapaciteta partnera, učesnika i lokalnih deoničara za integrisanje pitanja klimatskih promena i prilagođavanju u procesima lokalnog i regionalnog razvoja, kao i njihovo osnaživanje za rešavanje pitanja klimatskih promena.

Glavni izazov za smanjenje emisija SG su finansijska ograničenja javnih i privatnih kompanija, da ulažu u svoje tehnologije s ciljem smanjenja emisija.

S obzirom da glavni doprinosioci SG su razni sektori, koje nadgledaju Ministarstava i Opštine, ova Strategija adresira na specifičan način potrebne mere koje će se sprovoditi od strane ovih autoriteta.

Strategija za Klimatske Promene predstavlja osnovni okvir za smanjenje SG i prilagođavanja na klimatske promene, na osnovu koje, nakon usvajanja od strane Vlade, preduzeće se dalji koraci u usklađivanju zakonodavstva sa odredbama EU, implementaciju zakona, sprovođenje standarda kroz definisane politike, u koordinaciji sa strategijama i drugim akcionim planovima.

Ovaj dokument je izrađen u skladu sa Administrativnim Uputstvom (VRK) Br. 07/2018 o planiranju i izradi strateških dokumenata i akcionih planova

METODOLOGIJA

Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja (MSPP) je odgovorno za pripremanje Strategije za Klimatske Promene i Akcionog Plana, obezbeđujući da su sve institucije i šira javnost svesne za važnost doprinosa za Klimatske Promene.

Zapripremu ove Strategije i Akcionog Plana, MSPP je osnovalo Međuministarsku Radnu Grupu za Klimatske Promene (MMRG). Radna grupa je podržana od kancelarije UNDP na Kosovu, obezbeđujući važne informacije od domaćih i stranih stručnjaka, kao i od Instrumenta Tehničke Asistencije i Razmene Podataka (EU TAIEX)

Važna funkcija procesa planiranja bila je integracija različitih interesa za Komponentu Prilagođavanja i Komponentu za Razvoj sa Niskim Emisijama, koja suizrađena paralelno, pod pokroviteljstvom MSPP.

Strategija za razdoblje 2019-2028 i Akcioni plan za razdoblje 2019-2021 pripremljena je od radne grupe stručnjaka, organizovane u okviru MSPP-a i učesnikarelevantnih Kosovskih institucija:

- Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja (MPŠRR)
- Ministarstvo Ekonomskog Razvoja (MER)
- Ministarstvo Evropskih Integracija (MEI)
- Ministarstvo Infrastrukture (MI)
- Ministarstvo Trgovne i Industrije (MTI)
- Ministarstvo Unutrašnjih Poslova (MUP)
- Ministarstvo Lokalne Uprave
- Ministarstvo Zdravlja
- Univerzitet Prištine
- Kosovska Energetska Korporacija
- Trepča
- Feronikal
- Šarcem

Za praćenje razvoja ovog procesa, MSPP je osnovao Upravno Veće iz hijerarhijskih struktura, kojem se periodično izveštavalo o tokovima rada radne grupe.

Pošto Strategija obuhvata dve komponente: Razvoj sa Niskim Emisijama i Prilagođavanje na Klimatske Promene, osnovane su dve sektorialne radne podgrupe:

RG za Razvoj sa Niskim Emisijama

RG za Prilagođavanje na Klimatske Promene

⇒ Partneri uključeni u izradu strategije

Partneri koji su konsultovani tokom procesa izrade ovog dokumenta, bilo učešćem u sastancima, okruglim stolovima, preko bilateralnih intervjuua ili preko upitnika ankete na lokalnom nivou (opširnije su prikazani u Prilogu2 ovog dokumenta), su:

- UNDP Kosovo i UNDP RBEC
- Kancelarija za Vezu Evropske Komisije na Kosovu
- Sekretarijat Međuministarskog Saveta za Vode, Kancelarija Premijera
- Ekipe FAO na Kosovu
- Regionalni Centar za Životnu Sredinu (REC), Kosovo
- Agencija za Emergentno Upravljanje (AEU), Kosovo
- Instrument za Tehničku Asistenciju i Razmenu Informacija (TAIEX)

U Prilogu 2 ovog dokumenta su obuhvaćene Konsultacije, Uloga i odgovornosti, Institucionalni Okvir.

POGLAVLJE III

AKTUELNO STANJE

Ima mnogo dokaza da se klimatske promene dešavaju i da se posledice sada već osećaju (Međuvladin Panel za Klimatske Promene (IPCC), 2007, 2013; Svetski Izveštaj Razvoja Voda, 2009; Izveštaj Ljudskog Uticaja, 2009; Međunarodna Asocijacija Istraživačkih Univerzitetata (IARU), 2009; SOZ, SOŽS, 2012). Nažalost, istraživanja pokazuju da emisije stakleničkih gasova i mnogi drugi aspekti klimese menjaju na granici gornjeg praga (!) predviđenih od IPCC (IARU 2009). Klimatske promene se dešavaju većom brzinom od predviđenog (Izveštaj Ljudskog Uticaja 2009, IARU 2009). Mnogi glavni pokazatelji sada se kreću preko trendova promenljivosti prirode unutar koje su razvijene i koje su razvili savremena društva i ekonomiju. Ovi pokazatelji uključuju prosečnu globalnu tempertauru površine, globalnu temperaturu okeana, kao i ekstremne klimatske događaje (IARU, 2009)

Klimatske promene mogu uticati direktno na hidrološki ciklus i preko njega na količinu i kvalitet vodenih resursa. Porast površinske temperature vode i promene u hidrološkom ciklusu mogu rezultirati na promenu trenda padavina u regijonu. Neki predeli mogu se suočiti sa intenzivnim padavinama koje rezultiraju sa velikim poplavama dok drugi predeli mogu se suočiti sa manjim padavinama kao i češćim sušama (IPCC 2013; IARU, 2009; Svetski Izveštaj Razvoja Voda, 2009). Klimatske promene mogu smanjiti tokove reka, dovodeći u opasnost postojanost i kavlitet voda za floru i faunu i pijaće vode, proizvoda energije (hidroenergetike). Kao direktna posledica,

mnogi sektori su u opasnosti od klimatskih promena, posebno poljoprivreda, ribarstvo, industrija, turizam, javno zdravlje, javna sigurnost, biodiverzitet i okolinske usluge od ekosistema.

Pored okolinskih i ekonomskih šteta, krajnji uticaj klimatskih promena je udar na naš najvredniji resurs – ljudski život i zdravlje. Uticaji na ljudsko zdravlje spadaju na najveće štete od klimatskih promena i pitanje zdravlja može da bude udarna snaga za javno angažovanje za klimatska rešenja.

S toga, odgovorne vlasti prihvataju, da Kosovo treba da ima plan za prilagođavanje na izazove i mogućnosti koje donosi klima u promeni. Odgovorne institucije za vodu, poljoprivredu, šumarstvo, industriju, javno zdravlje, planiranje i upotrebu zemlje i pitanja vezana sa životnom sredinom su pod pritiskom da bi odgovorile na nepredviđene klimatske promene kao što su velike poplave, suše, degradacija ekosistema i redukovanje usluga ekosistema, nedostatak snabdevanja vodom, porast i nove vidove zagađenja vazduha i bolesti koje se povezuju sa kvalitetom vode.

U Prilogu 3 su obrazložene detaljnije socijo ekonomsko stanje i politike za ublažavanje klimatskih promena.

RAZVOJ SA NISKIM EMISIJAMA (SMANJENJE EMISIJA SG)

Međunarodno je priznato da prelaz na razvoj sa niskim emisijama kako za zemlje sa razvijenom ekonomijom tako i za one u razvoju, preko je potrebna za stabilizaciju koncentracije stakleničkih gasova po scenariju povišenja temperature za 2°C. Za postizanje smanjivanja emisija potrebno je da se u celoj planeti traži prelazak na razvoj sa niskim emisijama. Ovo podrazumeva podelu emisija ugljenika od ekonomskog porasta preko niza mera u svim sektorima ekonomije kao što je poboljšavanje energetske efikasnosti, upotreba obnovljivih izvora energije, upravljanje korišćenja zemljišta i drugo.

Razvoj sa niskim emisijama je strateški dokument koji pomaže države u izgradnji smernica razvoja prema ekonomiji sa niskim emisijama ugljenika i realizaciju održivog razvoja na temelju njihovog socio ekonomskog i razvojnog prioriteta. Razvoj sa Niskim Emisijama sadrži jednu dugoročnu komponentu koja ima stratešku viziju i o jednu kratkoročnu i srednjoročnu komponentu koja predstavljaju specifične mere koje treba da se preduzmu da bi se prošlo na "razvoj sa niskim emisijama ugljenika".

Razvoj sa Niskim Emisijama se zasniva na specifične okolnosti u svakoj državi, uključujući institucionalni i profesionalni kapacitet, prethodna iskustva u „borbi“ protiv klimatskih promena u opštem kontekstu politika.

Iako još uvek nije stranka konvencije, Kosovo podržava globalne napore i doprinosi za stabilizaciju koncentracije, u saglasnosti sa scenariom povišenja prosečne temperature od 2 °C i ona mora da prelazi u pravcu razvoja sa niskim emisijama. Kosovo se obavezalo za smanjenje emisija u sklopu Sporazuma Energetske Zajednice. Prvi korak je priprema Strategije Razvoja sa Niskim Emisijama i da se VDKZ predstavi nakon potpisa Konvencije, ali u međuvremenu da se zahteva podrška od donatora, za razvoj i sprovođenje.

Inventar stakleničkih gasova izrađen za 2008 i 2009 godinu je jedna od prvih inicijativa Kosova da doprinese u globalnim nadojanjima na smanjenje ljudskog uticaja na klimatske promene. Ovaj projekat se nastavlja sa daljim aktivnostima dizanja kapaciteta za praćenje i izveštavanje stakleničkih gasova. Kosovo još uvek nije počeo da dostavlja Nacionalni Izveštaj Sekretariatu UNFCCC.

UKUPNE EMISIJE STAKLENIČKIH GASOVA NA KOSOVU INVENTARSTAKLENIČKIH GASOVA

Odgovorno telo za politike životne sredine i klime je Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja (MESP). 2012 godine, financiranjem Vlade Republike Češke pod podrškom UNDP, Kosovo je pripremio Prvi Nacionalni Inventar Stakleničkih Gasova za razdoblje 2008- 2009 godinu i drugi Inventar SG za razdoblje 2008- 2013. Ministarstvo za Ekonomski Razvoj je odgovorno za energetske politike i ona je na čelu nastojanja za ispunjavanje ciljeva EU 20-20-20 u sklopu Sporazuma Energetske Zajednice, uključujući Akcioni Plan za Obnovljivu Energiju i Akcioni Plan za Energetsku Efikasnost, takođe Kosovska Agencija za Energetsku Efikasnost je planirala nekoliko projekata za smanjenje emisija stakleničkih gasova u zgradama i drugim sektorima.

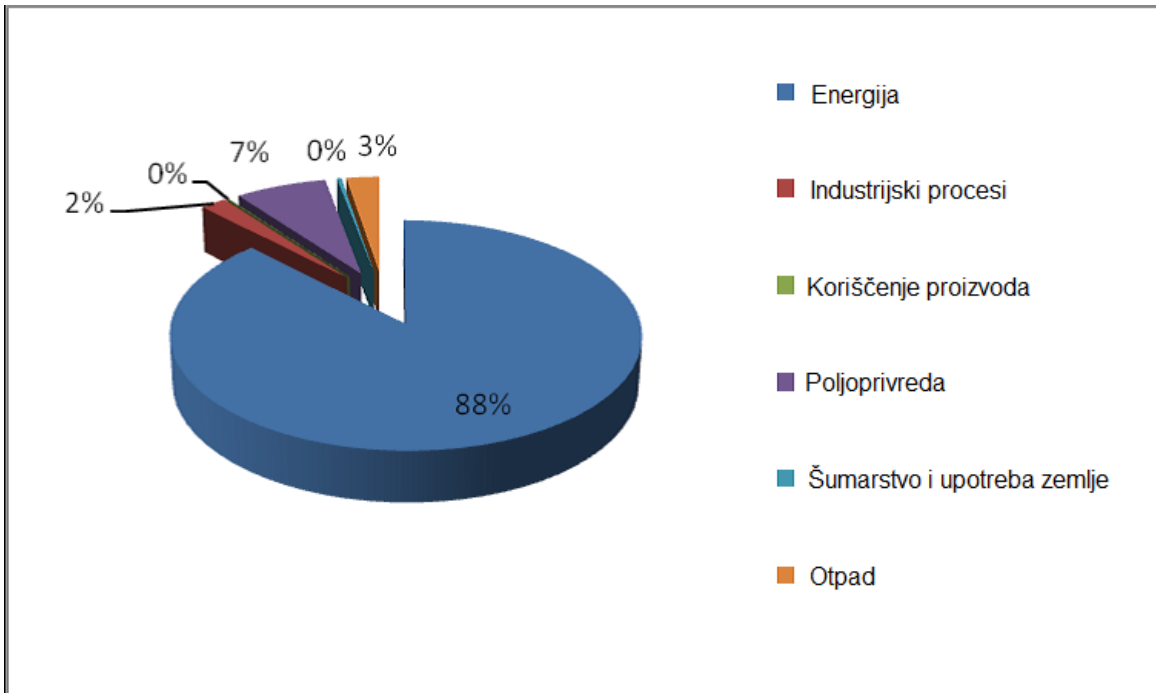
Prema rezultatima, emisije stakleničkih gasova u 2008 godini su dostigle ukupnu vrednost od 9.5 Mt CO₂ eq. U 2009 godini one su porasle za 11%, dakle na 10.5 Mt CO₂ eq. U 2015 godini, emisije SG su porasle za 5.2% dostižući ukupnu vrednost emisija na oko 10 Mt CO₂ eq. Ovaj porast je uzrokovan skoro u potpunosti od povećanja sagorevanja fosilnih goriva. Ugljendioksid čini oko 80 % svih emisija, dok metan i azotni oksidi oko 10 %. Takozvani F - gasovi, kao što su HFC i PFC, su skoro zanemarljivi.

U poređenju sa ostalim Evropskim državama, Kosovo nastavlja da ima niske emisije po glavi stanovnika, sa 5.5 tona CO₂ eq, dok emisije za jedinicu BDP, za 2015 godinu, su iznosile 0.56 kg/euro.

U okviru praćenja emisija stakleničkih gasova, Kosovo je do sada izradio inventar stakleničkih gasova za razdoblje 2008-2013 i za 2015 godinu. Procenjuje se da prosečne emisije stakleničkih gasova na Kosovo su oko 10 miliona tona CO₂ eq. Glavni izvor stakleničkih gasova je sektor energije sa učešćem od 87% od sveukupne količine emisija. Drugi sektor je poljoprivreda i korišćenje zemljišta sa 6% i otpad sa 5% od sveukupne količine emisija dok sektor industrijskih procesa i upotrebe proizvoda sa oko 2.5%. Sektor šumarstva i korišćenja zemljišta je jedini akumulacioni sektor stakleničkih gasova.

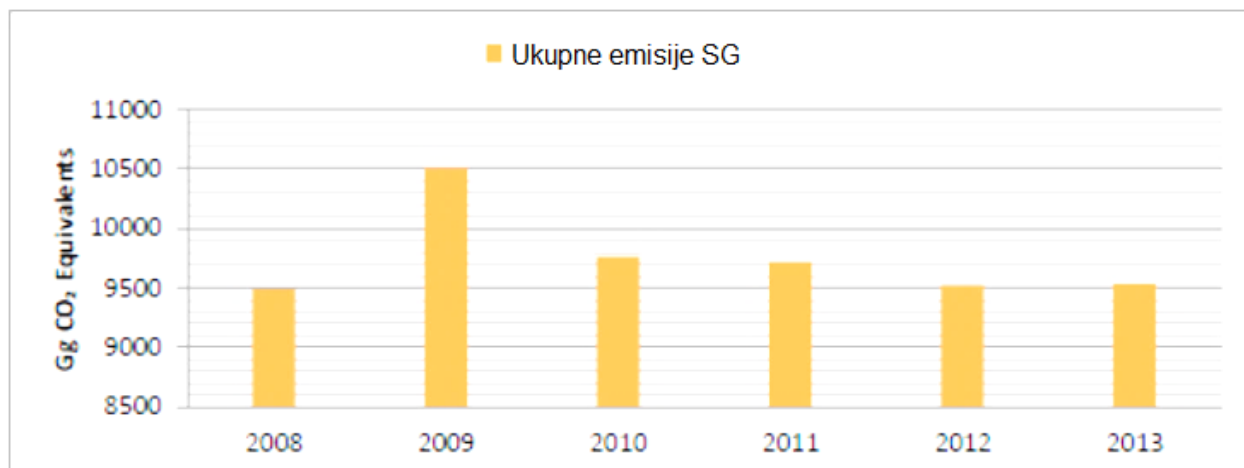
EmisijeSG na Kosovuza 2013 godinu	Gg CO ₂ eq.
Ukupno emisije	9568.4
Energija	8428.4
Industrijski procesi	198
Korišćenje proizvoda	36
Poljoprivreda	690
PylltarŠumarstvo i upotreba zemljišta	-34
Otpad	250

Tab. 1. Emisije SG na Kosovu za 2013 godinu

Sl.1: Emisije SG u % po sektorima

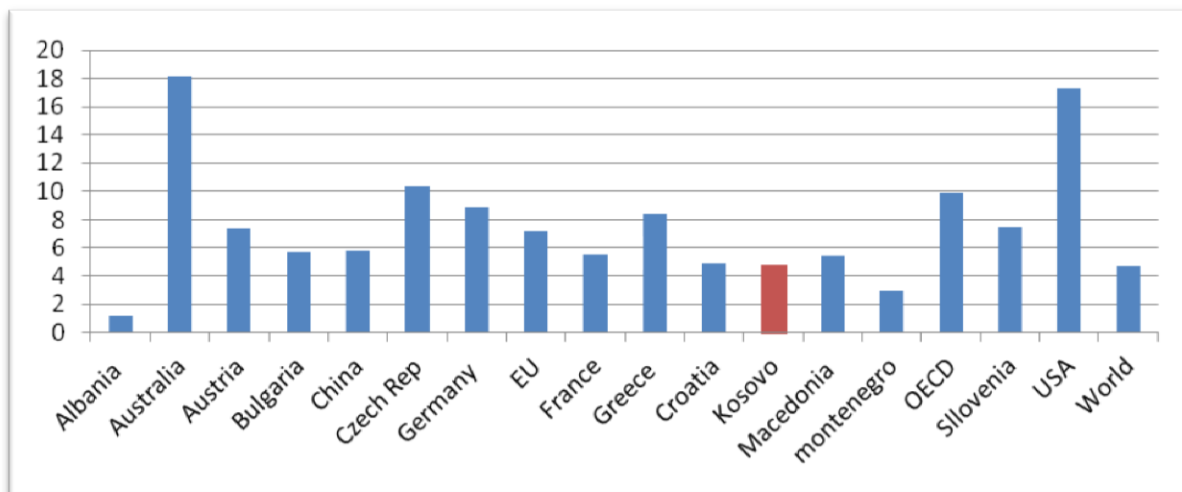
Trend ukupnih emisija SG na Kosovu u 2013 godini beleži blagi porast u poređenje sa 2012 godinu (9568.4 Gg CO₂ eq u 2013 godini, poređeno sa 9526.7 Gg CO₂ eq u 2012 godini). Dok godina sa najvišim emisijama po sadašnjem inventaru procenjuje se 2009 godina sa 10507.2 Gg CO₂ eq. Glavni izvor stakleničkih gasova na Kosovu dolazi iz energije proizvedene od uglja.

Sl. 2: Ukupne emisije SG na Kosovo 2008-2013

U poređenju sa drugim zemljama u Evropi, Kosovo ima relativno niske emisije po glavi stanovnika (5.5 t CO₂ eq po glavi stanovnika u 2015 godini, dok je emisija stakleničkih gasova po jedinici BDP (0,56 kg CO₂ ekvivalentna za EUR u 2015 godini) visoka. Emisije po glavi stanovnika su neznatno veće od polovine vrednosti proseka EU (9.93 t) i emisije po jedinici BDP su skoro dvostruke od onih u EU (0.4 kg/EUR). Ovi statistički podaci ilustruju ekonomske i socijalne izazove Kosova, koji su sa niskim emisijama ali u porastu, dok sa još nižim BDP po glavi stanovnika. Ova situacija opravdava primenu načela zajedničke odgovornosti navedenog u članu

3.1 Konvencije Ujedinjenih Nacija za Klimatske Promene (UNFCCC). U Sl. 3 su predstavljene emisije CO₂ (ton ekuivalent) po glavi stanovnika Kosova u poređenju sa nekoliko država iz regiona, Evrope i Sveta.

Sl. 3: Emisije CO₂ (ton eqivalent) po glavi stanovnika na Kosovo u poređenju sa zemljama regiona, Evrope i sveta.

ENERGIA

Energetski sektor pokriva oko 88% ukupne emisije stakleničkih gasova na Kosovu ili 8428.21 Gg CO₂ eq. Emisije stakleničkih gasova za ovaj sektor su kalkulisane po metodologiji IPCC 2006, primenjujući relevantni faktor emisije po TIER 1.

Ovaj sektor spada u prvu kategoriju po IPCC 2006 i sastoji se od tri podsektora (kategorija). Prvi podsektor 1.A. obuhvata Emisije iz aktivnosti sagorevanja goriva, 1.B. Emisije koje se stvaraju od istraživanja, eksploatacija i distribucije goriva kao i pod sektor 1.C. Skladištenje i transport Ugljen dioksida.

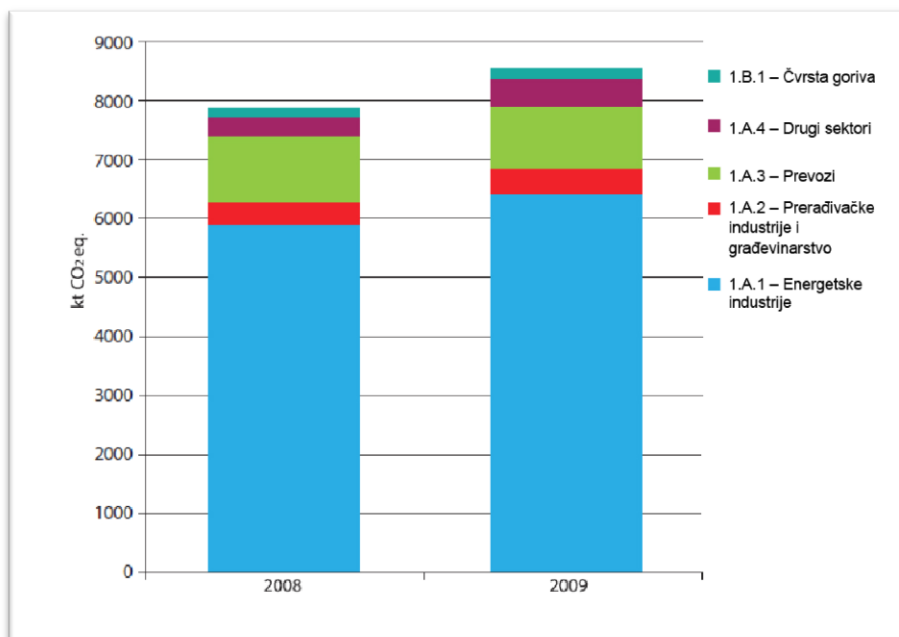
Glavni izvori emisija CO₂ u energetsom sektoru dolaze iz prvog pod sektora 1.A. - Aktivnosti od sagorevanja goriva. U ovom pod sektoru spadaju emisije od proizvodnje električne energije, toplane, transporta i proizvodnih industrija. Od ovog sektora dolaze 8392.4 CO₂ eq, ili 99.95% ukupnog CO₂ eq, u sektoru energije pošto ostala dva pod sektora 1.B. Emisije koje se stvaraju od istraživanja, eksploatacija i distribucije goriva nisu važni izvori ispuštanja stakleničkih gasova na Kosovu - 35.85 CO₂ ili 0.5%, iz razloga da se na Kosovo nalaze samo napušteni kopovi (mali) i otvoreni površinski rudnici (lignit), i 1.C.. Skladištenje i transport Ugljen dioksida takođe nije relevantan za Kosovo.

Kategorija po IPCC 2006	
1-	Energija
1.A -	Aktivnosti od sagorevanja goriva
1.A.1 -	Sektor energije
1.A.2 -	Sektor i proizvodnje i gradnje

1.A.3 - Prevoz
1.A.4 - Ostali sektori
1.A.5 - Nеспецификоване
1.B - Emisije od fungitivnih goriva
1.B.1 - Čvrsto gorivo
1.B.2 - Nafta i prirodni gas
1.B.3 - Ostale emisije iz proizvoda energije
1.C - Skladištenje i transport CO ₂
1.C.1 - Prevoz CO ₂
3.C.5 - Skladištenje CO ₂
3.C.6 - Ostalo

Emisije stakleničkih gasova u sektoru transporta su u porastu kao posledica sve većeg broja vozila i rastom potrošnje goriva. Sa rastom prihoda građana i sa daljim razvojem sistema puteva, ova kategorija svakako će biti u porastu.

Fungitivne emisije koje su obuhvaćene u kategoriji 1B dolaze od upotrebe i distribucije goriva. U slučaju Kosova ovo je od male važnosti iz razloga da iskopani lignit na Kosovu je relativno mlađeg razdoblja i ne sadrži puno metana. U Sl. 4. su predstavljene emisije stakleničkih gasova iz sektora energije.

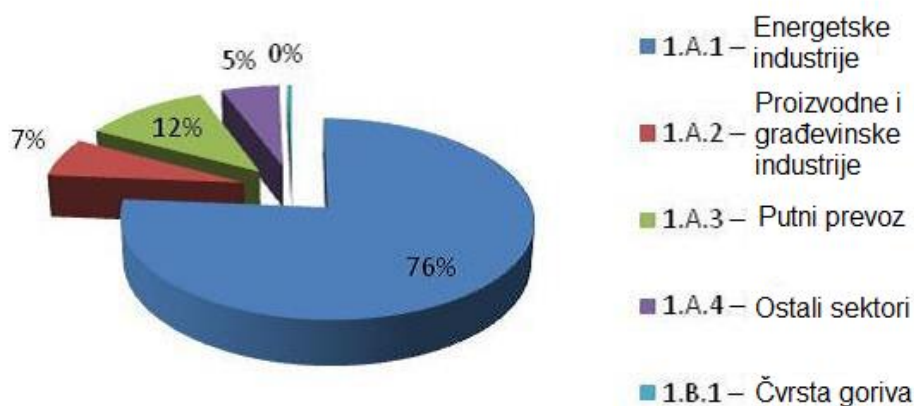

Sl. 4: Emisije stakleničkih gasova u energetsom sektoru

U 2013 godini, registrovano je oko 6431 Gg CO₂ eq iz energetskeg sektora koji čini oko 76% emisija iz ovog sektora, 965.95 Gg CO₂ eq iz transporta ili 11.5% sveukupnih emisija CO₂ u energetsom sektoru.

Izvori emisija	CO ₂ Gg. eq.	%
1.A.1 -Energetski sektor	6431.05	76.3
1.A.2 -Sektor proizvodnje i gradnje	549.33	6.5
1.A.3 - Putni transport	965.94	11.5
1.A.4 - Ostali sektor od sagorevanja goriva	446.02	5.3
1.B.1 - Čvrsta goriva	35.85	0.4

Tab.2. Glavni izvori emisija stakleničkih gasova u sektoru energije

Sl. 5. Učešće u % emisija po kategorijama u sektoru energije

Prema podacima iz 2008 godine do 2013 godine opaža se jedno povećanje-smanjenje emisija CO₂ tokom godina. I u 2013 godini imamo porast CO₂ u odnosu na prethodnu godinu.

Godine	CO ₂ (Mt)
2008	7,58
2009	8,41
2010	8,71
2011	8,62
2012	8,13
2013	8,31
2015	5,50
PROSEK	7,85

Tab.3. Emisije CO₂ 2008-2015

Izvori ovih podataka za ovaj sektor su Energetska Bilansa Ministarstva za Ekonomski Razvoj i Kosovske Agencije Statistika.

Glavne mogućnosti smanjenja emisija iz ovog sektora bile bi povećanje upotrebe obnovljivih izvora energije: sunčeva energija, energija vetra, vode kao i smanjenje upotrebe uglja za

proizvodnju energije, dok u sektoru transporta zamena starih vozila sa novim, upotreba javnog prevoza i promocija održivog transporta sa manje motornim transportom, biciklizam, itd.

Energetski sektor, zajedno sa rudarskim i poljoprivrednim sektorom, bili su tradicionalni osnovni stubovi privrede Kosova. Kosovo ima značajan potencijal za proizvodnju električne energije. Rezerve lignita na Kosovu, sa oko 12.5 milijardi tona, od kojih 10.9 za eksploataciju, smatraju se najvećim u Evropi. Ipak, Kosovo se suočava sa značajnim problemima u ispunjavanju potražnje za električnom energijom tokom celog desetleća, iako je od 1999 godine došlo do nekih poboljšanja.

Proizvodni kapaciteti energije su uglavnom termički i sastoje se iz dve termoelektrane, TE Kosovo A i TE Kosovo B. Drugi udeo energije je od hidroelektrana HE Ujmani i drugih distributivnih HE sa oko 3% proizvodnje.

U narednoj tablici su dati instalirani kapaciteti proizvodnje po vrsti i godini puštanja u rad. Zadnjih godina nema mnogo izmena na instaliranim kapacitetima proizvodnje. Izmene stvara povećanje kapaciteta HC Dikance. Ubrzo treba da počnu sa radom nekoliko malih HC, privatnih investicija u okviru OIE.

Proizvodni blokovi	Kapacitet blokova (MW)			Puštanje u rad
	Instalirani	Neto	Min/max	
Termoelektrane				
A1	65	Ne radi		1962
A2	125	Ne radi		1964
A3	200	182	100-130	1970
A4	200	182	100-130	1971
A5	210	187	100-135	1975
TE Kosova A	800	551		
B1	339	310	180-260	1983
B2	339	310	180-260	1984
TE Kosova B	678	620		
Hidroelektrane				
HE Gazivoda	35.00	32.00		1983
HE Beli Drim	8.08	8.00		(1957) 2006
HE Dikanci	3.34	3.18		(1957) 2013
HE Radavc	0.90	0.84		(1934) 2010
HE Burimi	0.86	0.80		(1948) 2011
Ukupno HC	48.18	44.82		
Elektrane sa vetrom	1.35	1.35		2010
Ukupno	1,527.53	1,217.17		

Tab.4. Instalirani kapaciteti proizvodnje električne energije

Instalirani kapaciteti termoelektrana iznose 1478 MW, ali zbog njihove starosti, aktualno njihov kapacitet proizvodnje iznosi oko 900 MW

Potražnja u stalnom porastu za električnu energiju se pokriva od proizvodnje dve termoelektane na bazi lignita (TE Kosovo A i Kosovo B), od nekoliko hidro elektarna i uvoza, dok u

slučajevima nemogućnosti snabdevanja vrše se redukcije. Prolazkom godina imalo je osetljivih poboljšanja u ispunjenju potreba za energiju preko domaće proizvodnje. Uvoz električne energije se kretao od 10-14% potrebne količine energije za pokrivanje potreba.

U 2015 godini, bruto električna energija proizvedena iz postojećih termo elektrana iznosila je 5,383.975 GWh¹, dok električna energija proizvedena u hidroelektranama 95.579 GWh². Potražnja za električnom energijom je najmanje 10% veća od proizvedene električne energije, i zadnjih godina prosečni relativni godišnji porast potrošnje električne energije na Kosovu iznosi oko 6-7%.

Snabdevanje sa povremenim redukcijama električne energije se smatra kao glavna prepreka za ekonomski razvoj u protekloj deceniji.

U Prilogu 4 je predstavljen scenario potražnje energije do 2022 godine, emisije kalkulirane od TE Kosovo A i Kosovo B.

ZGRADE

Prema studiji Svetske Banke za Energetsku Efikasnost u stambenim zgradama (2013), sektor gradnje predstavlja 48% potrošnje energije i predstavlja najveći deo potrošnje energije na Kosovu. Biomasa (45%) i električna energija (44%) bili su glavni izvori iskorišćene energije iz sektora domaćinstva, dok je za sektor usluga električna energija glavni izvor energije (52%), praćen proizvodima nafte (38%).

Ukupna površina stambenih zgrada se procenjuje na 45 miliona m². Oko jednu trećinu čine jednospatne stambene kuće a i sam sektor stambenih zgrada ima malo manju ukupnu površinu od 35 miliona m², zatim sledi kategorija privatnih stambenih objekata sa oko 8 miliona m², dok javni objekti imaju malo veću površinu od 2 miliona m².

Ukupni potencijal uštede u sektoru stambenih i javnih zgrada na Kosovu procenjuje se na 11% za osnovno snabdevanje i 20.07% konačne potrošnje energije za 2010. Ukupna ušteda energije za sve stambene i javne objekte procenjuje se na oko 45% kombinovane upotrebe energije, odnosno domaćinstava i sektora usluga.

Procena tržišta izvršena za ovu studiju identifikuje značajan nivo potencijalne uštede energije koja se može postići na Kosovu kroz primenu mera za energetsku efikasnost u zgradama u zemlji. Realizacija ukupnog potencijalna uštede energije na osnovu isplativih mera će zahtevati ukupnu investiciju od 1.367 milijardi € i sa time bi došlo do godišnje uštede troškova za investitore i krajnje korisnike za oko 198 miliona.

Najveći doprinos u potencijalu uštede energije dolazi iz stambenog sektora (72%), zatim privatnog i komercijalnog sektora (20%). Iako je ukupni potencijal za uštedu energije u opštinskim i centralnim zgradama (objektima) nizak u poređenju sa dva druga sektora za (8%), javne zgrade trenutno predstavljaju bolju mogućnost za postizanje stvarne uštede, iz razloga da one u većini slučajeva već ispunjavaju zahtevane nivoe udobnosti. Ova činjenica ukazuje da bi svaki program za energetsku efikasnost trebao da počne sa realizacijom mera u javnim zgradama.

¹Izvor: realizovan nacrt balansa električne energije u 2012.

²Izvor: realizovan nacrt balansa električne energije u 2012.

MINERALI I INDUSTRIJA

Do kraja 1980-ih, industrija i minerali su učestvovali u bruto domaćoj proizvodnji sa oko 50% i uglavnom su se zasnivali na bogatim prirodnim resursima (ugalj, rude, itd.). Kosovo ima bogate resurse cinka, olova, zlata, kadmija i bizmuta, boksita, nikla, itd. Postoje razni rudnici, dok se rezerve cinka i olova na Kosovu procenjuju do oko 48 miliona tona, od kojih nikel do 16 miliona tona. Rezerve hroma iznose oko 89 miliona tona i rezerve boksita do 13.2 miliona tona.

Nakon završetka sukoba 1999 godine, najveći deo industrijskih i rudarskih aktivnosti je zaustavljen zbog kašnjenja u procesu privatizacije društvenih preduzeća.

U 2011 rudnici i kamenolomi činili su 1,5 odsto BDP-a, proizvodnja 8,7 odsto a građevinarstvo 7 odsto. Istovremeno, druge usluge su činile 25 odsto, poljoprivreda 13 i javna administracija (uključujući zdravstvo i obrazovanje) 16%. Ovo podrazumeva da je nivo industrijske aktivnosti na Kosovu nizak i da će se sigurno povećati u budućnosti, povećavajući takođe emisije stakleničke gasove povezanih sa rudarstvom i industrijom.

TRANSPORT

Transport se na Kosovu u velikoj meri zasniva na putnom saobraćaju. Putna mreža ima 7,200 km asfaltiranih i neasfaltiranih puteva sa 288.828 vozila.

Nakon 1999 godine primećeno je znatno povećanje broja vozila. Učešće javnog prevoza u ukupnom prevozu je nisko. Najveći broj vozila na Kosovu su stara vozila, proizvedena kasnih 80-tih i 90-tih, koje ne ispunjavaju minimalne tehničke uslove. Oko 99% vozila koristi dizel i benzin kao izvor energije, dok se za železnički transport koristi samo nafta. Kao posledica ovi izvori predstavljaju izvor zagađenja vazduha, vode i zemlje.

Železnica nije potpuno funkcionalna nakon sukoba. Železnica Kosova se sastoji od 334,451 km za javni transport i 103,4 km za industrijsku upotrebu. Železnički transport koristi naftu kao izvor energije. Prioriteti identifikovani u sektoru saobraćaja su:

- Revidiranje pravnog okvira zaštite životne sredine koji rezultira od prevoza i njegovo usaglašavanje sa međunarodnim standardima i standardima EU.
- Upotreba kvalitetnijih goriva.
- Upotreba alternativnog prevoza koji prouzrokuje manje zagađenje životne sredine (železnice, transport zasnovan na električnu energiju, itd.).
- Vremensko ograničenje za korišćenje zastarih vozila i vozila bez katalizatora.
- Rehabilitacija postojeće putne infrastrukture kako bi se izbegao zastoj u saobraćaju.
- Rešavanje problema starih vozila.

UPRAVLJANJE OTPADOM

Prema poslednjim podacima, količina generisanog otpada je blizu 1.92 kg/po osobi/na dan. Količina otpada se povećava iz godine u godinu, kao rezultat boljeg skupljanja i povećanja životnog standarda potrošača.

Odvojeni sistemi za prikupljanje i reciklažu za upravljanje otpadom su počeli sa primenom. Opasni otpadi se uglavnom povezuju sa velikim industrijskim kompleksima, i glavne "vruće tačke" su: Trepča, KEK, Feronikal, Šarcem, idr.

POLJOPRIVREDA

Imajući u obzir važnost ovog sektora koji doprinosi u BDP 11.9% i koji može da pridonese ekonomski razvoj države, stvarajući uslove za zapošljavanje posebno u ruralnim zonama, poljoprivreda je uvedena u okviru prioriteta Vlade Kosova³.

Zbog pritiska i potražnje za poljoprivrednim proizvodima, t.j. prehrambenim proizvodima, iako mala i još uvek nerazvijena, poljoprivreda nastavlja da bude sektor sa potencijalno visokim uticajem na klimatske promene.

Poljoprivreda u 1980-im i početkom 1990-ih je činila 25% BDP-a, dok sada čini oko 11.9% BDP-a. Procenjuje se da sektor poljoprivrede učestvuje sa oko 26.7% zaposlenosti. Poljoprivredni sektor takođe predstavlja 16% od ukupne lokalne vrednosti izvoza i ostaje važan ekonomski sektor. S druge strane, Kosovo nastavlja da bude zavisno od uvoza mnogih poljoprivrednih proizvoda, koji čine oko 24.4% od ukupnog uvoza.

Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta na Kosovu je 43.7% ili (470,400 hektara)⁴. Na osnovu najnovijih informacija Ankete o Poljoprivrednim Domaćinstvima u 2014 oko 80.8% (413,635 ha) zemlje je obradljivo, dok se oko 14% ili (65,856 hektara) vode kao livade i pašnjaci.

Sektor poljoprivrede, šumarstvo i korišćenje zemljišta učestvuje sa oko 13% od ukupne količine emisija stakleničkih gasova. Oni se sastoje od tri različita pod-sektora. Stočarstvo, prvi pod-sektor, generiše oko 600 hiljade tona CO₂ eq. godišnje. Korišćenje zemljišta, drugi pod-sektor, prevladavan je šumarstvom koje se može smatrati snažnim absorberom atmosferskog ugljenika. U smislu ugljenika koji se emituje od ovog pod-sektora, rangira se kao drugi doprinosioc po veličini na nivou države sa oko 2.750 hiljada tona CO₂. Dobar inventar šuma i održivo upravljanje šumama Kosova će u velikoj meri doprineti smanjenju emisija. I treći pod-sektor ove kategorije se odnosi na upravljanje đubriva i đubrenju useva, što ukupno emituje oko 800 hiljada tona CO₂ eq.

³Zeleni Izveštaj 2015, MPŠRR

⁴Nacionalni inventar šuma Kosova, 2012.

SL.6: Emisije stakleničke gasove u sektoru poljoprivrede, šumarstva i korišćenja zemljišta

ŠUME I OČUVANJE PRIRODE

Od ukupne površine od 481,000 ha pokrivene šumama, 295,200 ha ili oko 60% su šume u državnoj svojini. Ostala površina od 40% (180,800) su šume privatne svojine, i 5,000 ha nepoznate površine.

Pokrivenost šumama na Kosovu je veće nego u susednim zemljama (Albanija 28%, Makedonija 39%, Crna Gora 40% i Srbija 31%), ali, loš kvalitet i produktivnost postojećih šuma je zabrinjavajući kao posledica njihove stalne degradacije. Naročito u strmim planinskim predelima postoje alarmantni signali opustivanja zbog teške erozije zemljišta. Postoje takoreći dve vrste šuma koje su rasprostranjene na Kosovu:

- Listopadne šume, koje pokrivaju oko 90% šumskih površina. Glavne vrste listopadnih šuma su hrast i bukva.
- Četinarske šume, koje pokrivaju oko 7% šumskih površina, dominiraju vrste: abies alba, picea abies i pinussp, i 3% ostala šumska zemlja

Površina pokrivena šumom i šumskim zemljištem na Kosovu procenjuje se na 47,4% (481,000 ha)

Tokom 2003-2004, izvršen je državni inventar šuma; procenjuje se da je trenutni obim javne drvne mase oko 40.5 miliona m³.

Strateški cilj	Cilj
Upravljanje šumama i šumarstvo	Proizvodnja semena, sadnja, operacije proređivanja, izgradnja i održavanje puteva
Planiranje šuma	Inventari šuma (strateški), planiranje upravljanja, godišnje planiranje

Seča i transport	Ciljevi godišnje seče (javni/privatni), prodaja drva, kontrolni mehanizmi
Izgradnja kapaciteta	Obrazovanje/obuka, istraživačke funkcije, podizanje svesti
Zaštita šumske sredine	Ograničenja u upravljanju, zaštićena područja, očuvanje biodiverziteta, certifikacija
Korišćenje drva	Optimalno korišćenje postojećih resursa i budućih resursa drva
Razvoj privatnog sektora	Pitanja privatizacije, uloge u administraciji/upravljanju javnih šuma, finansijske olakšice
Proizvodi koji nisu od drva	Bobice, začini, pečurke, voće, lekovito bilje, itd.

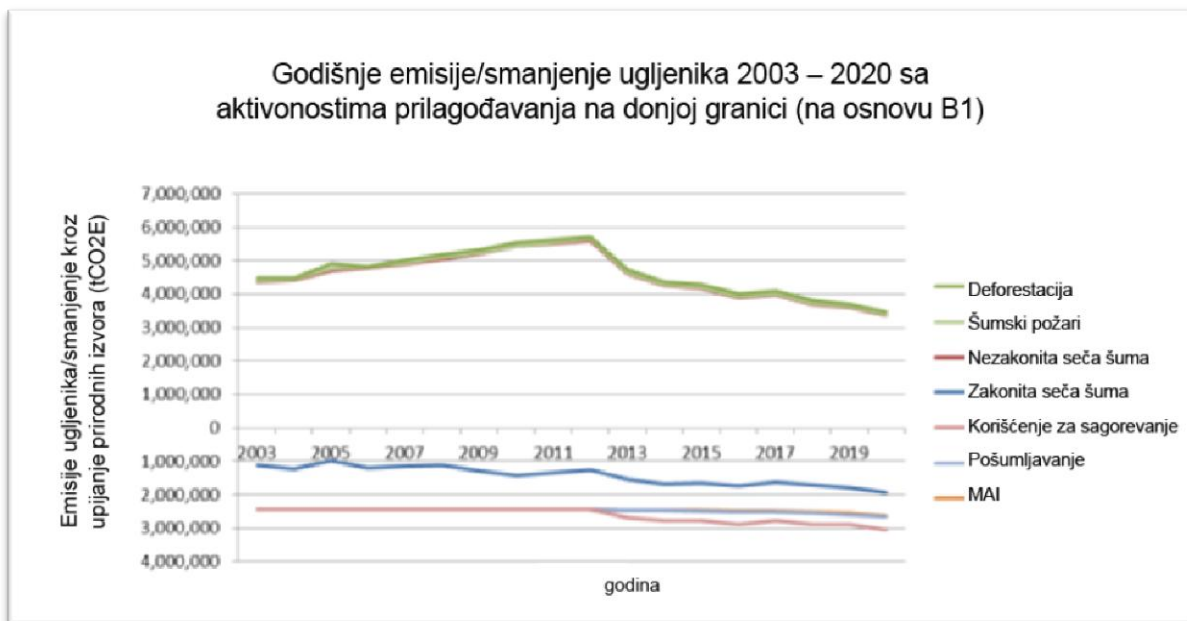
Tabela 5: Strateški ciljevi u sektoru šumarstva

U 2012 godini pripremljena je Strategija za zaštitu klime u sektoru šumarstva na Kosovu⁵ u okviru projekta bratimljenja EU između MPŠRR/AŠK i Austrijske Federacije Šuma. U Strategiji su identifikovani agenti uništavanja i degradacije šuma. U Strategiji se potvrđuje da je nezakonita seča u komercijalne svrhe glavni pokretač. Takođe je rečeno da siromašni seljaci, koji žive u blizini šuma, vrše seču drva za životne potrebe.

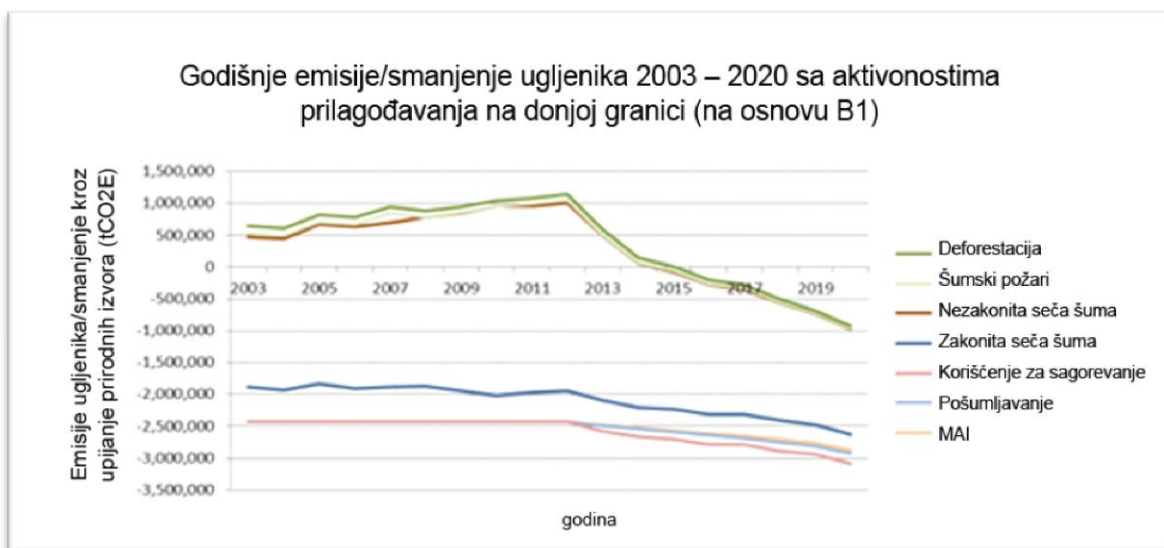
Široka pojava šumskih požara događa se zbog nemarnog spaljivanja susednih poljoprivrednih kultura i pašnjaka od strane poljoprivrednika i ratara. Nedostatak društvene svesti takođe doprinosi izbijanju šumskih požara, na neposrednim zemljištima kampova i izletišta.

Neadekvatno planiranje šuma i neadekvatna primena upravljanja, kao rezultat nedovoljne saradnje između Kosovske Agencije za Šume (KAŠ) i opštinskih vlasti sprečava neophodne investicije u sektoru šumarstva. Dva osnovna podatka za emisije ugljenika i dva scenarija za ublažavanje su uzeti u obzir i prikazani na slikama 7 i 8.

⁵Krause, M.; Ruiz, P.; Horst, A.: Strategija za zaštitu klime u sektoru šumarstva na Kosovu. Završni izveštaj. Projekt Bratimljenja EU KS09IBEN02 "Dalja podrška za održivo upravljanje šumama". MAFRD/KFA i ÖBf-međunarodni konzorcijum. Priština, Kosovo.

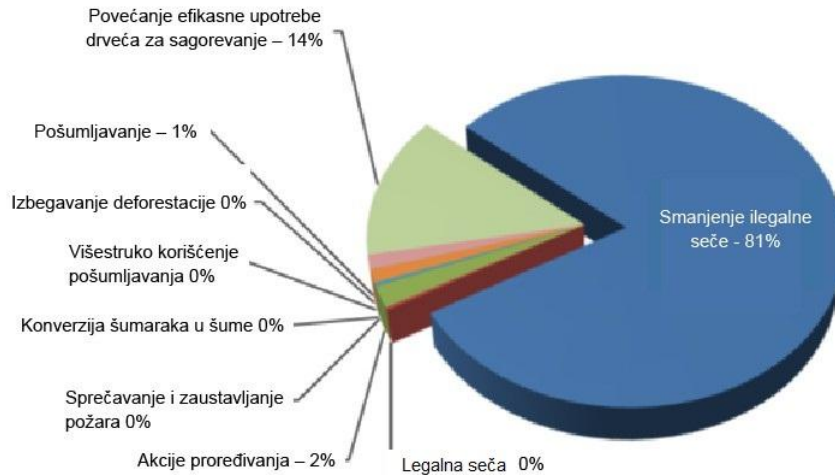
Sl. 7: Približni potencijal portfolija aktivnosti ublažavanja kroz vreme (B1, donja granica) Izvor: Strategija za zaštitu klime u sektoru šumarstva na Kosovu

Sl.8: Približni potencijal portfolia aktivnosti ublažavanja kroz vreme (B2, gornja granica) Izvor: Strategija za zaštitu klime u sektoru šumarstva na Kosovu

U oba scenarija, najveći potencijal za smanjenje emisije je sprečavanje nelegalne seče, kao što je prikazano u slici 9 u nastavku.

Potencijalna procena portofolija aktivnosti ublažavanja

Sl. 9: Procenjeni potencial portfolia aktivnosti ublažavanja (B1, donja granica)

RAZMATRANE ALTERNATIVE: MOGUĆI SCENARIJI RAZVOJA GLOBALNI MODELI PREDVIĐANJA

Model GAINS, korišćen od strane Evropske Komisije u planiranju klimatskih politika i *International Futures* sa sedištem u SAD, posmatraju Kosovo kao deo jedne grupe država, zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom, zbog nedostatka istorijskih odvojenih statističkih podataka. Stoga, za Kosovo su mogući samo veoma opšti scenariji posmatranja, do razvijanja odvojenih podataka i njihovog uvođenja u ove modele za zemlju.

Model GAINS⁶ je jedan niz modela kojima upravlja IIASA u Lakenburg, Austriji, u ime EU. On obuhvata različite scenarije i podatke koji proističu iz različitih istraživačkih projekata EU. U nastavku su predstavljena predviđanja za neke od ovih scenarija za grupu pomenutih država.

⁶<http://gains.iiasa.ac.at/gains/EUN/index.login?logout=1>

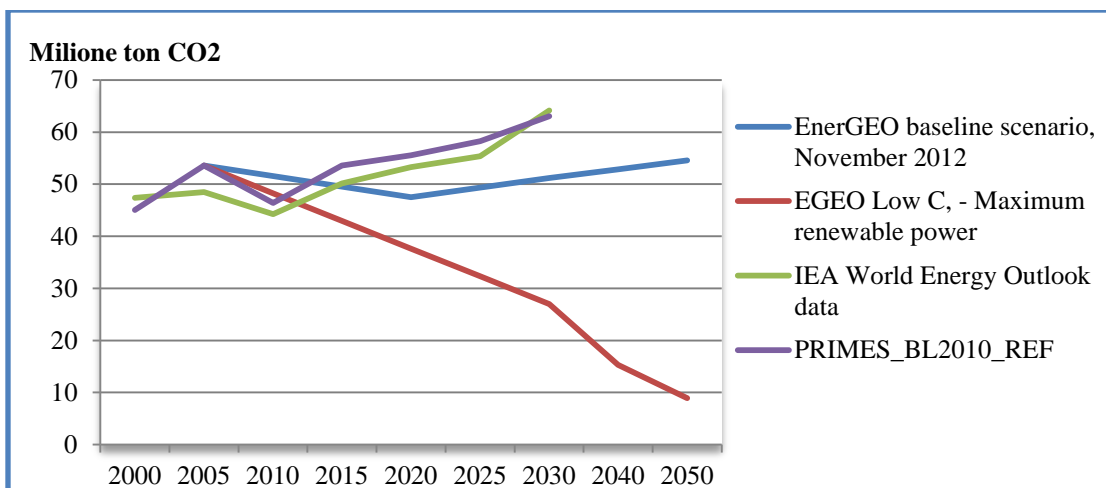
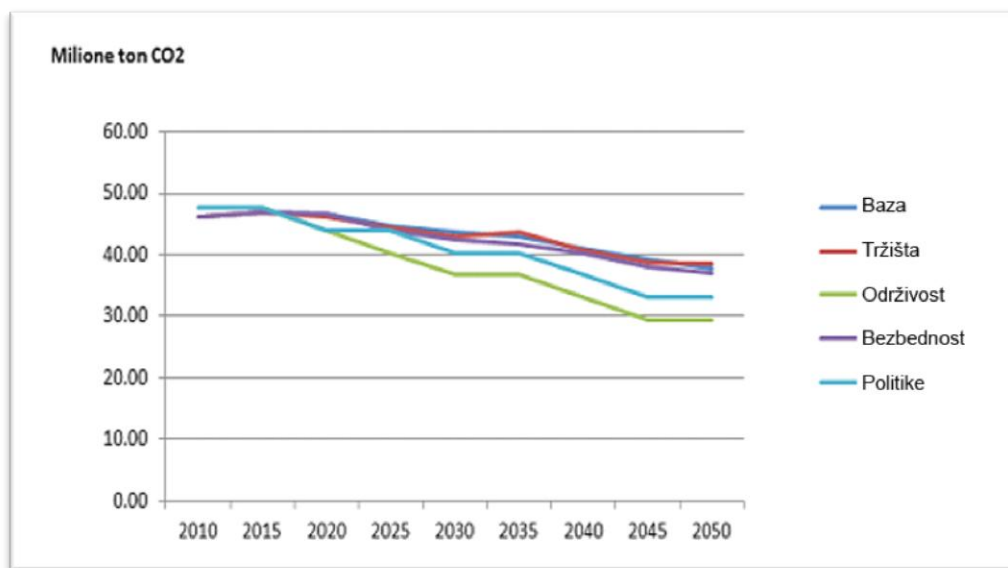

Fig 10: Emisije iz prošlosti i buduće emisije po različitim scenarijima modela GAINS. Neke od vrednosti su dodate, iz razloga pošto nisu izračunati svi scenariji za sve godine. Izvor: Gains Europe <http://gains.iiasa.ac.at/gains/emissions.EUN/index.menu?page=241>

Dva scenarija EGEO upoređuju različite političke opcije niske emisije ugljenika na osnovu scenarija. PRIMES 2010 je glavni scenario EU i scenario ANE World Outlook koristi podatke od Međunarodne Agencije za Energetiku umesto podataka od EU. Različiti scenariji daju sasvim različite rezultate i služe samo kao pokazatelji izbora na raspolaganju. Osim *EGEO Renewable*, svi oni predviđaju buduće povećanje emisija u regionu.

International Futures je globalni model, i zbog toga često za male države rezultati nisu veoma tačni, međutim, oni omogućavaju različite scenarije u globalnom kontekstu. Brojke u nastavku predstavljaju predviđene emisije za grupu zemlja sve do 2050. Za razliku od GAINS, svi scenariji po IF predviđaju prosečni pad emisija u budućnosti.

Sl. 11: Predviđene emisije po osnovnom scenariju i scenariju 4 razvijeno od UNEP u 2007: Prvo Tržišta, Prvo Bezbednost, Prvo Politika i Prvo Održivost. Sistem modela (IF), verzija 6.69. IFs prvobitno je razvijen od strane Barry B. Hughes i zasnovan u Centru za Međunarodne Budućnosti Frederick S. Pardee, Fakultet za Međunarodne Studije Josef Korbel, Univerzitet u Denveru, www.ifs.du.edu.

Scenariji razvoja po GEO 4 su razvijeni od strane UNEP u 2007 i prikazani su u nastavku. (http://www.unep.org/geo/geo4/media/fact_sheets/Fact_Sheet_17_The_Future.pdf)

Prvo Tržišta: deklarativno se zalaže za održivi razvoj u smislu ideala Komisije Brundtland, Agende 21 i drugih velikih političkih odluka. Postoji uski fokus na stabilnost tržišta, umesto šireg konteksta sistema čovekove okoline.

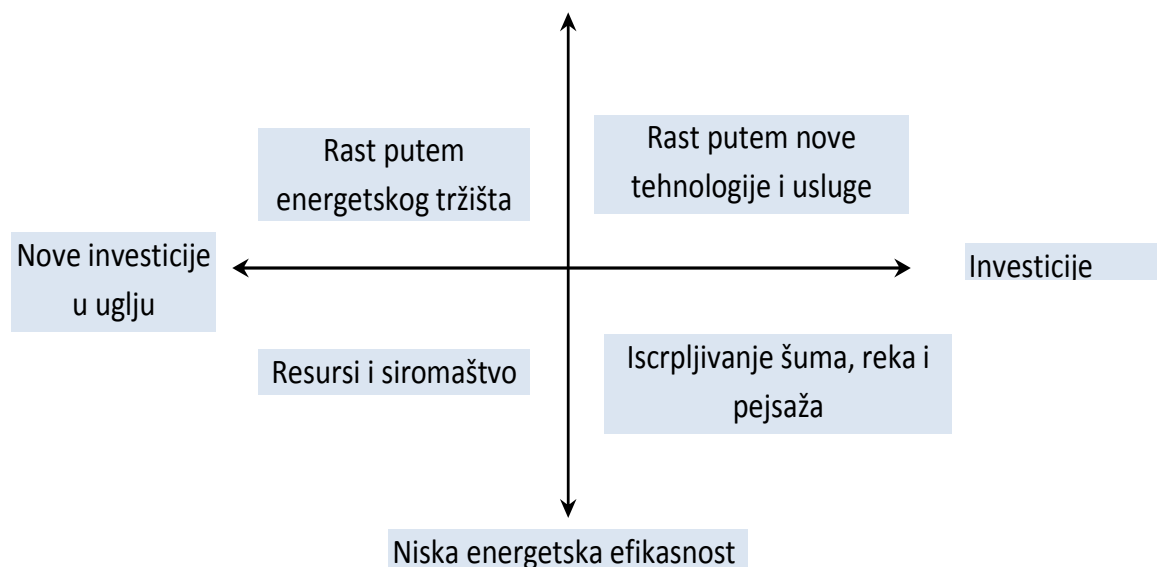
Prvo politike: primenjuje nekoliko mera u cilju promovisanja održivog razvoja, ali tenzije između politika životne sredine i ekonomske su pristrane prema socijalnim i ekonomskim razmatranjima.

Prvo bezbednost: ima fokus na interese jedne manjine: bogati, nacionalni i regionalni. On naglašava održivi razvoj samo u kontekstu maksimiziranja pristupa i korišćenja životne sredine od strane moćnih.

Prvo održivost: daje jednaku težinu politikama životne sredine i socijalno - ekonomskim politikama, odgovornosti, i naglašava transparentnost i legitimitet svim akterima. Ona naglašava razvoj efikasnih partnerstva i privatnog sektora, ne samo u kontekstu projekata, nego i oblasti upravljanja, obezbeđujući da zainteresovane strane u celom diskursu spektra razvoja životne sredine pružaju strateški unos u politikama i implementaciji.

Na osnovu postojećih informacija i scenarija, nije moguće postaviti kvantitativne ciljeve za buduće emisije Kosova.

Ali, mogu se postaviti dve glavne osovine duž kojih bi se mogli razviti tekući mogući scenariji za Razvoj sa Niskom Emisijom. Prva osovina se odnosi na energetska efikasnost i održivost i druga na investicije u proizvodnji električne energije - uglj ili obnovljivi izvori. Mogući scenariji su predstavljeni na Sl. 13.

Sl. 12:

Mogući scenariji za Strategiju Razvoja sa Niskom Emisijom

Opis ovih scenarija:

- **Resursi i preplitanje sa siromaštvom:** Kosovo, za proizvodnju električne energije i grejanje zgrada, nastavlja da zavisi u velikoj meri od uglja. Moderne termoelektrane se grade sa sve većom efikasnošću, ali potražnja za energijom i cene rastu. Domaćinstva i industrije, koje ne mogu da vrše ulaganja u energetska efikasnost, plaćaju sve veću cenu energije, posebno kada energetski sektor bude ušao u šemu trgovine emisijama (ETS) i obaveze plaćanja za kvote emisija.
- **Šume, reke i oštećeni pejzaži:** Kosovo će stvoriti sredinu za strane investitore. Postoji potencijal u velikim i malim kapacitetima vetra i solarne energije. Zbog niske efikasnosti energije, potražnja za energijom je u porastu u odnosu na snabdevanje energijom, koja ima za posledicu prekomernu upotrebu prirodnih resursa, kao što su šume, reke, pejzaž i biodiverzitet uopšte. Ovo prouzrokuje dodatne probleme za prilagođavanje na klimatske promene, smanjuje kvalitet života i turistički potencijal zemlje.
- **Rast putem energetskih tržišta:** Kosovo privlači ulaganja u svom sektoru energije iz uglja sa uvezenom tehnologijom, usavršavajući u velikoj meri svoju efikasnost i smanjujući specifične emisije. Vek korišćenja ugljenokopa je produžen za još jednu generaciju, omogućavanjem postupnog restrukturiranja svoje ekonomije sa niskim troškovima. Kosovo može da izvozi električnu energiju u drugim zemljama EU i na taj način može istrajati u kvotama potrebnih emisija u okviru šeme trgovine emisijama u EU.
- **Rast putem novih tehnologija i usluga:** Transformacija energetskog sektora se postiže kombinovanjem ulaganja u obnovljivu energiju i energetska efikasnost. To stvara nove poslovne mogućnosti i radna mesta. Potražnja za energijom i cene energije su stabilne; ne očekuje se da se domaćinstva i industrije izlože povećanju cene ugljenika ili nestabilnosti globalnih tržišta energije.

Jasno je da bi trebalo izbegavati prva dva scenarija, ako je to moguće, dok pravo rešenje leži u pogledu budućih investicija u proizvodnju električne energije. Kosovo može da povuče slične investicije u svom potencijalu obnovljivih resursa. Ovde, biomasa, hidroelektrane (male i velike) i vetar, imaju komercijalnu održivost i foto-voltaična energija bi trebala da bude konkurentna bez javnih subvencija pre 2020.

Bez obzira na izbor snabdevanja energijom, investicije su razumne u energetska efikasnosti i održivom transportu. Ovde je važan potencijal troškova i uzajamna korist u smislu smanjenja siromaštva i ekonomskog razvoja.

Predloženi ciljevi smanjenja SGakomodiraju oba moguća scenarija u smislu izvora energije, dok prioritete jasno postavlja u energetska efikasnost.

PRILAGOĐAVANJE NA KLIMATSKE PROMENE

Ako se uzme u obzir da u postojećim uslovima promenljivost klime je važna za uspešno upravljanje vodama u mnogim delovima sveta, pošto pokreće procese prilagođavanja na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou (Palmer et al, 2008; Hallegatte, 2009), klimatske promene samo pogoršavaju postojeću kompleksnost postizanja pravičnog društveno-

ekonomskog razvoja, koji uključuje višestruke upotrebe vode od sve većeg broja korisnika na načine koji su pravični i održivi (Lebel, 2007, 2009).

Zbog toga je potrebno proaktivno integrisanje strategija za prilagođavanje na klimatske promene, smanjenja opasnosti od nesreća i održivi razvoj. Ipak, za sada imamo ograničeno znanje o "politici" funkcionisanja strategija, npr. u vezi sa izgradnjom poverenja, rešavanja konflikta i načinu na koji se različiti interesi odnose međusobno.

Često, tehničke mere više nisu dovoljne, i javni autoriteti, nevladine organizacije i privatne kompanije su u potrazi nalaženja drugih rešenja, kako bi osigurali da seizvori ugroženih voda upravljaju na održivi način. Ipak, trenutni međuinstitucionalni sporazumi su često nedovoljni za upravljanje ovih novih izazova na adekvatan način, i zbog toga potrebni su inovativni načini prilagođavanja za upravljanje prilagođavanjem na klimatske promene.

U ovim okolnostima, Kosovo se suočava sa velikim izazovima u naporima da čini otpornijim i fleksibilnijim svoj sistem javnog upravljanja, kao npr. u vezi sa: 1) tretmanom, posebno sa nepredvidljivom budućnošću klimatskih promena, npr. preko dugoročnih analiza scenarija, procene opasnosti i osetljivosti; 2) uključivanjem privatnog sektora u upravljanju prirodnih izvora, npr. preko javno-privatnog partnerstva, 3) primenu integriranih pristupa i koncepta adaptacije upravljanja; 4) primenu mehanizama uvođenja cena, pokrivanja troškova i stimulativnih mera.

UTICAJI KLIMATSKIH PROMENA NA KOSOVU

Komponenta Prilagođavanja na Klimatske promene je važna za reargovanje i predviđanje uticaja klimatskih promena na Kosovu. Ovi aktualni i očekivani uticaji uključuju (Izvori: IPCC, 2007, 2013, UN-Habitat 2009, OSBE 2008, UNDP/WMO 2009):

- Klimatske promene će povećati izloženost opasnosti od suša, poplava i šumskih požara. Na Kosovu već sada je porasla promenljivost klime;
- Povećanje intenziteta i učestalost ekstremnih padavina kao što su guste kiše, kao i veće suše, posebno nakon 80'ih. Brze poplave se dešavaju sve češće u planinskim regionima, dok se poplave reka dešavaju sve češće u poljanama i niskim zonama;
- Više temperature će verovatno uzrokovati toplotne talase i šumske požare. Od 2000 godine na dalje pojava požara šuma na Kosovu su u porastu;
- Kosovo je nekoliko puta bilo pogođeno od suša zadnja dva desetleća (1993, 2000, 2007 i 2008);
 - Povišenje temperatura, smanjene padavina i smanjenje tokova u kombinaciji sa socio-ekonomskim razvojem i povećanjem upotrebe izvora vode će povećati izloženost suši;
 - Od 2004 godine, 80% opština Kosova su se suočile sa nedostatkom vode zbog hidroloških suša i zloupotrebe izvora voda;
 - Degradacija ekosistema i smanjenje usluga ekosistema;
 - Porast bolesti i pojava novih bolesti kao posledica zagađenja vode.

Važno je imati de se uzme u obzir da klimatske opasnosti u jednoj zemlji kao što je Kosovo imaju mnogo veći uticaj nego što bi inače imalo normalno, zbog visokog stepena ugroženosti. Ovo

proizlazi iz nekoliko faktora, uključujući:(izvor: UN-Habitat 2009, OSBE 2008, UNDP/WMO 2009):

- Nekontrolisani razvoj gradnje i urbanizacije od 1999;
- Visoku društveno-ekonomsku ugroženost, kao rezultat visokog stepena siromaštva (koji pogađa do 45% stanovništva) i krhka ekonomija, praćena sa ograničenim uslugama u sektoru zdravstva, socijalne zaštite i zapošljavanja;
- Nelegalnu gradnju u opasnim područjima i nepoštovanje standarda gradnje;
- Nedostatak održavanja i uništavanje tokom rata;
- Neadekvatan sistem drenažiranja i kanalizacije;
- Nepravilno korišćenje zemljišta i neadekvatno opštinsko planiranje, koje povećavaju izloženost stanovništva na opasnost;
- Neodrživo upravljanje vodama i neodržive poljoprivredne prakse, krčenje i uništavanje padina iz rudarskih delatnosti.

Sledeći odeljci pružaju detaljniju definiciju problema za različite sektore koji su naročito podložni uticajima na klimatske promene.

VODENI RESURSI

Kosovo ima male i ograničene količine svežih vodenih resursa. Nedostaci resursa pijaće vode verovatno će se desiti u bliskoj budućnosti u sušnim godinama ako se hitno ne primenjuju potrebne akcije prilagođavanja.

Osim toga, raspoloživi vodni resursi su neravnomerno rasprostranjeni na celoj teritoriji, podeljeni u četiri rečnih slivova: Beli Drim, Ibar, Morava i Lepenac. Prosečno godišnje obnovljivo snabdevanje vodom po osobi na Kosovu iznosi oko 1.980 m³/osoba/godišnje, i kategoriše se kao bez pritiska (Falkenmark indikator), što je znatno niže od svetskog proseka od 7.243 m³ (CEDARE AWC, 2006). Iz razloga da se količina vode menja iz jednog sliva u drugi, potrebno je izvršiti istraživanje o mogućnostima i potencijalima za dodatne rezervoare vode unutar rečnih slivova. Razvoj procene uticaja na životnu sredinu, studije izvodljivosti koji analiziraju variabilnost mogućnosti prenosa vode, treba da prethodi razvoju odgovarajuće konačne infrastrukture za prenošenje vode iz jednog rečnog sliva u drugi.

Zapadni i južni deo Kosova, poznata kao Dukađinska Ravnica, najbogatiji je sa površinskim i podzemnim vodama. Severni i istočni deo Kosova, poznat kao Kosovsko Polje, ima manju raspoloživost vodenih resursa. Ipak, ovo područje ima najveću koncentraciju stanovništva i najviše žarišta koja izazivaju ekstremno zagađenje vode.

Glavne kategorije korišćenja svežih vodenih izvora su: snabdevanje pitkom vodom porodičnih ekonomija, snabdevanje vodom Industriju i Energetiku (za hidroenergiju i za hlađenje termoelektrana) i za navodnjavanje. Na osnovu Godišnjeg Izveštaja Performanse Pružalaca Usluga Vode na Kosovu za 2012, industrija vode na Kosovu je i dalje slaba; ukazujući nedostatke u većini indikatora performansi, kao što je pružanje usluga na nivou od 78%. Mnoga ruralna sela se ne pokrivaju sa regionalnom šemom snabdevanja sa vodom i neka sela još uvek upotrebljavaju podzemne vode iz plitkih bunara pogoršanog kvaliteta. Kosovo ima 237.800 hektara poljoprivredne zemlje, od kojih samo 42.200 hektara su pokrivena navodnjavanjem, ili oko 17.7%. Nezavisno od gore navedenih brojki, Kosovo je naprednija u regijonu u pogledu performance

javnih preduzeća. Npr. pokrivanje od 78% ne podrazumeva da ostali deo stanovništva nema pristupa na snabdevaju vodom. U mesto toga, oni mogu imati individualne sisteme, ili upotrebljavaju bunare.

Kvalitet vode reka na Kosovu je loš zbog nedostatka postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, odlaganja otpada duž/ ili blizu rečnih obala, loše ili nepostojeće održavanje rečnih korita. Obično kvalitet reka u uzvodnom toku predstavlja zdravo vodeno stanište i zadovoljava ekološke standarde. Neke od glavnih reka nizvodnog strujanja su jako zagađene od većih opština i industrijatako da se voda ne može koristiti za snabdevanje vodom ili za navodnjavanje. Glavne reke na Kosovu spadaju u 2 i 3 kategoriju zagađenja, dok reka Sitnica je kategorizovana kao „mrtva reka“.

Uticaj klimatskih promena može pogoršati još više kvalitet vodotokova, posebno tokom letnjih meseci, kada se očekuje promena u trendovima padavina koje će se odraziti na niski vodotok reka i povišenja temperatura, dok izvori zagađenja ostaju nepromenjeni. Zagađenje površinskih i podzemnih voda će ozbiljno uticati na ljudsko zdravlje; ono može da spreči ekonomski razvoj i može uticati na obezbeđivanje i količinu hrane. U Prilogu 5 su predstavljeni podaci za pokrivenost snabdevanja vodom i kanalizacijom na Kosovu.

Pritisak na ograničene prirodne vodene resurse se povećava i kao posledica ljudskih aktivnosti. Veća potražnja za vodu u svim sektorima i zagađenje duž obala vodenih tokova utiču na smanjenje i pogoršanje vodenih izvora.

Visoke temperatura i trend smanjenja padavina koje se očekuju dogoditi imaće direktan uticaja na režime tokova reka, u nivou podzemnih voda i u količini punjenja podzemnih voda, kao i isparavanja vode sa zemlje. Štaviše, klimatske promene će povećati osetljivost na ekstremne poplave i suše sa nepredvidljivim društveno- ekonomskim posledicama na ljudsku dobrobit i uslove životne sredine.

MERE ZA ODGOVARANJE NA UTICAJE KLIMATSKIH PROMENA NA KOSOVU

S obzirom na sve navedeno, neophodna je procena opasnosti sveže vode kako bi se identifikovali potencijalne opasnosti i istovremeno osigurati donosiocima odluka rani signal upozorenja za potrebu praćenja mogućih promena tokom vremena. Ovo je veoma važno kako bi se ranije otkrilo prisustvo opasnosti, kako bi se stvorile mogućnosti izrade i sprovođenja odgovarajućih mera za smanjenje negativnih posledica. Šta više, procena povećava javnu svest za opasnost sa kojim može da se suoči celo društvo.

- S ciljem odgovora na klimatske promene, Kosovo treba da izradi hitno nove dokumente politika i/ ili da promeni postojeći okvir politika kako bi se prilagodili merama ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promene unutar zakonskog okvira i opšte strategije za nacionalni razvoj. Izrada novih dokumenata politika i/ ili promena postojećeg zakonskog okvira politika treba da se zasniva na jedno opšte naučno istraživanje procene mogućih uticaja klimatskih promena na izvore vode na svim rečnim slivovima Kosova. Preporučuje se da se u strategiji voda i planovima upravljanja rečnih slivova, u skladu sa zakonskim okvirom za upravljanje izvora voda uključe sledeća pitanja:
 - Izrada Uredbe o tretmanu otpadnih voda, rekultivaciju i ponovnu upotrebu vode, uključujući podsticajne pakete za rekultivaciju i ponovnu upotrebu vode.

- Izrada Uredbe o upravljanju podzemnim vodama, popunjavanju podzemnih voda, obaveznom ograničenju upotrebe podzemnih voda i praćenju podzemnih voda.
- Izrada Programa upravljanja opasnosti, uključujući zaštitu od poplava i identifikaciju područja u opasnosti od poplava.
- Izrada Programa za upravljanje suša, odvajanja vode i prioritizacije potrošačkih kategorija u situacijama suše.
- Izrada Uredbe o promovisanju prikupljanja kišnice. Podsticajni programi za sakupljanje kišnice.

POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO, BIODIVERZITET I PLANIRANJE KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA

Kosovo je u procesu restrukturiranja poljoprivrednog i šumskog sektora sa ciljem održivog ekonomskog razvoja zasnovanog na evropske standarde životne sredine, posebno u pravnom okviru. Kosovska Vlada podržava integrisani pristup s ciljem pronalaženja ravnoteže između ekonomskog razvoja, zaštite životne sredine i korišćenja zemljišta.

Kosovo je nasledilo mnogo problema životne sredine koje su akumulirane tokom desetleća i koje utiču na nekontrolisano korišćenje prirodnih resursa, u veliku gustinu stanovništva, nekontrolisanu gradnju u poljoprivrednim zemljištima, nekontrolisano korišćenje i nelegalnu seču šuma, ekonomske i industrijske aktivnosti, uključujući rudnike i prerađivačku industriju, a koje sveukupno utiču na životnu sredinu. Osim svih ovih faktora koji utiču na poljoprivredu, šumarstvo i korišćenje zemljišta, promena klime povećava postojeću kompleksnost za realizaciju socio-ekonomskog razvoja. U tački 2, Priloga 5 dati su statistički podatci za poljoprivredu, šumarstvo i biodiverzitet.

JAVNO ZDRAVSTVO

Uticao na ljudsko zdravlje je jedna od najznačajnijih uticaja klimatskih promena, ali istovremeno zdravlje može biti pozitivan pokretač za klimatsku agendu i sredstvo za angažovanje šire mase za pronalaženje rešenja. Jasno je da odgovornost za zdravstvenu zaštitu i oborbu spada sektoru zdravstva. S toga, ulaganje u zdravstvenu zaštitu i u prilagođavanje može da spasi živote i da poveća održivost na klimatske promene. Dakle, zaštita i unapređenje zdravlja je osnovni stub održivog razvoja i odgovor na klimatske promene. Bolji integrisani i međusektorski pristup poboljšanju zdravlja, promovisanju rasta u korist siromašnih i zaštiti životne sredine treba da poboljša koherentnost politika i povećava efikasnost.

KLJUČNA PITANJA I IZAZOVI

Prilagođavanje na klimatske promene zahteva adekvatan pristup upravljanja prirodnim resursima, kao što su: voda, poljoprivredno zemljište, šumarstvo, biodiverzitet, itd. To se postiže uz učešće institucija na svim nivoima, i civilnog društva. U nastavku su predstavljeni opšti pregledi glavnih izazova vezanih za prilagođavanje na klimatske promene:

Upravljanje se mora prilagoditi okolnostima i postojećim kapacitetima, po veličini i prirodi problema kao i zahtevanog cilja. Izazov je veći zbog specifičnosti zona pogođenih klimatskim

promenama, uzimajući u obzir da svakazona ima svoje fizičke, geografske i socio-ekonomske karakteristike.

Kosovo predstavlja primere sektora sa konkurentskim interesima, kao što su poljoprivreda, industrija, snabdevanje domaćinstavavodom, zdravstvo i minimalni tokovi za održavanje ekosistema. Razvoj i implementacija planova upravljanja često ostaje problematičan zbog slabe saradnje između raznih ministarstva, loše saradnje između administrativnih granica, kao i zaštite ličnih interesa pojedinaca važnih u vladi, industriji ili naučnom svetu. Na taj način, proces formulisanja akcionih planova klimatskogprilagođavanja treba da uključi ne samo predstavnike različitih sektora koji direktno zavise od vodenih resursa (kao što su poljoprivreda i industrija), nego i iz sektora koji indirektno utiču na vodene resurse (kao urbani razvoj i ruralno planiranje). Veliki izazov za upravljanje klimatskimprilagođavanjem je među-sektorska saradnja. U slučaju uspeha, saradnja između oblasti politike i sektora pruža izvanredne mogućnosti u smislu efikasnosti troškova.

Delegiranje u strukturama lokalne vlasti može da proizvede dobre rezultate i treba se primeniti okvir za promovisanje supsidijarnosti, u skladu sa određenim direktivama EU. U nekim slučajevima, pristupi kolektivnog upravljanja na lokalnom nivou dali su dobre rezultate, čestou partnerstvu među zainteresovanim strankama i agencija ili javnih lokalnih projekata.

Razmena informacija, znanja i komunikacija su nedovoljnada se podrži upravljanje ili promoviše dobro upravljanje. Informacije nisu uvek u odgovarajućim formatima za upotrebu, često njihova razmena između partnera je neefikasna.

Poboljšanje pristupa “sveobuhvatnog planiranja” koja integrira informacije od javnosti i partnera u odlučivanju. Učestvovanje i lokalno kolektivno upravljanje mogu da budu efikasan pristup za dobro upravljanje. Sveobuhvatnost izgleda efikasna u poboljšanju ishoda nakon što povećava vlasništvo zainteresovanih stranaka, iz razloga da oni imaju pristup informacijama i mogu da ponude bolja rešenja od onih koje dolaze od vrha na dole. Najvažniji aspekt sveobuhvatnosti je da se mogu bolje koordinirati ciljevi vlade sa ciljevima lokalnog stanovništva. Ovo daje lokalnim strankama interesa podsticaj za bolje upravljanje prirodnih izvora i životne sredine, i može ih osnažiti pružajući im veći uticaj na rezultate u procesu sprovođenja (implementacije).

Postoji opasnost da sveobuhvatan pristup reflektuje postojeće nejednakosti između zainteresovanih stranaka. Jače stranke interesa mogu da dominiraju u sveobuhvatnim diskusijama ili da uopšte ne učestvuju u njima. Još jedan drugi aspekt u ovoj asimetriji vlasti je da stranke nisu “vlasnici” resursa, ali su ipak zainteresovane stranke. Načini da se uključuju i osnažuju ove osobe su često teški za pregovaranje, posebno kada postoje socialne i kulturne prepreke. Jednako težak izazov je način na koji treba obezbediti učešće onih koji nemaju direktnu korist od resursa, ali koji mogu biti zagađivači, ili su podložni uticajima klimatskih promena. S toga, Strategija Kosova preporučuje da se uključi široka zastupljenost zainteresovanih stranaka tokom sprovođenja strategije, uključujući i lica koja imaju direktnu i indirektnu korist od predložene strategije.

Iskustvo pokazuje ono šta ‘treba uraditi’ i šta ‘ne treba uraditi’: graditi na postojećem društvenom kapitalom, promovisati jednakost i sveobuhvatnost, početi u oblastima gde postoji dobar potencijal, ići korak po korak i vaditi pouke iz grešaka i prilagođavati se. Troškovi su manji i rezultati bolji ako se sveobuhvatni pristup osnuje na postojećem društvenom

kapitalu, i da bi se dobio maksimum treba odobriti intervencije. Principi kapitala i društvenog prava zahtevaju da se čuju glasovi i onih koji su manje moćni. Ovo može biti podržano od strane javnih agencija. Intervencije mogu početi u oblastima sa potencijalom za uspeh i tamo gde su troškovi intervencije manji.

Prilagođavanje strukture stimulativnih mera je mogući mehanizam za podržavanje klimatskog prilagođavanja na lokalnom nivou, ali su prilagođavanja politički teška i mogu biti praćena negativnim ili neočekivanim posledicama. **Pozitivni i negativni podsticaji** su veoma moćni odrednici ponašanja i, u slučaju klimatskog prilagođavanja, vlade su obično u stanju da se lako prilagode. S toga, oni su atraktivni mehanizmi, posebno u oblastima sa ograničenim administrativnim kapacitetima. Opcije uključuju prilagođavanje cena usluga kao energija ili cene proizvodnje kao poljoprivredni proizvodi; nudeći subvencije za podsticanje specifičnog ponašanja; ili uvođenje ograničenja poljoprivrednih kultura ili metoda za navodnjavanje, kao primer. Međutim, svi ovi pristupi imaju velike nedostatke.

AKTIVNOSTI I ZAKONODAVSTVO ZA REŠAVANJE KLIMATSKIH PROMENA

Ovaj deo predstavlja pregled aktivnosti i glavnih postojećih i planiranih (finansiranih) zakona vlade usmerenih na rešavanje klimatskih promena.

⇒ NA MEĐUNARODNOM NIVOU

Izveštaj Ljudskog Razvoja 2011 UNDP-a pruža šokantan dokaz da smo na putu dostizanja gornjeg nivoa našeg kapaciteta za emisije stakleničkih gasovabez ozbiljnih posledica. Procenjuje se da stabilizacija koncentracija stakleničkih gasova u atmosferi na nivou koji sprečava katastrofalne klimatske promene zahteva smanjenje emisija stakleničke gasove za 50% do 2050, u poređenju sa nivoima iz 1990.

Adresiranje klimatskih promena zahteva dve vrste reakcija. Prvo, a istovremeno i najvažnije je smanjenje naših stakleničkih emisija (t.j. moramo preduzeti akcije **ublažavanja**) i drugo, moramo preduzeti akcije **prilagođavanja** kako bi odgovorili na neizbežne uticaje klimatskih promena. Zakonodavstvoza koju se nedavno EU složilo oko klimatskih promena zahteva konkretne mere za ispunjavanje obaveza EU za smanjenje emisija za 20% do 2020, u odnosu na nivo emisija u 1990; ovaj sporazum dozvoljava mogućnost za promene kako bi se obezbedilo smanjenje od 30% ako postoji usaglašenost kao deo međunarodnog sporazuma u kojem se druge razvijene zemlje slažu da doprinose još više, na osnovu svojih odgovornosti i mogućnosti. Međutim, i ako svet uspe u zaustavljanju, a zatim i u smanjenju emisija stakleničkih gasova, našoj planeti će trebati više vreme da se oporavi od stakleničkih gasova koji su već u atmosferi. To znači da ćemo se suočiti sa uticajem klimatskih promena najmanje za još narednih 50 godina, stoga, moramo da preduzmemo akcije za prilagođavanje na klimatske promene.

Okvirna Konvencija Ujedinjenih Nacija za Klimatske Promene (UNFCCC), Kyoto Protokol (KP) u okviru Konvencija i njihove prateće odluke, kao i politike EU za ovu oblast, podržavaju zemlje u razvoju i zemlje sa ekonomijama u tranziciji u njihovim nastojanjima da se nastavi sa ekonomskim rastom sa što manje konkurentnih prepreka, a u isto vreme da dostignu smanjenje emisija i da se prilagode na uticaje klimatskih promena. U Akcionom Planu Bali (2007), zemlje u razvoju su se složile po prvi put da izrade i primene Odgovarajuće Nacionalne Akcije za

Ublažavanje u kontekstu održivog razvoja, podržane i omogućene novim tehnologijama, finansiranjem i izgradnjom kapaciteta. 15. Konferencija Stranaka (KS) održana u Kopenhagenu u Decembru 2009, je proizvela Sporazum iz Kopenhagena (SK) – politička deklaracija koja pristaje da ograniči uticaj klimatskih promena na ne više od 2°C iznad pred-industrijskog nivoa u kontekstu jednakosti i održivog razvoja i reafirmiše razvojne aspekte klimatskih promena, uključujući i strategije razvoja sa niskim emisijama. Konferencije u Kankunu i Durbanu su obezbedile više detalja u tom pogledu.

Preduzeto je mnogo važnih koraka u razvoju režima prilagođavanja na klimatske promene u okviru UNFCCC, kao i mnoge aktivnosti su mandatirani za sprovođenje Konvencije. Dve tačke koje su važne za Kosovo su navedene u nastavku, ali koje treba poznavati u kontekstu mnogih drugih važnih koraka koji su preduzeti u procesu pre sprovođenja ovih dolaznih tačaka.

- **Program Rada Najrobija (PRN):** U 2006 godini, na KS 12 u Najrobi, Subsitiarno Telo za Naučne i Tehnološke Savete (STNTS) dobio je mandat da sprovede petogodišnji projekat za rešavanje uticaja, ugroženosti i prilagođavanja na klimatske promene. Aktivnosti u okviru PRN su u toku.
- **Okvir Prilagođavanja Kankuna (OPK):** U 2010, na KS 16 u Kankunu, utvrđen je Okvir Prilagođavanja Kankuna. Aktivnosti u okviru OPK vezane su za sledećih pet klastera: Sprovođenje, uključujući proces koji omogućuje strankama da formulišu i sprovedu nacionalne planove adaptacije i radne programe za razmatranje pristupa za tretman gubitaka i šteta; podrška; institucije, uključujući osnivanje Komisije Prilagođavanja na globalnom nivou, kao i nacionalne i regionalne aranžmane; principi; i angažovanje zainteresovanih strana. U toku su aktivnosti u okviru OPK za omogućavanje pune operacionalizacije.

Proces Nacionalnog Plana Prilagođavanja (NPP) stvoren je unutar Okvira Prilagođavanja Kankuna (OPK). On omogućava Strankama da formulišu i sprovedu nacionalne akcione planove (NAP) kao mere za identifikaciju srednjoročnih i dugoročnih potreba prilagođavanja i izradu i sprovođenje strategija i programa koji se bave ovim potrebama.

Pored mandata od UNFCCC, sada postoji snažan politički mandat od zdravstvenih međunarodnih organa, kroz rezoluciju Svetskog Veća Zdravstva 2008 (WHA 61.19⁷) za klimatske promene i zdravlje, i ekvivalentnih obaveza na regionalnom evropskom nivou (Regionalni Evropski Okvir za Akciju je dobro prihvaćen u Deklaraciji Parme za Životnu Sredinu i Zdravstvo 2010⁸). Ovi politički mandati se takođe podržavaju dostignućima u tehničkim propisima i projektima zdravstvene adaptacije.

Stranke su odobrile Okvir Prilagođavanja Kankun kao deo Kankunskog Sporazuma na Konferenciji za Klimatske Promene u Kankunu, Meksiko (KZP 16/CMP 6). U sporazumu, stranke su potvrdile da **prilagođavanje treba da se tretira sa istim nivoom prioriteta kao ublažavanje**.

Cilj **Okvira Prilagođavanja Kankun** (stavovi 11-35) je da se dodaju akcije za ublažavanje, uključujući putem međunarodne saradnje i koherentnog razmatranja pitanja koja se odnose na

⁷http://www.who.int/globalchange/A61_R19_en.pdf

⁸<http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/environment-and-health/Climate-change/publications/2010/protecting-health-in-an-environment-challenged-by-climate-change-european-regional-framework-for-action>

prilagođavanje u okviru Konvencije. Konačno, dodatne akcije zahtevaju smanjenje ugroženosti i povećanje održivosti država članica u razvoju, imajući u obzir hitne i neposredne potrebe zemalja u razvoju, koje su posebno ugrožene. Na Konferenciji za Klimatske Promene u Durbanu Novembar/Decembar 2011 godine, Stranke su postigle značajan napredak u primeni Okvira.

⇒ NA NIVOU EU

U aprilu 2009 godine Evropska Komisija je predstavila dokument politika poznat kao Bela Knjiga, koji predstavlja okvir za mere i politike prilagođavanja za smanjenje ugroženosti zemalja EU od uticaja klimatskih promena.

Ovaj okvir se fokusira na sledeće ključne oblasti:

- Stvaranje osnove znanja, pošto su realni podaci od vitalnog značaja u izradi klimatskih politika;
- Uzimanje u obzir uticaj klimatskih promena na ključnim politikama EU;
- Finansiranje aktivnosti koje proističu iz politika za klimatske promene;
- Podrška širih međunarodnih napora za prilagođavanje, pomagajući na primer zemlje koje nisu članice EU u unapređenju održivosti i njihove sposobnosti na prilagođavanju klimatskim promenama.

Od 21. maja do 20. avgusta 2012 godine, EU je realizovala proces konsultacija za pripremu Strategije Prilagođavanja EU. Ova konsultacija je zahtevala prikupljanje mišljenja od zainteresovanih stranaka i stručnjaka iz oblasti prilagođavanja na klimatske promene s ciljem dobijanja dodatnih informacija o pripremi Strategije Prilagođavanja EU.

Da bi se olakšalo sprovođenje prve kolone Bele Knjige, u martu 2012 godine Web-platforma Climate-ADAPT (Evropska Platforma za Klimatsko Prilagođavanje) je na raspolaganju javnosti. Ova platforma omogućava korisnicima dostupnost informacija u sledećim oblastima:

- Očekivana klimatska promena u Evropi;
- Ugroženost u sadašnjosti i u budućnosti po regionima i sektorima;
- Nacionalne i transnacionalne strategije prilagođavanja;
- Slučajevi studija prilagođavanja i moguće opcije za adaptaciju;
- Integracija na evropskom nivou;
- Sredstva koja podržavaju planiranje prilagođavanja;
- Profili istraživačkih projekata koji se odnose na prilagođavanje, dokumenti sa uputstvima (npr. za upravljanje nepredvidljivosti), izveštaji, dodatni izvori informacija, linkovi i najave događaja.

⇒ NA NACIONALNOM NIVOU

Kao rezultat pitanja koja se odnose svome statusu, Kosovo još uvek nije priznata od strane Institucija Ujedinjenih Nacija. Iz tog razloga nije stranka međunarodnih konvencija i učestvuje u pregovorima samo kao posmatrač. Međutim, usaglašenost sa međunarodnim zakonima, uključujući i Multinacionalne Sporazume Životne Sredine, nastavlja da bude veoma važno za budućnost Kosova u njenoj lokalnoj strategiji kao i za njene međunarodne odnose.

S ciljem tretiranja klimatskih promena MSPP je izradio dole navedena A.U. koji se odnose na specifične segmente iz ove oblasti:

- Administrativno Uputstvo VRK Br. 19/2013 za Pristup Informacijama o Ekonomičnosti Potrošnje Goriva i Emisiji CO₂ Novih Ličnih Vozila
- Administrativno Uputstvo VRK Br. 20/2013 o Primeni Fleksibilnih Mehanizama za Čisti Razvoj
- Administrativno Uputstvo VRK- Br. 01/2016 o Mehanizmu Praćenja Emisija Stakleničkih Gasova
- Administrativno Uputstvo VRK- Br. 09/2015 za Praćenje Emisija Stakleničkih Gasova
- Administrativno Uputstvo VRK Br.16 / 2013 o Supstancama koje oštećuju ozonski omotač i fluorirane stakleničke gasove

Osim zakonodavstva MSPP je razvio Inventar SG za 2008, 2009 i 2015 godinu

PROCENA NAKON NEPOGODA⁹

Agencija Emergentnog Upravljanja (AEU) u okviru Ministarstva Unutrašnjih Poslova je odgovorna za koordinaciju i sprovođenje procene šteta. Prikupljanje i čuvanje podataka za svaku nepogodu se odvija na licu mesta (*ad hok*). Na primer, nakon šumskih požara 2007 godine, jedna Među-ministarska Komisija je imenovala Ministarstvo Poljoprivrede da sprovede prikupljanje i procenu podataka. To je obavljeno po praksama ovog ministarstva. Na kraju, svi podaci su preneseni u Statističko Agenciju (SA) u okviru Kancelarije Premijera, gde su sačuvane i arhivirane. Analiza i izveštaj post – akcije su sprovedene kasnije.

PROCENA OPASNOSTI¹⁰

AEU je odgovorna za pripremu i koordinaciju procene opasnosti za prirodne nepogode i nepogode prouzrokovane od ljudskog faktora. U 2009 godini sprovedena je Procena Opasnosti za Kosovo, uzimajući u obzir sve moguće opasnosti za stanovništvo Kosova, s ciljem utvrđivanja nivoa očekivanih šteta. Procena se uglavnom fokusira na opasnosti i strukturne slabosti, uzimajući u obzir da AEU i druge organizacije imaju malo iskustva u analiziranju socio-ekonomske ugroženosti i proceni kapaciteta. Pored mapa opasnosti, ostali relevantni podaci koji su na raspolaganju uključuju putne i železničke mape i mape energetske infrastrukture, kao i mape prostranjenja stanovništva. Ipak, do sada, nema raspoloživih podataka o ugroženosti od klimatskih promena za Kosovo (Izvor: Portal Znanja Klimatskih Promena, Grupa Svetske Banke, 2013)

Lokalni nivo nema dovoljno kapaciteta za procenu. Crveni Krst Kosova radi sa opštinama za jačanje ove oblasti i zahteva obezbeđivanje finansijskih sredstava za sprovođenje procene ugroženosti i kapaciteta.

UPRAVLJANJE INFORMACIJAMA¹¹

AEU je zvanično odgovorna za vođenje baze podataka o upravljanju nepogodama, koja uključuje prikupljanje, čuvanje i ažuriranje informacija. Za tu svrhu, AEU je pripremio nacrt metodologiju, koja još uvek nije usvojena u Vladi. Ipak, kao što je gore navedeno u situacijama reagovanja,

⁹UNDP/OBM, 2011. Procena Potreba za Benefit od IPA (kao što je definisano u RKSOKB 1244/99)

¹⁰UNDP/OBM, 2011. Procena Potreba za Benefit od IPA (po definiciji RKSOKB 1244/99)

¹¹UNDP/OBM, 2011. Procena Potreba za Benefit od IPA (po definiciji RKSOKB 1244/99)

većina agencija prosleđuju svoje informacije Centru Situacija. Na koji način AEU prima informacije još uvek nije definisano.

Ministarstvo Životne Sredine i Prostornog Planiranja takođe vodi bazu podataka za podršku Prostornog Plana Kosova. Pored geografske i demografske analize, analize siromaštva, zemljišta i životne sredine, ona obuhvata izveštaje sektora i podatke za sistem obrazovanja, stanovanje, poljoprivredu, šumarstvo, ruralne oblasti, energetske sektor, sektor zdravlja, saobraćajnu infrastrukturu, hidrologiju, trgovinu, industriju, kulturu, informacionu tehnologiju i turizma na Kosovu. Sve ove informacije se upravljaju od Departmana za Prostorno Planiranje i Gradnje. Izgleda da ne postoji koordinacija ili veza između ove baze podataka, AEU i Centra Situacija.

POGLAVLJE IV

VIZIJA, MISIJA I CILJEVI

VIZIJA

Kosovo sa nula emisijama SG, sa sposobnošću prilagođavanja na klimatske promene, koja na efikasan način ublažava uzroke klimatskih promena i na efikasan način predviđa i odgovara na uticaje klimatskih promena, uzimajući u obzir međunarodnanačela za održiv razvoj.

MISIJA

Smanjenje SG i opasnosti i šteta od sadašnjih i budućih uticaja klimatskih promena sa isplativim utroškom i upotreba mogućih koristi koje proističu iz klimatskih promena.

CILJEVI

S obzirom na veliku neizvesnost i nesigurnost vezano sa trenutnom i očekivanim projekcijama emisija SG na Kosovu, teško je odrediti razuman cilj za ublažavanje, u smislu određivanja ciljeva smanjenja emisija. Iz istog razloga, i zbog neizvesnosti budućeg socijalnog i ekonomskog razvoja zemlje, teško je odrediti dugoročne ciljeve (npr. 2050 po Smernicama EU). Zbog toga, ciljevi ublažavanja se određuju u kvalitativnom smislu, na sledeći način:

CILJEVI KOMPONENTE ZA RAZVOJ SA NISKIM EMISIJAMA

PRVI STRATEŠKI CILJ:

Razvijanje kapaciteteza ispunjenje budućih obaveza unutar Konvencije UNFCCC i obaveza prema EU.

SPECIFIČNI CILJ 1: Izrada i sprovođenje politika za klimatske promene

SPECIFIČNI CILJ 2: Stvaranje okvira za osnivanje Nacionalnog Sistema za Inventar SG

Ako Kosovo potpiše Okvirnu Konvenciju Ujedinjenih Nacija za Klimatske Promene (UNFCCC) biće obavezna da obezbedi godišnje praćenje njenih emisija stakleničkih gasova. U početku, Kosovo neće biti deo država Aneksa I, ali će biti deo takozvane grupe Stranaka koje nisu deo Aneksa I. Sistem izveštavanja za ovu grupu Konvenciji UNFCCC je preko Nacionalnih Izveštaja sa mnogogodišnjim fleksibilnim rokom, preko koje izveštava za inventar stakleničkih gasova i ostale informacije. Praćenje, izveštavanje i godišnje razmatranje emisija stakleničkih gasova i ponor (hvatanje) je glavna odgovornost za Stranke Aneksa I, po Konvenciji i Kyoto Protokolu (odluke 18/CP.8, 19/CP.8 i 14/CP.11). Kosovo može da počne sa godišnjim izveštavanjem i pre učlanjenja u Aneksu I, kao deo obaveza za izveštavanje Evropskoj Agenciji Životne Sredine (EAŽS)

DRUGI STRATEŠKI CILJ:

Smanjenje emisija stakleničkih gasova

SPECIFIČNI CILJ 1: Sprečavanje/ Smanjenje emisija stakleničkih gasova

SPECIFIČNI CILJ 2: Planiranje održivog mobiliteta i njegova promocija u naj naseljenijim mestima Republike Kosovo

Neke od akcija kao one iz sektora energije i šumarstva sada su već u procesu. Ostale akcije su prikazane u poglavlju Akcionog Plana za Klimatske Promene koje treba da se realizuju u saradnji sa ostalim relevantnim autoritetima i zainteresovanim donatorima.

Interakcija za realizaciji ovog cilja i Petog cilja Energetske Strategije Republike Kosovo 2017-2026 - Ispunjavanje ciljeva i obaveza u pogledu energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i zaštite životne sredine, direktno će doprineti smanjenju emisije stakleničkih gasova, gde se navodi sledeće:

"Kosovo se obavezalo da će ispuniti ciljeve uštede od 9% od ukupne potrošnje energije, ciljano prema EU Direktivi 2006/32/EC. Takođe je preuzelo obaveze za sprovođenje novih politika EU koje proizilaze iz Evropske Direktive 2012/27/EC o energetskej efikasnosti."

U sektoru BRE, postavljen je kao cilj razvoj i poboljšanje neophodnih regulatornih i operativnih mehanizama za postizanje cilja 25% učešća energije od BRE-a u bruto potrošnji energije do 2020. godine. Nakon toga, Vlada će razmotriti postignuća integracije BRE i postaviti nove ciljeve za naredni period. Očekuje se da će Kosovo dodatno podstaći BRE u skladu sa potencijalom, obavezom i potrebama, kao i prema Evropskom razvoju i iskustvu.

Kosovo, kao i druge ugovorne stranke Energetske Zajednice ima obavezu za implementaciju evropskih direktiva o životnoj sredini i ovo će ostati jedan od strateških ciljeva energetskeg sektora na Kosovu."

Ako se podrži finansijski, tehnologijom i podizanjem kapaciteta za potrebne akcije za ublažavanje Kosovo može da postigne velika Smanjenja emisija. Ciljevi su kordinirani sa nastojanjima i ciljevima strateških dokumenata i političkih dokumenata Kosova, kao što su Kosovska Strategija za Životnu Sredinu i Nacionalni Akcioni Plan Životne Sredine, Strategija Energije kao i strategije za sektor poljoprivrede i šuma. Neke od akcije za razvoj niskim emisijama nalaze primenu za resurse Kosova i sa podrškom donatora, kao: Akcioni Plan za Energetsku Efikasnost, Akcioni Planza Obnovljivu Energiju i Strategija za Klimatsku Zaštitu za Sektor Šuma.

Mobilitet je podstaknut od ugljenika i postoji jasno naučno odobravanje da emisije ugljenika utiču u globalnu klimu sa dugoročnim posledicama. Prevoz je sektor gde smanjenje upotrebe energije i emisija je veoma teško postići, bez obzira na neki uspeh u nekoj urbanoj zoni.

Postoji mogućnost da u budućnosti gradovi Kosova prelaze na prevoz sa niskim ugljem, gde radnje mogu da se ostvare na osnovu kombinacija ekonomskih inovacija, planiranja i inovativnih tehnologija koje bi funkcionisali međusobno.

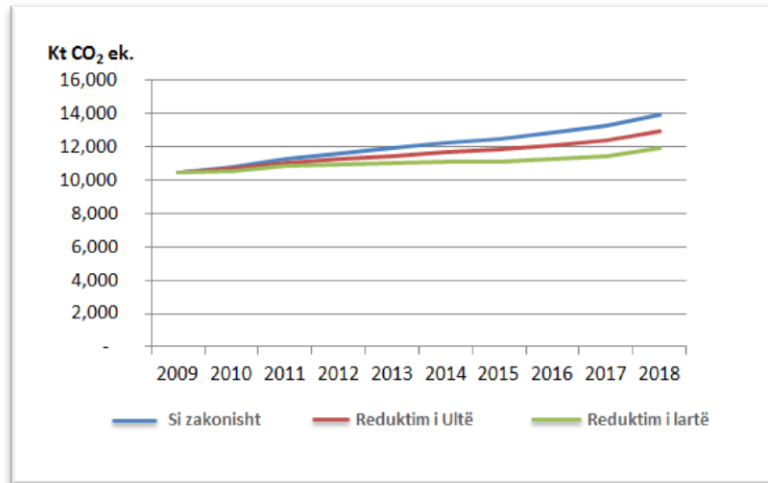
PREDLOŽENE MERE ZA SMANJENJE STAKLENIČKIH GASOVA

Tabela 6. pokazuje planirane mere za smanjenje emisija stakleničke gasove po sektorima, razvrstane po njihovim prioritetima. Ipak, zbog nedostatka informacija o trenutnim emisijama, teško je proceniti uticaj individualnih akcija ublažavanja.

Sektor / Pod-sektor	Moguće mere
Izgradnja kapaciteta	Stvaranje Nacionalnog Sistema Inventara i jačanje izveštavanja o gasovima staklene bašte (AZOK)
	Izrada i primena nacionalnih politika za sve sektore koji doprinose emisiji stakleničke gasove.
	Obuke za pregovore u okviru UNFCCC i EU
Energetska efikasnost	Implementacija Nacionalnog Akcionog Plana za Energetsku Efikasnost 2010-2018
	Primena standarda energetske efikasnosti
	Promocija i podizanje svesti
	Stvaranje šema subvencija/pozajmljivanja za mere energetske efikasnosti
Obnovljiva energija	Primena Akcionog Nacionalnog Plana za Obnovljivu Energiju (ANPOE) 2011 - 2020
	Promovisanje korišćenja biomase za centralno grejanje i industrijsku ko-generaciju
	Uspostavljanje povoljnih regulatornih uslova za proizvodnju foto-naponske energije (bez subvencija)
	Geotermalna energija u plitkom nivou za grejanje
	Proizvodnja biogasa iz životinjskog gasa u stočarstvu
Centralno grejanje i industrijska kogeneracija	Rekonstrukcija i proširenje mreža centralnog grejanja
	Primena obnovljive energije i visoke energetske efikasnosti (kombinacija grejanja i energije) u proizvodnji energije
	Ko-generacija u industrijskim zonama za potrebe centralnog grejanja i industrijske potrebe
Termoelektrane i rudnici uglja	Poboljšanje efikasnosti postojećih termoelektrana
	Povećanje efikasnosti proizvodnje električne energije zamenom termoelektrane Kosovo A sa Termoelektranom Novo Kosovo
	Prevenција samopaljenja lignita
Transport	Koncepti održive mobilnosti u gradovima i mestima na Kosovu
	Promocija javnog drumskog prevoza (autobus)
	Rekonstrukcija železničkih pruga, uključujući i pružanje kvalitetnih usluga putnicima
	Prednost pešačenju i biciklizmu pre vozila u urbanom razvoju
	Razvoj naselja, putne mreže i inter-modularnog olakšanja javnog prevoza
Upravljanje otpadom	Skupljanje odvojenog otpada i reciklaža
	Upotreba čvrstog neopasanog otpada (kući otpad, gume, itd) kao sirovina alternativnog goriva u industrijskoj proizvodnji
Poljoprivreda	Metode skladištenja, pripreme i primene đubriva
	Pravilna primena veštačkih mineralnih i organskih đubriva
	Organska proizvodnja
Šume i priroda	Primena Strategije za Klimatske Zaštite u Šumskom Sektoru na Kosovu
	Održivo upravljanje šumama, povećanjem otpornosti šuma
	Zaštita od šumskih požara
	Pošumljavanje degradiranih zemljišta
	Integracija zaplene ugljenika u upravljanju šumama
Delovi šuma i zaštićenih područja da se prepuste prirodnom razvoju	
	Definisanje i razvoj zaštićenih područja

Tab. 6: Mere za smanjenje emisija stakleničkih gasova po sektorima i podsektorima

Koristeći ekstrapolaciju emisija stakleničke gasove u zavisnosti od predviđene potražnje za energiju po Akcijskom Planu za Energetsku Efikasnost i u poređenju sa uticajem ovih mera, imaćemo smanjenje emisija stakleničkih gasova od 7 do 14% u 2018, u poređenju sa scenarijom bez promena (Sl. 14). Ovo daje prvu aproksimaciju onoga kako bi trebalo da izgleda granica emisija, kada se u potpunosti razvije inventar i projekcije emisija.

Sl. 14. Moguće smanjenje emisija na osnovu predloženih mera za ublažavanje u poređenju sa približnim vrednostima scenarija bez promena. Niža procena smanjenja emisije je 1 Mt CO₂ ekv. godišnje u 2018 i viša procena je 2 Mt CO₂ ekv.

CILJEVI PRILAGOĐAVANJA NA KLIMATSKE PROMENE

Deklaracija misije za Komponentu Prilagođavanja na Klimatske Promene: Smanjiti opasnost i štete od sadašnjih i budućih uticaja klimatskih promena sa efektivnim utroškom i korišćenje potencijalnih dobiti.

TREĆI STRATEŠKI CILJ

Razvijanje novih mehanizama i poboljšavanje postojećih za smanjenje opasnosti od nepogoda posebno za sektore od ekonomskog značaja, koje su posebno osetljive na klimatske promene.

SPECIFIČAN CILJ 1: Postavljanje mehanizama za smanjenje opasnosti od nepogoda za sektore koji su ugroženi od klimatskih promena.

SPECIFIČAN CILJ 2: Priprema paketa sa klimatskim taksama

Strategija će nastojati uvođenje novih i poboljšavanje postojećih mehanizama za smanjenje opasnosti od nepogoda, koje imaju težinu za sektore od ekonomskog značaja posebno osetljive na klimatske promene, kao i poboljšati kapacitete prilagođavanja ugroženih zajednica, posebno siromašnim poljoprivrednicima, marginalizovanim grupama i ženama u rešavanju klimatskih promena i opasnostima koje se vezuju sa njihovim životima i životnim sredstvima. Na ovaj način Strategija ima za cilj podizanje kapaciteta partnera, učesnika i lokalnih deoničara za integraciju

pitanja klimatskih promena i prilagođavanje u procesima lokalnog i regionalnog razvoja, kao i njihovo jačanje za rešavanje pitanja klimatskih promena.

ČETVRTI STRATEŠKI CILJ

Izgradnja kapaciteta¹² za prilagođavanje prirodnih sistema, posebno društva i ekosistema;

SPECIFIČAN CILJ 1: Poboljšavanje vodenog balansa preko mera poboljšavanja pejisaža

SPECIFIČAN CILJ 2: Stvaranje boljih mikroklimatskih uslova i otpornijih pejisaža za omogućavanje migracije vrstama na povoljnija staništa.

U društvenim sistemima, kapacitet prilagođavanja se odnosi na sposobnost učenja od grešaka i stvaranje iskustava iz tretmana promena, koja u velikoj meri zavisi od sposobnosti pojedinaca i njihovih društvenih mreža za inovaciju.

Štaviše, naglašeno je da samo generisanje iskustava nije dovoljno za izgradnju adaptivnih kapaciteta na socio-ekološkim sistemima kako bi se zadovoljio izazov navigacije dinamike prirode. Stoga, za učenje održavanja društveno-ekoloških sistema u svetu sa stalnim promena potreban je institucionalni i društveni kontekst u kojem se razvijaju i deluju.

PETI STRATEŠKI CILJ

Podizanje kapaciteta partnera za integraciju pitanja klimatskih promena i prilagođavanju procesima lokalnog i nacionalnog razvoja, kao i njihovo osnaživanje za rešavanje pitanja klimatskih promena.

SPECIFIČAN CILJ 1: Podizanje kapaciteta za proizvodnju informacija, korišćenja informacija i komuniciranje

SPECIFIČAN CILJ 2: Razvoj programa podizanja svesti o klimatskim promenama

SPECIFIČAN CILJ 3: Izbegavanje potencijalnih uticaja klime na zdravlje

Oslanjajući se na gore navedene informacije, ova Strategija uključuje nekoliko komponenata koje imaju za cilj podizanje kapaciteta za prilagođavanje:

1. Poboljšavanje upravljanja i razmene podataka, što podrazumeva proizvodnju zajedničkih znanja/ učesnika, posvećenost za rešavanje zabrinutosti, opšta komunikacija između zainteresovanih strana, otvoreni i zajednički izvori informacijai fleksibilnost kao i spremnost za eksperimentiranje;
2. Podizanje kapaciteta, obuke i podizanje svesti, uključujući programe podizanja javne svesti i profesionalne obuke;
3. Financijske i ekonomske mere i poboljšavanje upravljanja opasnosti;

¹²Kapacitet prilagođavanja: sposobnost sistema da se prilagodi klimatskim promenama, da se ublaže potencijalne štete ili da se iskoriste prednosti mogućnosti ili da se suoče posledice (IPCC, 2001).

4. Poboljšavanje struktura saradnje, tj. Uključivanje nevladinih stranaka, raznih sektora (podržavajući horizontalnu integraciju) i vlada raznih nivoa hijerarhije (podržavajući vertikalnu integraciju).

JAČANJE INSTITUCIONALNOG OKVIRA

Iz pregleda postojećih strategija dolazi se do zaključka da je ključni problem obaveza za njihovo efektivno sprovođenje. To znači da će prvi prioritet biti akcije za izgradnju kapaciteta. Druge akcije će biti projektovane tako da uključuju privatni sektor, javno – privatno partnerstvo, lokalne zajednice i NVO. Takođe, čini se da će u bliskoj budućnosti biti na raspolaganju veoma malo finansija iz javnih izvora. To znači da će se finansiranje akcija zasnivati uglavnom na privatni sektor (stanovništvo, preduzeća, banke), “klasične” donatore i EU fondove u okviru razvojnog procesa pridruživanja EU.

Strategija za Zaštitu Životne Sredine Kosova predviđa efektivno planiranje i reakcije na uticaje klimatskih promena, uzimajući u obzir međunarodno prihvaćene principe za održivi razvoj. Prilagođavanje na klimatske promene je od ključnog značaja za smanjenje opasnosti i šteta od sadašnjih i budućih uticaja klimatskih promena sa efikasnim utroškom i korišćenjem mogućih dobiti koje proističu iz klimatskih promena.

Jedan od glavnih ciljeva Strategije za Kosovo je povećanje kapaciteta prilagođavanja prirodnih i društvenih sistema, zasnovan na razumljivom shvatanju onoga što određuje otpornost i osetljivost ovih sistema. Problem koji treba obrazložiti je povećanje mogućnosti celog sistema za reagovanje na promene umesto reagovanja na nepoželjne uticaje promena.

Kratko rečeno, kapacitet prilagođavanja je pokazatelj kapaciteta koji treba tertirati promenu i bojazan, i odražava učenje kroz razmenu znanja i odgovaranjem na povratne informacije. Povećanje sposobnosti sistema da se prilagodi, ili gradi svoje kapacitete prilagođavanja, važan je elemenat koji treba da se uzima u obzir za pripremu i za odgovaranje na klimatske promene: stoga, sistemi sa velikim kapacitetima prilagođavanja mogu da održe svoj integritet u širem opsegu uslova nego sistemi sa malim kapacitetom prilagođavanja. U društvenim sistemima, kapacitet prilagođavanja se odnosi na sposobnost da se uči iz grešaka i da se steknu iskustva od tretmana promena, a to u velikoj meri zavisi od sposobnosti pojedinaca i njihovih socijalnih mreža za inovacije.

Štaviše, naglašeno je da samo generisanje iskustava nije dovoljno za izgradnju kapaciteta prilagođavanja u socio-ekološkim sistemima kako bi se zadovoljio izazov navigacije prirodnih dinamika. Stoga, naučiti kako održavati društveno-ekološke sisteme u svetu stalnih promena potreban je institucionalni i društveni kontekst u kojem se razvija i deluje. Znanje i sposobnost delovanja na nove informacije stalni su elementi u društvenim procesima.

Oslanjajući se na gore navedene informacije, Strategija za Kosovo uključuje nekoliko komponenata strategije s ciljem povećanja kapaciteta prilagođavanja:

1. Poboljšanje upravljanja i razmena informacija, tj. proizvodnja zajedničkog znanja, posvećenostu tretiranju briga, opšta komunikacija između partnera od interesa, otvoreni i zajednički izvori informacija i fleksibilnost i spremnost za eksperimentovanje.

2. Izgradnja kapaciteta, obuke i podizanje svesti, uključujući programe javne svesti i obuke za eksperte.
3. Finansijske i ekonomske mere i poboljšavanje upravljanja opasnosti.
4. Poboljšavanje struktura saradnje, tj. uključivanje nevladinih stranaka, vlada iz različitih sektora (podržavajući horizontalnu integraciju) i vlada iz različitih pozicija hijerarhije (podržavajući vertikalnu integraciju)

POGLAVLJE V

PRAĆENJE, IZVEŠTAVANJE I PROCENA PRIMENE STRATEŠKIH DOKUMENATA

Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja (MSPP) kao nosioc Strategije i Akcionog Plana za Klimatske Promene je odgovorno za stalno praćenje sprovođenja ovog dokumenta, usvojenog. S ciljem efektivnog sprovođenja aktivnosti određenih u Akcionom Planu MSPP će imati proaktivan pristup praćenja sprovođenja vezujući aktivnosti praćenja sa poboljšanjem implementacije.

Iz tog razloga potrebno je razvijanje mehanizama za poboljšanje šaljući napomene institucijama/ odgovornim osobama za sprovođenje, organizaciju sastanaka, informisanje javnosti kao i upotrebu instrumenata administrativnog ili čak i političkog pritiska.

Akcioni Plan (AP) za sprovođenje Strategije Klimatskih Promena (SKP) predviđa pet glavnih koraka koje se povezuju sa praćenjem i izveštavanjem:

Korak 1 - Imenovanje odgovornog osoblja za Praćenje i izveštavanje vezano sa sprovođenjem SKP/ AP

Korak 2 - Izrada i usvajanje Prvog izveštaja za sprovođenje SKP/ AP

Korak 3 - Izrada i usvajanje Drugog izveštaja za sprovođenje SKP/ AP

Korak 4 - Revizija Akcionog Plana (ako je potrebno)

Korak 5 - Izrada i usvajanje Završnog izveštaja za sprovođenje SKP/ AP.

Institucionalna struktura za praćenje i izveštavanje

Prvi važan korak je određivanje jasnih uloga i odgovornosti za praćenje i izveštavanje u vezi sprovođenja SKP/ AP.

Uključene institucije u praćenju i izveštavanju o SKP i AP na Kosovu su:

- Minisratstvo Sredine i Prostornog Planiranja, kao nosilac
- Među Ministarski Koordinacioni Komitet
- Kancelarija za Strateško Planiranje
- Komitet za Strateško Planiranje
- Vlada Kosova

Među Ministarska Radna Grupa za Klimatske Promene (MMRG) osnovan za izradu Strategije i Akcionog Plana za Klimatske Promene će služiti za osnivanje odgovornog tima za praćenje i izveštavanje u vezi sprovođenja SKP/ AP.

Prateći strukturu Akcionog Plana imenovaće se odgovorne osobe za svaku postojeću grupu mera, po formulisanim zadacima prikazanom po sledećoj šemi i Tabeli 1.

U
l
o
g
e
i
o
d
g
o
v
o
r
n
o
s
t
i

Tabela 1 - Uloge i Odgovornosti

	Uloga	Odgovornosti/ zadatci
1	Radna Grupa (ili odgovorna osoba) za praćenje intervencija SKP povezane sa strateškim okvirom koa I intervencije SKP povezane sa funkcionisanjem javne administracije	Praćenje i izveštavanje u vezi sa implementacijom strateških mera Poboljšavanje primene strateških mera Integrisanje ciljeva SKP u nove strategije i one sketorialne revidirane strategije Obezbeđivanje učestvovanja javnosti u razvoju politika Praćenje i izveštavanje u vezi implementacije administrativnih mera Poboljšavanje integrisanja ciljeva SKP u zakonskom okviru Unapređenje jačanja institucija/ postojećih organa u saglasnosti sa AP Stvaranje rasporeda za potrebne obuke i njihova integracija u svim relevantnim aktivnostima projekta kako u onim započetim tako i u planiranim Unapređenje komuniciranja i razmene informacija
2	Radna grupa (ili odgovorna osoba) za praćenje intervencija iz AP koje su povezane sa investicijama u infrastrukturi i finansijskim i ekonomskim intervencijama	Praćenje i izveštavanje o aktivnostima koje su povezane sa investicijama Praćenje i planiranje budžeta u nacionalnoj i lokalnoj razini Praćenje međunarodne tehničke asistencije i ostalih projekata Obezbeđivanje finansijskog planiranja u saglasnosti sa ciljevima SKP Praćenje i izveštavanje o primeni finansijskih i ekonomskih intervencija Poboljšavanje uvođenja stimulacija ili tarifa, taksi, u saglasnosti sa ciljevima SKP
3	Radna grupa (ili odgovorna osoba) za	Praćenje i izveštavanje o sprovođenju aktivnosti o javnom

	praćenje intervencija SKP vezane sa aktivnostima o javnoj svesti	osveščivanju Stvaranje rasporeda za potrebne aktivnosti za javno osveščivanje Integracija komponente javnog osveščivanja u svim aktivnostima projekta, kako u onim započetim tako i u planiranim Postavljanje dugoročne saradnje sa medijima (novinama, radiom, televizijom, socijalnim medijima) radi promovisanja ciljeva SKP Skupljanje članaka za klimatske promene iz medija
4	Upravno Veće/ glavni savetodavni organ	Organizuje sastanke najmanje jednom godišnje kako bi diskutovao unutrašnje godišnje izveštaje ili službene izveštaje u vezi sa sprovođenjem SKP/ AP Daje savete i uputstva za međuministarske radne podgrupe u formi konkluzija sastanaka Obezbeđuje dostavljanje podataka iz odgovornih institucija na vreme Učestvuje u javnim konsultacijama za nacrt izveštaje
5	MSPP /institucionalni zbatues i PV-së dhe planit të monitorimit	Koordinuje proces praćenja i izveštavanja u vezi sa sprovođenjem SKP/ AP Pružna logističku podršku (sastanaka, organizaciju javnih konsultacija, upravljanje podacima, itd) Službene izveštaje dostavlja Vladi na usvajanje Dostavlja usvojene izveštaje u svojoj web stranici
6	Vlada	Usvaja službene izveštaje Podržava sprovođenje SKP/ AP sa posebnim odlukama ako je to potrebno Obezbeđuje budžetsku podršku za sprovođenje SKP/ AP
7	Odgovorne institucije za sprovođenje AP¹³	Implementiraju intervencije AP Pružaju informacije u vezi sa procesom implementacije Radnih Grupa po potrebi
8	Civilno društvo	Učestvuje aktivno u procesima donošenja odluka, praćenja i izveštavanja

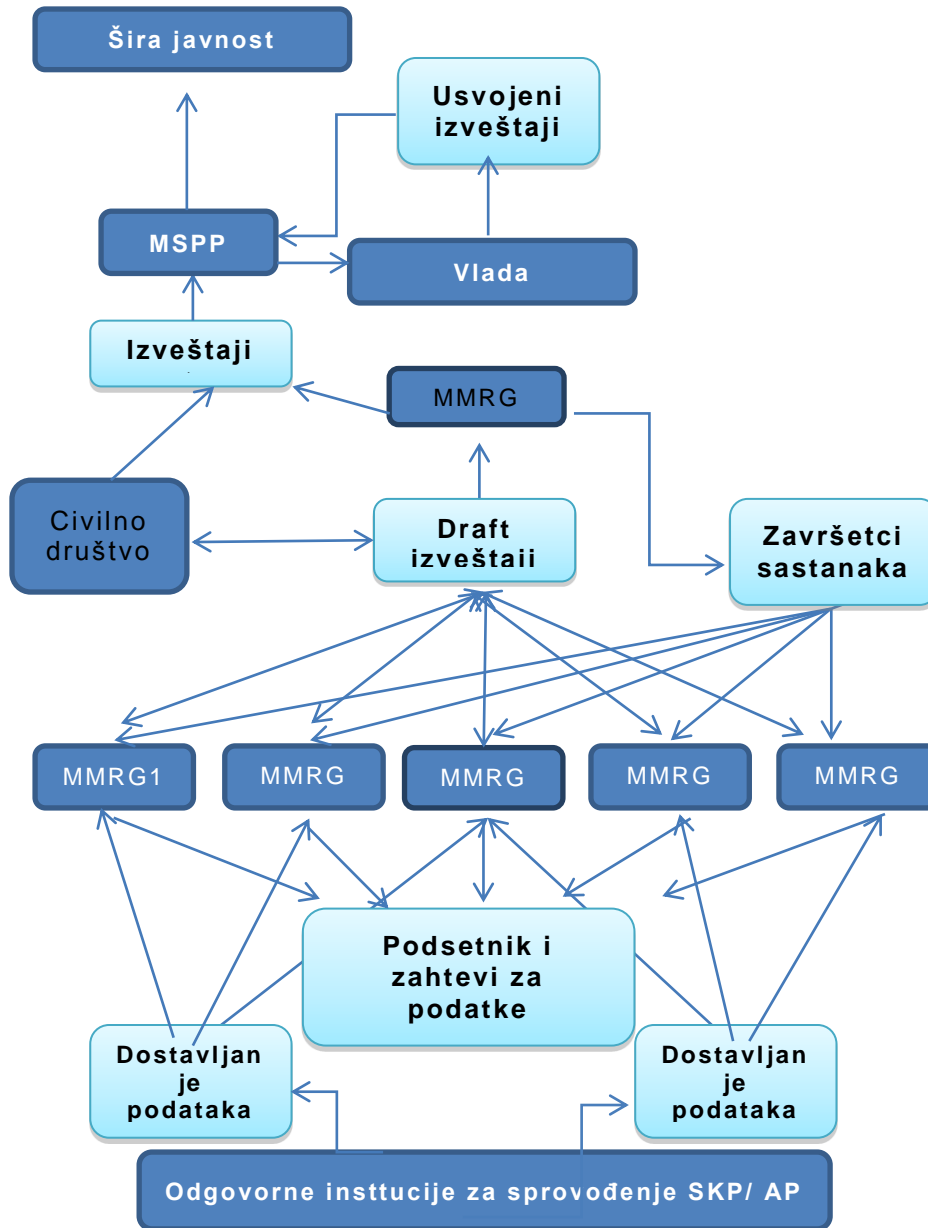
Zadatci formulisani u Tabeli 1 treba da se završe u saglasnosti sa predviđenom dinamikom izveštavanja, uzimajući u obzir da praćenje, posebno pro aktivno, (drugačije od izveštavanja) je trajna aktivnost koja zahteva ozbiljan pristup i planiranje rokova aktivnosti.

¹³Iako intervencije AP u većini slučajeva pokazuju veći broj odgovornih institucija za jednu intervenciju, jedna od njih treba da vodi/ koordinira intervenciju i da pruža sve zatevane podatke za status implementacije određene intervencije (kako je određeno u AP).

Tabela 2 – Učestalost izveštavanja praćenja

Radnja	Odgovorne institucije	Vremenski rok
Sastanak Međuministarske Radne Grupe (MMRG)	MSPP/MMRG	2018 (IV kvartal)
Podsetnik za odgovorne institucije za prikupljanje informacija/ podataka	Pod/grupe MMRG	2018 (IV kvartal)
Godišnji interni izveštaj	Pod/grupe MMRG	2019 (II kvartal)
Sastanak MMRG	MSPP/MMRG	2019 (III kvartal)
Javna konsultacija vezano sa draft izveštajem	MSPP/MMRG	2019 (IV kvartal)
Miratimi i Raportit të parë, lidhur me zbatimin e SNK-së	Vlada	2019 (IV kvartal)
Sastanak MMRG	MSPP/MMRG	2020 (I kvartal)
Briga za odgovorne institucije i prikupljanje informacija/ podataka	Pod/grupe MMRG	2020 (I kvartal)
Godišnji interni izveštaj	Pod/grupe MMRG	2020 (II kvartal)
Sastanak MMRG	MSPP/MMRG	2020 (II kvartal)
Javna konsultacija vezano sa draft izveštajem	MSPP/MMRG	2020 (III kvartal)
Miratimi i Raportit Përfundimtar lidhur me zbatimin e SNK/ PV	Vlada	2020 (IV kvartal)
Sastanak MMRG	MSPP/MMRG	2021 (I kvartal)
Briga za odgovorne institucije i prikupljanje informacija/ podataka	MMRG/ Podgrupe MMRG	2021 (I kvartal)
Revidiranje AP, ako je potrebno	Pod/grupe MMRG	2021 (III kvartal)
Javna konsultacija o revidiranom AP	MSPP/MMRG	2021 (IV kvartal)
Usvajanje revidiranog AP	Vlada	2021 (IV kvartal)
Sastanak MMRG	Pod/grupe MMRG	2022 (I kvartal)
Podsetnik za odgovorne institucije i prikupljanje informacija/ podataka	MSPP/MMRG	2022 (I kvartal)
Godišnji interni izveštaj	Pod/grupe MMRG	2022 (II kvartal)
Javna konsultacija vezano sa konačnim draft izveštajem	MSPP/MMRG	2022 (IV kvartal)
Usvajanje Konačnog Izveštaja u vezi sprovođenja SKP/ AP (eventualno usvajanje nove SKP)	Vlada	2022 (IV kvartal)

Priliv podataka

Način upravljanja podataka i procene sprovođenja SKP/ AP su priloženi u Prilogu 6 ovog dokumenta.

POGLAVLJE VII

AKCIONI PLAN ZA KLIMATSKE PROMENE

Akcioni Plan za Klimatske Promene (APKP) za sprovođenje Strategije Klimatskih Promena, 2018-2020, predstavlja detaljisane aktivnosti za sprovođenje predviđenih mera u Strategiji Klimatskih Promena Republike Kosova 2019- 2028.

Akcioni Plan Klimatskih Promena 2019- 2021, predstavlja listu od 11 specifičnih ciljeva i 28 aktivnosti predviđenih za preduzimanje za smanjenje stakleničkih gasova i prilagođavanja sa klimatskim promenama do 2020 godine.

Glavni projekti koji su predviđeni da se ostvaruju u ovom razdoblju su: Izrada Zakona o Klimatskim Promenama; Razvoj nacionalnog sistema za praćenje i izveštavanje stakleničkih gasova u saglasnosti sa Uredbom EU, Nr. 525/ 2013 član 5, 7 i 12 za mehanizam praćenja i izveštavanje; Sprečavanje/ smanjenje samopljenja lignita u rudnicima uglja na Kosovu primenom tehničkih mera; Studija fizibilnosti za analizu mogućnosti korišćenja čvrstih neopasnih ostataka kao alternativno gorivo u industriji; Planiranje održivog mobiliteta i njegova promocija u najviše maseljenim centrima Republike Kosovo; Razvoj inovativnih standarda gradnje (npr. propusne površine, zeleni krovovi, itd.); Planiranje terena za poboljšanje vodenog bilansa; Osnivanje Ekofonda; Organizovanje programa u polju javnog zdravstva s ciljem adresiranja zdravstvenih opasnosti od uticaja klimatskih promena, kao i veliki broj projekata koji će uticati na smanjenje stakleničkih gasova i stvaranje uslova za prilagođavanje na klimatske promene.

Za ostvarivanje svih ovih predviđenih aktivnosti za razdoblje 2018- 2020 potrebno je 2,877,600.00 Eura.

Najveći deo ovog iznosa se pokriva od Buđeta Republike Kosova (BRK) dok ostali deo od Opština, KEK i eventualno donacijama.

POCENJENA TROŠKOVA ZA PRIMENU PZSE 2019- 2021

Predviđeni troškovi za ispunjavanje strateških ciljeva za razdoblje 2019- 2021 su dati u narednoj tabeli gde su uključene sve institucije koje preko finansijskih investicija učestvuju u sprovođenju aktivnosti predviđenih u APKP 2019- 2021.

Predviđene investicije uglavnom će se pokrivati od BRK, dok jedan deo Opštine i KEK i takođe ostavlja se mogućnost za eventualne donacije.

Za svki Strateški Cilj, odnosno za svaku aktivnost su predstavljeni iznosi troškova i institucije koje ulažu i obračunata je novčana vrednost za svaki strateški cilj.

Totalna vrednost predviđena za investicije u okviru APKP 2018- 2020 dostiže vrednost od 2,877,600 Eura.

Strateški ciljevi	Specifični ciljevi	BRK Euro	Opštine	EK	SB	SIDA	Vlada Austrije	KEK	
Cilj 1	Specifični cilj 1	22,000							
	Specifični cilj 2	24,000							
Iznos		46,000							
Cilj 2	Specifični cilj 1	112,100						50,000	
	Objektivi specifik 2	17,000	8,000.00						
Iznos		129,100	8.000.00					50,000	187,100
Cilj 3	Specifični cilj 1	1,498,000							
	Specifični cilj 2	24,000							
Iznos		1,522,000							1,522,000
Cilj 4	Specifični cilj 1	690,000							
	Specifični cilj 2	110,000							
Iznos		800,000							800,000
Cilj 5	Specifični cilj 1	259,000							
	Specifični cilj 2	4,500							
	Specifični cilj 3	15.000							
Iznos		278,500							278,500
UKUPAN IZNOS INVESTICIJA U APKP 2,877,600 EURO									

ZAKLJUČAK

Akcioni Plan za Klimatske Promene pruža niz predloženih mera koje proizilaza iz akcija/projekata, za čiju realizaciju su uključeni razni akteri, uključujući i javnost, koji su konsultovani.

Mere odnosno određene akcije će se primeniti u saradnji sa glavnim akterima.

Na osnovu profesionalne preusde, procenjeno je da neki od ovih ambicioznih mera, koji su planirani za rešavanje klimatskih promena neće se lako sprovoditi u nepredviđenoj budućnosti. Uzrok je da **“Financijska sredstva za sprovođenje srednjoročnih i dugoročnih mera Strategije za Klimatske Promene će se obezbediti kada se stvore financijski uslovi nakon 2020 i biće planirane na osnovu Srednjoročog Okvira Troškova po redovnom budžetskom procesu”**.

Međutim, zasnovano na činjenici da su neki od postupaka, odnosno projekata počeli da se realizuju ili su obezbeđena financijska sredstva i neki projekti mogu se ostvariti sa postojećim kapacitetima ili sa obezbeđivanjem donatora, može se smatrati da identifikovane akcije u ovom dokumentu mogu da počnu da se ostvaruju i pre 2019/ 2021 godine.

AKCIONI PLAN STRATEGIJE ZA KLIMATSKE PROMENE

2019- 2021

MATRICA

Strateški cilj #1: Razvijanje kapaciteta za ispunjavanje budućih obaveza u okviru Konvencije UNFCCC i EU						
Specifičan cilj 1.	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2015	Cilj 2021	Cilj 2027
Izrada i sprovođenje politika za klimatske promene	<ul style="list-style-type: none"> - Koncept dokumenat za Klimatske Promene usvojen - Zakon za Klimatske Promene usvojen - AU za hvatanje ugljen dioksida usvojen 			20 %	50 %	90 %
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1. Izrada Koncept Dokumenta za Klimatske Promene	2019	7.000,00 €	Buđet Republike Kosova (BRK)	MSP		Koncept Dokument za Klimatske Promene, usvojen
2. Izrada Zakona za Klimatske Promene	2020-2021	8.000,00 €	BRK i eventualni donatori	MSP	Donatori - SEZ	Zakon za Klimatske Promene, usvojen
3. Izrada A.U. za hvatanje ugljen dioksida	2018	7.000,00 €	BRK	MSP		A.U. za hvatanje ugljen dioksida, usvojen
Specifičan cilj 2.	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2009	Cilj 2021	Cilj 2024
Stvaranje okvira za postavljanje Nacionalnog Sistema za Inventar S.G.	- Funkcionalan nacionalni sistem za stalnu procenu antropogenih podataka stakleničkih gasova iz izvora, radi podsticanja procene uticaja politika i mera za smanjenje emisija SG			10%	80%	100%
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1. Razvijanje projekta za nacionalni sistem	2019-2021	15.000.00 €	BRK i eventual	MSP	KAS	Nacionalni sistem

praćenja i izveštavanja stakleničkih gasova i projektovanja u saglasnosti sa Uredbom EU Br. 525/2013 član 5, 7, 12 za mehanizam praćenja I izveštavanja			ni donatori			praćenja i izveštavanja stakleničkih gasova i projekcija, uspostavljen
2. Revidiranje Administrativnog Uputstva VRK – Br. 01/2016 za Mehanizme Praćenja Emisija Stakleničkih Gasova	2020	7.000.00 €	BRK	MSPP		Administrativno Uputstvo za Mehanizam Praćenja Emisija Stakleničkih Gasova, revidiran i usvojen
3. Poboljšavanje razmene i korišćenja informacija	2019-2020	2.000.00 €	BRK	MSPP		Organizovan je radionice za pojašnjenje važnosti razmene podataka sa ostalim relevantnim institucijama

**Strateški cilj#2
Smanjenje emisija stakleničkih gasova**

Specifičan cilj 1.	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2018	Cilj 2021	Cilj 2027
Sprečavanje/ smanjenje emisija stakleničkih gasova	Smanjenje emisija stakleničkih gasova, na osnovu referentnog scenarija			0%	18.2%	12,3%
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1. Sprečavanje/ smanjenje samopaljenja lignita u rudnicima uglja na Kosovu primenom tehničkih mera (prskanje sa posebnim supstancama koje sprečavaju samopaljenje u površinama rudnika	2021	50,000-100.000 €	KEK BRK	KEK Nadgledanje: MSPP, odnosno inspektorat MSPP	MER	- Poboljšava nje kvaliteta vazduha, koja je od velike važnosti za zaposlene, ali i za stanovnike okolnih

uglja)						naselja. - Smanjenje gubitaka određene količine uglja od samopaljenja
2. Studija fizibiliteta za analizu mogućnosti korišćenja čvrstog neopasnog otpada kao alternativno gorivo u industriji	2020 (IVKvartal)	62.100 €	BRK	MSPP; MER; MF		Studija fizibiliteta urađena i izveštaj izrađen
Specifičan cilj 2.	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2017	Cilj 2021	Cilj 2027
Planiranje održivog mobiliteta i njegova promocija u većim naseljenim centrima Republike Kosova	Održivi plan urbanog mobiliteta razvijen			5%	30%	100%
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1. Podizanje ljudskih kapaciteta centralnog i lokalnog nivoa za planiranje održivog urbanog mobiliteta	2019	10.000.00 €	BRK Opštine	MSPP Opštine	MI	Stvaranje kapaciteta za planiranje održivog urbanog mobiliteta preko organizovanja radionica u svim velikim gradovima Kosova
2. Razvoj održivih kapaciteta prevoza za Prištinu i ostale gradove u saglasnosti sa EUCIVITAS/ Razvijanje jednog pilot projekta	2020	15.000,00 €	BRK, Opština Prištine	Opština Prištine	MSPP	- Smanjenje stakleničkih gasova - Povećanje kvaliteta života i atraktivnosti u urbanim zonama - Poboljšavanje sigurnosti u saobraćaju

Strateški cilj#3 za prilagođavanje na klimatske promene**Uspostavljanje novih mehanizama i poboljšavanje postojećih mehanizama za smanjenje opasnosti od nepogoda, u ekonomski važnim sektorima koji su podložni na klimatske promene**

Specifičan cilj 1	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2010	Cilj 2021	Cilj 2027
Ograničenje gradnje u zonama koje su u opasnosti od poplava i erozije	- Smanjenje nekontrolisanog širenja naselja			0	30%	50%
	- Smanjenje/ zaustavljenje gradnje u ugroženim zonama			0	20%	50%
	- Smanjenje opasnosti od poplava u maksimalno mogućoj meri			0	30%	60%
Aktivnosti	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1.Ograničenje naselja/ gradnje u ugroženim područjima	2019-2021	10,000,00€	BRK	Vlada, MSPP, MUP, MPŠRR/ AŠ K	Savetodavne usluge i Opštine	Sprovođenje Zakona Br. 04/L-040 za Regulisanje Zemljišta koji reguliše prava i obaveze vezane sa građevinskim zemljištem, smanjivanje gradnje u ugroženim područjima.
2.Popravlak korita reke Sitnica	2019-2021	1.2-1.7 miliona €	BRK Eventualni donatori	MSPP	Odgovorna grupa	Smanjenje opasnosti od poplava u najvećoj mogućoj meri.
3.Promocija ekološke gradnje (npr. vertikalno ozelenjivanje, zeleni krovovi)	2019-2021	10,000 €	BRK	MSPP	Opštine	Organizovanje dve radionice za ohrabrivanje stanovništva za ekološku gradnju

4. Planiranje terena za poboljšanje vodenog bilansa (npr. promena u korišćenju zemljišta)	2019-2021	2,780,000 €	BRK	Vlada, MSPP, MPŠRR, KAP	Savetodavne usluge / MONT, kao i Opštine	- Zaštita prirodnih predela - Širenje šumskog područja - Smanjenje ilegalne seče
Specifičan cilj 2	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2015	Cilj 2021	Cilj 2021
Priprema paketa za klimatske takse	Zakon o Ekofondu usvojen, određene klimatske takse			0%	50%	100%
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1. Sprovođenje studije o mogućim klimatskim stimulacijama - u obliku taksa i tarifa, uzimajući u obzir međunarodne prakse i lokalne ekonomske okolnosti	2020-2021	7.000.00 €	BRK	MSPP	MF	Studija urađena
2. Izrada Zakona za Ekofond	2019-2020	7.000.00 €	BRK	MSPP, MF	Vlada	Usvajanje Zakona za Ekofond
3. Formiranje Ekofonda/ Prva faza: - Izrada Zakona za Ekofond	2020-2021	10.000.00 €	BRK	Vlada, MSPP	MF	Ekofond osnovan
Strateški cilj #4 Povećavanje kapaciteta prilagođavanja prirodnih sistema, posebno društva i ekosistema						
Specifičan cilj	Indikator/i za procenu dostizanja			Osnova	Cilj 2021	Cilj

	cilja			2018		2025
Poboljšavanje vodenog balansa preko mera za poboljšavanje pejisaža	- Pošumljavanje degradiranih zona oko rečnih korita (28%) - Izvršena studija za određene zone koridora za migraciju vrsta			0%	28%	90%
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1. Sađenje drveća/ ponovno pošumljavanje kao mera sprečavanja od poplava	2019-2021	290.000.00 €	BRK	MSPP	- Nevladine organizacije -Aktivni donatori na Kosovu i druge stranke od interesa.	- Pošumljavanje 140km, ili 28% dužine reka ugroženih od poplava (419 km reka su u opasnosti od poplava)
2. Priprema studije za određivanje ekoloških koridora za pomaganje migraciji vrsta	2020-2024	400.000.00 €	BRK	MSPP	Opštine, Nevladine organizacije, aktivni Donatori na Kosovu i druge stranke od interesa	- Stvaranje uslova za sigurnost stanovništva staništa iz jednog mesta u drugo - Održavanje i čuvanje biodiverziteta vrsta - Smanjivanje uticaja klimatskih promena u biodiverzitetu, itd.
Specifičan cilj 2	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2018	Cilj 2021	Cilj 2027
Stvaranje boljih mikroklimatskih uslova i otpornije pejisaže kako bi se omogućila vrstama migracija u povoljnija staništa	Identifikacija nedostataka sistema zaštićenih poručja. Stvaranje koridora pomoću sađenja drva			0	1	3
Aktivnost	Rok sprovođ	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija	Proizvod

	enja				podrške	
Analiza nedostataka Sistema zaštićenih zona, u smislu reprezentativne pokrivenosti staništa i vrsta: - Prokletije - Bajgorska Šalja - Anamorava - Šar Planine - Region Drenice	2020-2021	10.000.00 €	BRK	MSPP	Opštine, Nevladine organizacije, aktivni Donatori na Kosovu i druge stranke od interesa	- 5 izrađenih analiza
2. Stvaranje raznih koridora (pomoću sađivanja drveća) kako bi se smanjio uticaj toplih talasa i sačuvao vlažnost u staništu	2020-2021 Prva faza	100.000.00 €	BRK	MSPP	Opštine, Nevladine organizacije, aktivni Donatori na Kosovu i druge stranke od interesa	- Stvaranje boljih mikroklimatskih uslova za stanovništvo, s ciljem boljeg suočavanja sa toplotnim talasima

Strateški cilj #5

Podizanje kapaciteta partnera, učesnika i centralnih i lokalnih deoničara za integraciju pitanja klimatskih promena i prilagođavanja u razvojnom procesu

Specifičan cilj 1	Indikator/i za procenu dostizanja cilja		Osnova 2009	Cilj 2021	Cilj 2027	
Izgradnja kapaciteta za proizvodnju informacija, korištenje informacija i komunikacija	<ul style="list-style-type: none"> - Realizacija obuke za SIG (osoblje MSPP/ AZOK) - Realizacija obuke za procenu i upravljanje opasnosti - Spremnost za suočavanje sa globalnim i rajonalnim pitanjima uključujući uticaj vremenskih uslova, klime i voda, sprečavanje i ublažavanje uticaja katastrofa, klimatske promene i upravljanje ljudskih resursa. 		0	6	6	
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1.Obuka za SIG za mapiranje osetljivih	2019-2020	40.000.00 €	BRK	MSPP, MUP	Aktivni Donatori	Organizovanje tri

područja					na Kosovu i druge stranke od interesa	radionica za kartografiju ugroženih zona
2. Obuka za procenu i upravljanje opasnosti	2019- 2021	20.000.00 €	BRK	MSPP, MUP		Organizovan je tri radionica za procenu i upravljanje opasnosti za pripremu plana za zaštitu od prirodnih katastrofa izazvanih od klimatskih promena. Osoblje MSPP, MUP/AEU (od svake institucije po tri osobe) I takođe osoblje iz Fakulteta za inžinjeriu i inžinjersku mehaniku Mitrovice
3. Modernizacija hidrometeorološkog sektora, avanciranjem Sistema predviđanja i ranog upozoravanja katastrofa	2019- 2021	199.000.00 €	BRK	MSPP	Aktivni donator na Kosovu i druge stranke od interesa	Poboljšanje operiranja I održavanja svih instaliranih instrumenata (praćenja izvora voda- podzemnih i površinskih) i mreže za ostale klimatske parameter (stanice za

						praćenje temperature, padavina, isparavanja, kondenzacije, solarnog zračenja, itd.)
Specifičan cilj 2	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2018	Cilj 2021	Cilj 2027
Razvoj programa za podizanje svesti o klimatskim promenama	- Realizacija dva okrugla stola, forum i štampanje brošura			0	3	6
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1.organizovanje okruglih stolova u vezi sa uticajem klimatskih promena u ekosistem i zdravlje	2019-2020	1.500.00 €	BRK	MSPP, MUP	Aktivni donator u Kosovu i stranke od interesa	2 organizovana okrugla stola
2.Kampanja za zaštitu voda i skupljanje padavina/ priprema promociionog materiala	2019-2020	3.000.00 €	BRK	MSPP, MUP	Aktivni donator u Kosovu i stranke od interesa	Realizovana jedna kampanja i podeljene brošure za informisanje i osveščivanje stanovništva
Specifičan cilj 3	Indikator/i za procenu dostizanja cilja			Osnova 2019	Cilj 2021	Cilj 2027
Izbegavanje potencijalnih uticaja klime na zdravlje	- Jačanje zdravstvenog Sistema kao prioritetni izazov prilagođavanja na klimatske promene			0	2	4
Aktivnost	Rok sprovođenja	Ukupni kosto	Financijski izvor	Vodeća institucija	Institucija podrške	Proizvod
1. Organizovanje programa u polju javnog zdravstva s ciljem adresiranja zdravstvenih opasnosti od uticaja klimatskih promena	2020	10.000.00 €	BRK	MZ/ NIJZ	MSPP Aktivni donator u Kosovu i stranke od interesa	Realizovan program za podizanje svesti za šire angažovanje zdravstvenog sektora u zdravstvenom sektoru u programima

						prilagođavan ja kako bi se obezbedilo uspešno reargovanje u slučajevima epidemija koje se pojavljuju kao posledica klimatskih promena.
2. Stvaranje Sistema obaveštenja za tople talase i opasnosti/posledice na zdravlje	2019	5.000.00 €	BRK	MZ/ NIZJ	MSP Aktivni donator u Kosovu i stranke od interesa	Stvoren sistem za obaveštenje stanovništva za zaštitne mere u slučaju toplih talasa (visoke temperature)

PRILOG 1

Međunarodna pozicija Republike Kosova

Kosovo je zemlja u razvoju i zemlja koja pretenduje članstvo u EU. Bitne okolnosti koje su uzete u obzir na Kosovu, su sledeće:

- Kosovo još nije članica Okvirne Konvencije Ujedinjenih Nacija za Klimatske Promene (UNFCCC)¹⁴, međutim, prema njenoj klasifikaciji će se smatrati kao zemlja u razvoju (zemalja koje nisu članice Aneksa I).¹⁵
- Kosovo cilja članstvo u EU, što podrazumeva promenu u skladu sa zakonodavstvom EU i njeno sprovođenje i postepeni prelazak od statusa zemlje u razvoju u razvijenoj zemlji po Konvenciji UNFCCC.
- Budući da je nova država, Kosovu nedostaju kapaciteti i iskustva potrebni u tretiranju klimatskih promena zbog drugih prioriteta u nekoliko poslednjih godina.
- Informacije o emisiji gasova staklene bašte, a posebno projekcije za njih su još uvek nedovoljne.¹⁶
- Sada, broj strateških politika i dokumenata su razvijeni i odobreni, ali ostaje da se realizuju. U ovim okolnostima, neophodno je da sveobuhvatni dokument privuče sve aktivnosti vezane za klimatske promene i da bi se postavili pravi prioriteta.

U kontekstu onoga što je prethodno pomenuto, detaljan i sveobuhvatan pristup razvoju komponente niske emisije nije ni izvodljiv niti vredan. Glavni izazov, ali i prilika se nalazi u orijentaciji ka ekonomiji sa niskim ugljenikom, smanjujući emisije gasova staklene bašte, ali ispunjujući i ciljeve brzog poboljšanja ekonomske situacije, socijalne kohezije i primanjem međunarodne podrške. To će zahtevati odstupanje od trenutne situacije kretanja u trendu održive proizvodnje, potrošnje i načina života na Kosovu, kao buduća članica EU može doprineti evropskoj konkurentnosti i koheziji u dugoročnom periodu.

Kao primarni princip trenutne komponente za Razvoj sa Niskom Emisijom, korišćen je Princip prethodne zaštite Konvencije UNFCCC (član 3.3 UNFCCC), koji predviđa:

“Stranke treba da preuzmu mere prethodne opreznosti da bi se predvideli, sprečili ili umanjili uzroci klimatskih promena i ublažili njihovi negativni efekti. Ako postoje pretnje od ozbiljnih ili trajnih oštećenja, nedostatak potpune naučne sigurnosti ne treba se iskoristiti za odlaganje ovih mera, imajući u vidu da politike i mere za rešavanje klimatskih promena treba da budu sa potrošnju tako da obezbeđuju globalne dobiti sa što manjim troškovima. Da bi se to postiglo, ove politike i mere treba da uzmu u obzir različite društveno – ekonomske okolnosti, da budu sveobuhvatne, da pokriju sve izvore, bazene i relevantne rezervoare stakleničkih gasova i njihovo prilagođavanje, kao i obuhvatanje svih ekonomskih sektora. Napori za rešavanje klimatskih promena mogu da se sprovode zajednički od zainteresovanih stranaka.”

¹⁴RSBOUN 1244 i Mišljenje MSP za Proglašenje Nezavisnosti Kosova

¹⁵Po rešenju UNFCCC 1/CP.17 očekuje se da se novi sporazum UNFCCC usvoji s ciljem obavezivanja svih država za prilagođavanje nakon 2020 godine

¹⁶Početni sistem inventarizacije SG na Kosovu je obezbeden od projekta “Prenošenje Iskustava Republike Češke: Razvijanje Sistema Upravljanja Inventara Stakleničkih Gasova na Kosovu” financiran od strane UNDP. Zbog nedostataka istorijskih statističkih podataka, model predviđanja globalnih emisija još uvek Kosovo uključuje kao grupu sa Srbijom i Crnom Gorom.

Ova strategija je početni korak procesa politika sa informacijama upravljanja adaptacije. Onakakođe predstavlja mogućnost za traženje adekvatnih mera ublažavanja koje bi podstaknulerazvoj.

Razvoj sa Niskom Emisijom će verovatno dostići do nižih emisija stakleničkih gasova nego obični scenarijo akcije. Ova komponenta će pomoći u:

- predlaganju prioriternih rešenja za ublažavanje, koja će obezbediti mogućnosti ekonomskograzvoja;
- odlučivanju o budućim obavezama koje se odnose na kvantitativnom smanjenju emisija;
- identifikaciji prepreka za ekonomski razvoj sa niskom emisijom ugljenika;
- jačanju i podržavanju projekata/ postojećih investicija, privlačeći dodatnu međunarodnupodršku.

Konvencija OUN za Klimatske Promene i Protokol iz Kjota

Okvirna Konvencija Ujedinjenih Nacija za Klimatske Promene (UNFCCC)¹⁷ usvojena je 9. maja1992 na Konferenciji Ujedinjenih Nacija za Životnu Sredinu i Održivi Razvoj¹⁸ u Rio de Žaneiru, kao reakcija međunarodne zajednice na fenomen klimatskih promena, prouzrokovanih odpovećanja koncentracije gasova staklene bašte u atmosferi. Opšti cilj Konvencije UNFCCC nastojistabilizaciju koncentracija gasova staklenih bašta u atmosferi na nivou koji bi sprečio opasneantropogene uticaje na klimatski sistem, Do danas, 196 država su Članice Konvencije.

Na Trećoj konferenciji strana (TKS) u okviru Konvencije UNFCCC (Kjoto, 1997) je usvojen Protokoliz Kjota (PK)¹⁹, preko kojeg se industrijalizovane zemlje i zemlje u tranziciji uključene u AneksI Konvencije zalažu za smanjenje njihovih totalnih direktnih emisija gasova staklene bašteza najmanje 5% u odnosu na nivo iz 1990, za period od pet godina 2008-2012 (prvi periodobavezivanja)²⁰. **Na kraju prvog perioda obavezivanja, u Dohi 2012, usvojen he amandman za produženje Protokola do 2020 (drugi obavezujući period od 2013 do 2020). U ovom amandmanu, EU se obavezala da smanji emisije za 20% tokom 2020, u odnosu na baznu godinu.**

Klimatske akcije za Strane koje nisu članice Aneksa I

U Akcionom Planu Bali, usvojenom u KSP 13 (2007)²¹, zemlje u razvoju su se složile po prvi put da izrade i sprovedu Potrebne Nacionalne Akcije za Ublažavanje (PNAU)²² u kontekstu održivog razvoja, uz podršku i stvaranje mogućnosti za nove tehnologije, finansiranje i izgradnju kapaciteta.

15-ta Konferencija Strana održana u Kopenhagenu u decembru 2009 imala je u vidu Kopenhaški Sporazum (SK)²³ - politička izjava koja se slaže sa ograničenjem klimatskih promena na ne za više od 2°C iznad pred-industrijskih nivoa u kontekstu ravnopravnosti i održivog razvoja i potvrđuje razvojne aspekte klimatskih promena, uključujući strategiju za razvoj sa niskim emisijama.

¹⁷http://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf

¹⁸<http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html>

¹⁹<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>

²⁰http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/3145.php

²¹<http://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>

²²<http://unfccc.int/focus/mitigation/items/7172.php>

²³https://unfccc.int/meetings/copenhagen_dec_2009/items/5262.php

Na 16. Konferenciji Stranaka održanoj u Kankunu u decembru 2010 usvojen je Sporazum Kankuna²⁴, koji podstiče vlade da pripreme strategije za razvoj sa niskim ugljenikom u kontekstu održivog razvoja i takođe da zemlje u razvoju preduzmu Potrebne Nacionalne Akcije za Ublažavanje (PNAU) u kontekstu održivog razvoja. Sporazum Kankuna *“priznaje da rešavanje klimatskih promena zahteva pomak paradigme ka izgradnji društva sa niskom emisijom ugljenika koja pruža značajne mogućnosti i obezbeđuje kontinuiran rast i održivi razvoj”*.

Kopenhaški Sporazum predviđa da i zemlje u razvoju i razvijene zemlje realizuju mere za ublažavanje. Dalje, predviđa da će zemlje u razvoju pripremiti Komponentu za Razvoj sa Niskom Emisijom (KRNE) kao planovi za deljenje njihovog ekonomskog razvoja od rasta emisija. Zemlje u razvoju će implementirati Potrebne Nacionalne Akcije za Ublažavanje (PNAU).

Pored uspostavljanja jasne opšte vizije i strateških ciljeva tranzicije ka održivom razvoju sa niskom emisijom, Komponenta za Razvoj sa Niskom Emisijom treba da sadrži niz konkretnih mera koje dovode do smanjenja emisija gasova staklene bašte, određivanju količine za smanjenje dotične emisije za svaku meru i finansijske zahteve za njihovu realizaciju. Za stranke koje nisu deo Aneksa I, mere se mogu izraziti kao Potrebne Nacionalne Akcije za Ublažavanje (PNAU). Na kraju, Komponenta za Razvoj sa Niskom Emisijom treba da definiše pristup implementacije, definirajući konkretne korake i rokove, kao i odredbe za praćenje, merenje, izveštavanje i proveru ostvarenih rezultata i na osnovu iskustva tokom implementacije sa se odredi mehanizam za dalje unapređenje.

Potrebne Nacionalne Akcije za Ublažavanje (PNAU) kao odgovarajući oblik akcije ublažavanja od zemalja u razvoju, u principu može da sadrži široki spektar različitih pristupa za akcije ublažavanja uz međunarodnu podršku ili sprovođenje unutar zemlje, kao što je sprovođenje politika, programa, individualnih projekata ili primena specifičnih promena u nacionalnoj ekonomiji za smanjenje njihovih emisija gasova staklene bašte. Postoje sve osnovne vrste Potrebni Nacionalni Akcija za pristrano (jednostrano) Ublažavanje: akcije ublažavanja preduzete od strane zemalja u razvoju na sopstvenu inicijativu; (ii) podržane Potrebne Nacionalne Mere za Ublažavanje: akcije ublažavanja u zemljama u razvoju, uz podršku finansiranja, tehnologije u izgradnju kapaciteta od zemalja u Aneksu I.

Prema Sporazumu iz Kopenhage, Strane koje nisu deo Aneksa I će sprovesti akcije ublažavanja. Akcije ublažavanja preduzete od Strana koje nisu deo Aneksa I (PNAU jednostrane) će biti podvrgnute njihovim domaćim postupcima merenja, izveštavanju i verifikaciji (MRV) i za njih će se izveštavati svake dve godine pomoću dvogodišnjih izveštaja napretka, na osnovu smernica koje će biti usvojene od Konferencije Strana (KS). Treba predvideti vreme za međunarodne konsultacije i analize po jasnim smernicama koje će obezbediti poštovanje državnog suvereniteta.

Potrebne Nacionalne Akcije za Ublažavanje će biti u registar²⁵ zajedno sa potrebnom podrškom relevantne tehnologije, finansija i izgradnju kapaciteta. One će biti predmet međunarodnih MRV postupaka u skladu sa smernicama koje je usvojila Konferencija Strana. Smernice za izradu Potrebni Nacionalni Akcija za Ublažavanje (na osnovu iskustava zemalja) nedavno su pripremljene od UNFCCC i mogu se naći na [http://unfccc.int/files/cooperation_support/VDKZ/application/pdf/guidance_for_VDKZ_design_\(2013\)_final.pdf](http://unfccc.int/files/cooperation_support/VDKZ/application/pdf/guidance_for_VDKZ_design_(2013)_final.pdf).

²⁴https://unfccc.int/meetings/cancun_nov_2010/items/6005.php

²⁵http://unfccc.int/cooperation_support/nama/items/6945.php

17. Konferencija Strana²⁶ je održana u Durbanu, Južna Afrika, u Decembru 2011. Na konferenciji je dogovoreno da se EU i neke druge države obavežu na drugom vremenskom periodu za ciljeve Kjota, za period između 2012 i 2020. Nakon toga, treba da stupi na snagu novi globalni sporazum, koji će biti primenjen u svim zemljama sveta po principu zajedničke odgovornosti, ali razdvojene, koji će se pripremiti do 2015, i stupiti na snagu do 2020. Takođe je došlo do napretka u pogledu uspostavljanja Zelenog Fonda za Klimu (ZFK)²⁷ za koji je odobren okvir upravljanja. Do 2020, Fond će distribuirati deo u iznosu od 100 miliona dolara godišnje za zemlje u razvoju za njihove akcije ublažavanja i prilagođavanja.

Na 18. Konferenciji Strana u Dohi, postignut je dogovor da se produži trajanje Kjoto Protokola, sa drugim periodom obavezivanja do 2020, i da se radi na Platformi Durban, što podrazumeva da će se "novi protokol, pravni instrument ili dogovoreni ishod sa zakonskom snagom" definisati i dogovoriti do 2015 i da će stupiti na snagu 2020. Konferencija je proizvela skup dokumenata koji zajednički imaju naslov Kapija Klime Dohe²⁸. Dokumentat kao celina obuhvata:

- Produžetak od osam godina Kjoto Protokola do 2020.
- Kapitalizam Fonda Zelene Klime je predviđen za sredinu 2014, dok su sve strukture za ublažavanje, prilagođavanje, razvoj i transfer, izgradnju kapaciteta i MRV podešene i funkcionišu kao što je planirano.

U 19. Konferenciji Strana u Varšavi, 2013. je usvojena odluka kojom je dogovoren raspored za olakšanje novog sporazuma; zahtev za sve zemlje "za pokretanje lokalnih priprema za njihove ciljane nacionalne doprinose", i zahtev za dalju razradu elemenata za pregovarajući tekst za sporazum 2015, koji će početi u martu 2014.

Zadnja svetska konferencija za klimatske promene održana u Parizu, koja je rezultirala sa jednim sporazumom međunarodnom nivou za adresiranje klimatskih promena "Pariški Sporazum" koja je postignuta 12 Decembra 2015 među 196 Ministara, predstavnika raznih država. Ovaj sporazum imaza cilj držanje temperature ispod 2 °C i nastaviti sa nastojanjima da se svede na 1.5 °C. U okviru koncepta ravnoteže emisijai izvora,usporazumu se naglašava da se u drugoj polovini stoleča dostigne ravnoteža /neto nula. Ovopodrazumeva tranziciju od tradicionalne ekonomije na ekonomiju sa niskim emitovanjem uglja treba da bude glavni prioritet.

Pariški sporazum sadrži pet glavnih sastavnica kojese elaboriraju različitim članovima. Prva sastavnica je nacionalno planiranje olakšavajućih mera/ ublažavanje, koje se adresiraju preko: Člana 4 (Ublažavanje), Člana 5 (Šumarstvo) i člana 6 (Mehanizmi). Druga sastavnica adresira pitanja prilagođavanja- Član 7. U odnosu sa drugim sporazumima, Pariški Sporazum posvećuje potrebnu važnost finansijskim pitanjima koje omogućavaju implementaciju. Znači, treća sastavnica se bavi sa *financijskim okvirom klimatskih promena*:Član 9 (Financije), Član 10 (Tehnologija), Član 11 (Podizanje kapaciteta) i Član611 (Mehanizmi). Sledeća važna sastavnica se adresira iz Člana 13 (Transparentnost) koja se povezuje sa *praćenjem, izveštavanjem, i efektivnim verifikiranjem* rezultata emisija stakleničkih gasova. Krajnje, u okviru pete sastavnice, za implementaciju sporazuma, treba da postoje *efektivne institucije i visoku političku pažnju*: Član 2 (Cilj), Član 3 (Određeni nacionalni doprinosi), Član 14 (Nadgledanje) i Član 15 (Saglasnost). Momentalno, stvorena je radna grupa koja će adresirati zakonske nedostatke sporazuma,

²⁶http://unfccc.int/key_steps/durban_outcomes/items/6825.php

²⁷<http://gcfund.net/home.html>

²⁸http://unfccc.int/key_steps/doha_climate_gateway/items/7389.php

nastaviće obezbediti koncenzus o ovom sporazumu podržavajući države na izradi zakonske osnove, politika i njihovo sprovođenje sve do stupanja na snagu u 2020 godini.

Implikacije Pristupanja u EU

Sporazum za Stabilizaciju i Pridruživanje (SSP) između Evropske Unije i Kosova je potpisan 27 Oktobra 2015 i stupila na snagu 1 Aprila 2016.

Stupanjem na snagu SSP-a, Kosovo je zvanično započeo put ka članstvu u EU i sada Republika Kosovo je deo formalnog procesa za članstvo u EU, kao i druge države u regionu, uzimajući obaveze za reforme sektora unutar ovog sporazuma. Član 116 ovog Sporazuma se posvećuje upravo klimatskim promenama, gde se navodi da ova saradnja ima za cilj da se pomogne Kosovo na razvijanju politika klimatskih promena, odnosno za ublažavanje i prilagođavanje na njih, uzimajući u obzir druge relevantne politike uključujući sektore za energiju, transport, industriju, poljoprivredu, zdravstvo, obrazovanje, itd. Ova saradnja će takođe podržati postepeno usklađivanje Kosovskog zakonodavstva sa *acquis* EU o klimatskim promenama, posebno za praćenje, izveštavanje i efektivnu verifikaciju rezultata emisija stakleničkih gasova, kao i uključivanje Kosova u međunarodne mehanizme.

Za sprovođenje SSP Republika Kosovo je usvojila Nacionalni Program za sprovođenje Sporazuma za Saradnju i Pridruživanje (NPSSSP), gde se klimatske promene adresiraju u okviru poglavlja 27: Životna Sredina i Klimatske Promene gde postoje krakoročne i srednjoročne akcije koje su u saglasnosti sa strategijom. U okviru poglavlja 18: Statistike, jedna od srednjoročnih akcija je i stvaranje indikatora za emisije stakleničkih gasova po metodologiji Eurostata, uredbama EU i UNFCCC. Prema tome praćenje i sprovođenje strategije će biti kontinuirani deo dijaloga sa Evropskom Komisijom.

Strategija postavlja opšti vodič za klimatske promene za Kosovo za održavanje procesa pristupanja EU koji vodi do režima "tip Aneksa I" (razvijene zemlje), ili slično, negde nakon 2020 godine. Do tada, Strategija treba da izvrši napore, uglavnom kroz bilateralne mehanizme ONAU, da podrži održivi razvoj Kosova, maksimizirajući upotrebu međunarodne podrške za finansiranje, izgradnju kapaciteta i transfer tehnologije. Ovi će finansijski mehanizmi biti uspešni jedino ako ciljevi i projekti klimatskih promena budu dobro integrisani u politike i lokalne strategije ekonomskog razvoja, kao i one koje se tiču smanjenja siromaštva, energetike, saobraćaja, industrije, itd. Razmatranje ovih pretpostavki u strategiji takođe može da zahteva dijalog sa Komisijom EU unutar raspoloživog okvira.

Ciljevi EU za klimu i energiju²⁹ su uspostavljeni od strane Lidera EU u martu 2007, kada su se obavezali da Evropa postane efikasnija u smislu energije, ekonomičnosti u niskoj emisiji ugljenika, i odobreni su kroz paket za Klimu i Energiju u 2009. Ovaj paket je obavezan zakon koji cilja da obezbedi da će Evropska Unija ispuniti svoje klimatske i energetske ambiciozne ciljeve do 2020. Ovi ciljevi, koji su poznati kao ciljevi "20-20-20", određuju tri glavna cilja za 2020:

- Smanjenje do 20% emisije gasova sa efektom staklene bašte u EU u odnosu na nivo iz 1990;
- Povećanje udela potrošnje proizvedene energije od obnovljivih izvora za 20% u BE;
- Poboljšanje energetske efikasnosti u EU od 20%.

²⁹<http://ec.europa.eu/clima/policies/package/>

Ciljevi 20-20-20 predstavljaju integrisani pristup klimatskim i energetske politikama čiji je cilj borba protiv klimatskih promena, povećanje energetske bezbednosti u EU i ojačanje svoje konkurentnosti. Oni su takođe promotivne mete Strategije Evropa 2020 za visoki, održiv i sveobuhvatan ekonomski rast. To reflektuje priznanje da rešavanje klimatskih i energetske izvora doprinosi stvaranju radnih mesta, izazivanju "zelenog" rasta i jačanju konkurentne sposobnosti Evrope. Procenjuje se sa ispunjavanje cilja obnovljive energije od 20% može uticati na neto stvaranje oko 417,000 novih radnih mesta³⁰, dok potrebne obaveze za ispunjenje poboljšanja efikasnosti energije do 20% do 2020 predviđaju da će podstaknuti do 400,000 novih radnih mesta. Paket klime i energije ne tretira direktno cilj efikasnosti energije. To se radi kroz Plan Energetske Efikasnosti 2011 i Direktive o Energetskoj Efikasnosti.

Napori EU za Smanjenje emisija sastoji se od dva glavna pristupa:

- Šema trgovanja emisija EU - EU ETS³¹, gde je cilj smanjenja emisija od 21% do 2020 određen za celu EU. Ovaj sistem obuhvata velike izdavaoce: fabrike, termocentrale i druge objekte i funkciju na principu "dostignu gornju dozvoljenu granicu trgovine". To znači "postizanje gornje dozvoljene granice", ili ograničene vrednosti, ukupnog iznosa određenih gasova staklenih bašta koji mogu da se emituju iz sistema. Ako su unutar ograničene količine, preduzeća dobijaju dodatak emisija koje mogu prodati ili kupiti jedna od druge, po potrebi. Fleksibilnost koju donosi "trgovina" obezbeđuje da se emisije smanjuju tamo gde košta manje.

Takozvana "Odluka za Podelu Napora"³² postavlja obavezujuće godišnje ciljeve emisije stakleničkih gasova za Države Članice za period 2013–2020. Ovi ciljevi se odnose na emisije iz sektora koji nisu uključeni u šemi trgovanja emisija EU (EU ETS) – kao što su transport, zgrade, poljoprivreda i otpad. To je deo paketa politika i mera za klimatske promene i energiju koja će pomoći u transformisanju Evrope i ekonomiji sa niskom emisijom ugljenika i povećanju energetske bezbednosti. Kombinovani cilj za sve zemlje članice EU do 2020 je 10%, ali pojedinačni ciljevi mogu da variraju od -20% do +20% u zavisnosti od lokalnih okolnosti i ekonomske moći država. Nekim zemljama članicama je dozvoljeno da povećaju svoje emisije, dok većina razvijenih zemalja mora da ih više smanji.

Pretpostavljajući da sistem ostaje isti, čak i kada Kosovo bude ušlo u EU, njena gornja granica za ETS biće odlučena na osnovu istorijskih emisija u sektoru šeme trgovanja emisijama, a cilj smanjenja za zemlje koje nisu deo šeme trgovanja emisija biti će odlučan na osnovu primenljivih kriterijuma, uključujući i nivo ukupnog razvoja.

Prema Direktivi Obnovljive Energije³³, države članice su preduzele obavezujuće nacionalne ciljeve za povećanje učešća obnovljive energije u njihovoj potrošnji energije sve do 2020 godine. Ovi ciljevi, koji odražavaju različite polazne tačke Država članica i potencijal za povećanje proizvodnje od obnovljivih izvora, variraju od 10% u Malti do 49% u Švedskoj. Nacionalni ciljevi će omogućiti Evropskoj Uniji, kao celini, da postigne svoj cilj od 20% za obnovljivu energiju za 2020 – više nego dvostruki nivo 2010 od 9.8% - i proporciju od 10% obnovljive energije u sektoru

³⁰<http://ec.europa.eu/clima/policies/package/>

³¹Sistem trgovanja emisija EU (EU ETS) Direktiva za Trgovanje Emisija 2003/87/EC i izmene http://ec.europa.eu/clima/publications/docs/factsheet_ets_en.pdf

³²Vendimi për Ndarjen e Angazhimeve (ESD) Nr. 406/2009/EC

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0136:0148:EN:PDF>

³³Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC Biofuels Directive

transporta. Ovi ciljevi će pomoći da se smanji emisija stakleničkih gasova i da se smanji zavisnost EU od uvozne energije.

Jedan drugi element klimatskog i energetskeg paketa je direktiva koja uključuje pravni okvir za korišćenje bezbednih tehnologija u smislu životne sredine hvatanja i skladištenja ugljenika³⁴. Hvatanje i skladištenje ugljenika podrazumeva hvatanje ugljendioksida oslobođenog od industrijskih procesa i njegovo skladištenje u geološkim podzemnim formacijama, gde ne doprinosi globalnom zagrevanju. Direktiva obuhvata sve geološke formacije u zemljama EU i postavlja zahteve koji se primenjuju za dug vek trajanja lokacija za skladištenje.

Sporazum Energetske Zajednice

Za Kosovo, instrument i glavni pokretač energetske politike i pitanja životne sredine u regionu je Energetska Zajednica (SEZ) Evropske Unije i devet ugovornika Južno-istočne Evrope i Regiona Crnog Mora (Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Srbija u Ukrajina), osnovana 2005. Član 3 i Ugovora zahteva od ugovornih strana da primene Acquis Communautaire za energiju, životnu sredinu, konkurenciju i obnovljive izvore. Tačnije, on postavlja rokove za realizaciju prioriteta Direktiva. Direktiva o Proceni Uticaja na Životnu Sredinu (PUŽS) i član 4(2) Direktive o Pticama primenjivale bi se od stupanja na snagu Ugovora; Direktiva koja se odnosi na smanjenje sadržaja sumpora u određenim tečnim gorivima do 31. decembra 2011; i Direktiva za Postrojenja za Velikim sagorevanjem (IPV) biće realizovana do 31. decembra 2017.

Većina ugovornih Strana, uključujući i Kosovo³⁵, su se obavezale do cilja uštede energije od 9% potrošnje između 2009 i 2018, preko svojih Nacionalnih Planova Energetske Efikasnosti. U 2012, Ministarski Savet Ugovora se složio oko ciljeva obnovljivih izvora energije (Kosovo će povećati proporciju izvora obnovljivih energija od 19,9 do 25%)³⁶ i u oktobru 2013 su se dogovorile da primene obavezu za sprovođenje nove Direktive EU za Industrijske Emisije u okviru Ugovora³⁷.

PRILOG 2

KONSULTACIJE I INSTITUCIONALNI OKVIR

KONSULTACIJE

Izradu ovog dokumenta su pratili Upravno veće, Vlada i zainteresovane organizacije.

Održane su četiri radionice i mnogo sastanaka radnih podgrupa, sastavljena od članova Ministarstva i raznih institucija involviranih u ovom procesu.

Process konsultacija je započet predstavljanjem draft dokumenta na web stranici Ministarstva i slanjem u institucije, čiji su predstavnici su učesnici u izradi dokumenta, uključujući i

³⁴ DIRECTIVE 2009/31/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 April 2009 on the geological storage of carbon dioxide <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0114:0135:EN:PDF>

³⁵ http://mzhe.rks-gov.net/repository/docs/Kosovo_Energy_Efficiency_Action_Plan_2010-2018.pdf

³⁶ <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/1766219.PDF>

³⁷ <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/2388178.PDF>

organizovanje javne rasprave. Dokument je kompletiran nakon razmatranja datih komentara od strane interesovanih stranaka.

UPITNIK ANKETE U LOKALNOM NIVOU

Upitnik za mere adaptacije na Kosovu, koji je služio za procenu trenutne situacije u razmatranju klimatskih opasnosti na Kosovu je pripremljen i distribuiran na lokalnom i centralnom nivou, uključujući i Međuministarsku Radnu Grupu za Nacionalnu Komponentu Prilagođavanja.

Upitnik je služio kao instrument za prvu procenu postojećih i mogućih mera adaptacije na Kosovu. Na osnovu rezultata 15 upitnika na lokalnom nivou i runde glasanja 12 članova Međuministarske Radne Grupe (MRG) na centralnom nivou, predstavljena je lista sa ukupno 74 mogućih mera prilagođavanja sa visokim ili srednjim prioritetom (vidi poglavlje 5). Potencijalne mere adaptacije sa niskim prioritetom nisu uključene.

Za identifikaciju najboljih praksa i naučenih lekcija, predložene mere adaptacije ukazuju na opštine gde su rezultati implementacije i planiranja znatno viši nego u drugim opštinama. Iz tog razloga, s obzirom da je došlo do implementacije ili planiranja ili je u toku u ovim mestima, one zahtevaju posebnu pažnju da se uvidi da li mogu da se identifikuju prepreke i ponuđene mogućnosti za prilagođavanje, da se izvuku pouke ili najbolje prakse. Druga selekcija je sprovedena u septembru 2013 na osnovu analize sa više kriterijuma.

ULOGI I ODGOVORNOSTI

Prema odredbama Zakona o Zaštiti Životne Sredine, Zakona o Zaštiti Vazduha od Zagađenja i relevantnih podzakonskih akata, Ministarstvo je odgovorno za oblast klimatskih promena.

Posebni organi MSPP vrše posebne zadatke, određene sa Zakonom o Zaštiti Životne Sredine, Zakona o Zaštiti Vazduha od Zagađenja i drugim zakonskim odredbama.

U ovoj Strategiji su definisane mere koje predstavljaju dužnosti za sve sektore zajednica I one su odgovorne za realizaciju mera za dostizanje ciljeva.

Realizacija predviđenih mera, aktivno doprinosi na smanjenje emisija SG i sprečavanje nepogoda koje mogu da se dogode od klimatskih promena pomoću kombinovanja primene zakonodavstva, tehničkog jačanja i obrazovanja.

Ministarstvo sa njegovim strukturama ima za obavezu primenu zakonodavstva, kontrolu emisija SG iz izvora I pripremanje Inventara SG.

Planiranje politika i razvijanje kontrole, u značajnoj meri doprinosi na smanjenje SG ne samo na lokalnom nivou nego i na globalnom. Način planiranja i sporazumi igraju važnu ulogu na doprinosu za smanjenje emisija SG i preduzetim radnjama za prilagođavanje na klimatske promene.

Energetska efikasnost je jedna od najvažnih sredstava za izbegavanje klimatskih promena smanjujući upotrebu fosilnih goriva. Međutim, energetska efikasnost i zahtevi za upravljanje merama takođe se može adresirati sa:

Postavljanjem tehnologija sa boljom energetsom efikasnošću;
Zahtev za odgovarajuće programe energetske efikasnosti;
Graditelji mogu izgraditi zgrade " budućnosti" protiv klimatskih promena predviđena na modele vremenskih prilika (simulacije) pružanjem dugotrajnih karakteristika kao orijentacija, izolacija i prozori koji su prikladni za očekivane klimatske uslove;
Gradovi mogu smanjiti temperaturu okoline i izgraditi efikasnije zgrade, sa hladnim ili zelenim krovovima;
Programi efikasnosti vode mogu se baviti klimatskim uticajima na vodne resurse i smanjiti upotrebu energije za pumpanje i tretiranje vode.

INSTITUCIONALNI OKVIR

Aktuelni institucionalni okvir je razvijen krajem 2002 godine. U principu, sastavljen je od jednog sistema institucionalnog upravljanja.

Institucije upravljanja životnom sredinom sprovode Kosovo zakonodavstvo na snazi i standard EZ.

Sistem upravljanja životne sredine uključuje:

Skupštinu Republike Kosova - Skupština je zakonodavna institucija Republike Kosovo izabrana direktno od strane naroda. Ima dva važna organa koja se bave pitanjima životne sredine: Komisiju za poljoprivredu, šumarstvo, ruralni razvoj, životnu sredinu i prostorno planiranje

Vladu Republike Kosova - Mandat Vlade definisan je Ustavom: Predlaže i sprovodi domaću i spoljnu politiku zemlje, omogućava ekonomski razvoj zemlje, predlaže Skupštini nacrt zakona i drugih akata, donosi odluke i donosi zakone ili propise neophodne za primenu zakona, predlaže Budžet Republike Kosovo, vodi i nadgleda rad organa uprave, vodi aktivnosti i razvoj javnih službi, predlaže imenovanja i razrešenja predsednika Republike Kosovo za rukovodioce diplomatskih misija na Kosovu, predlaže izmene Ustava, upućuje ustavna pitanja Ustavnom sudu, vrši druge izvršne funkcije, koje nisu dodeljene drugim centralnim ili lokalnim organima.

Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja - Mandat Ministarstva definisano je Uredbom Br. 02/2011 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije Premijera i Ministarstava. Ima sledeće odgovornosti u vezi sa zaštitom životne sredine:

- Razvija i prati implementaciju politika i programa koji se odnose na identifikaciju i smanjenje zagađenja životne sredine i klimatskih promena;
- Učestvuje u izradi strateških dokumenata;
- Koordinira aktivnosti za promovisanje politika zaštite životne sredine i klimatskih promena
- Postavlja norme i standarde i donosi smernice za sektor zaštite životne sredine, poštujući međunarodne standarde;
- Nadgleda primenu ovih standarda, uključujući inspeksijske i druge usluge, po potrebi;
- Upravlja korišćenje i razvoj infrastrukture životne sredine.
- Promoviše učešće zajednice, inicijative i razvoj aktivnosti;
- Stvara politike, sprovodi zakone i nadgleda aktivnosti zaštite životne sredine i klimatskih promena, uključujući vodne resurse, vazduh, zemljište i biodiverzitet;
- Podstiče i učestvuje u razvoju i sprovođenju kampanja javnog informisanja i drugih promotivnih aktivnosti radi povećanja svesti javnosti i poštovanja standarda za zaštitu životne sredine i klimatskih promena;

- Nadgleda i prati stanje životne sredine, posebno uticaj industrijske aktivnosti, javnih usluga i ekonomske aktivnosti;
- Uspostavlja politike upravljanja vodnim resursima i nadgleda njihovo sprovođenje.

U okviru MSPP:

Departman za zaštitu životne sredine (DZŽS) - razvija politike životne sredine, relevantno zakonodavstvo i instrumente za implementaciju ovih politika. Ovi zadaci se sprovode kroz četiri divizije: Divizija za Zaštitu od Industrijskog Zagađenja, Divizija za Zaštitu Prirode, Divizija za Upravljanje Otpadom i Hemikalijama, i Diviziju za Obrazovanje i Svest.

Agencija za Zaštitu Okoline Kosova (AZOK) - pruža potrebne informacije za administraciju, Vladu i Skupštinu Kosova o sprovođenju politika zaštite životne sredine. Razvija i koordinira jedinstveni informacioni sistem zaštite životne sredine vezano za sistem praćenja životne sredine na Kosovu kao i prikuplja podatke o životnoj sredini i priprema Inventar SG;

Hidrometeorološki Istitut Kosova - Izrađuje i održava mrežu hidroloških i meteoroloških stanica. Izvodi merenja i posmatranja elemenata i pojava: hidroloških, meteoroloških, biometeoroloških i hidrobioloških, merenja i ispitivanja atmosferske struje i zagađenja vazduha, vode, padavina. Sistematski prati i utvrđuje stanje kvaliteta vazduha, atmosferskih padavina, površinskih voda, podzemnih voda i zemljišta, kao i proučavanje i prognoze hidro-meteoroloških uslova.

Opštine - Opštine usvajaju Lokalne Akcione Planove za Životnu Sredinu (LAPŽS) i programe zaštite životne sredine u skladu sa SZŽS i Kosovskim Akcionim Planom za Životnu Sredinu u skladu sa svojim specifičnim interesima. U izradi LAPŽS i programima, ohrabruju se na učestvovanje javnost, NVO, profesionalne organizacije i zajednica biznismena.

Opštine izveštavaju Ministarstvo o sprovođenju ovih planova i programa. Da bi se smanjili negativni uticaji na životnu sredinu i u nekim slučajevima smanjili troškovi, dve ili više opština mogu zajednički razviti i usvojiti svoje planove i programe.

Nacionalni Savet za Klimatske Promene

Nacionalni Savet za Klimatske Promene odgovoran je za praćenje implementacije strateških dokumenata i akcionih planova za klimatske promene, u skladu sa zahtevima UNFCCC i Kjoto Protokola.

Glavne funkcije Nacionalnog Saveta za Klimatske Promene su:

- Koordinira sve aktivnosti koje izlaze od UNFCCC i Kjoto Protokola
- Obezbeđuje da se projekti sa uticajem na klimatske promene realizuju u saglasnosti sa domaćim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima,
- Priprema potrebnu dokumentaciju za učestvovanje i učlanjivanje u međunarodnim konvencijama, protokolima i sporazumima vezanih s klimatskim promenama, i
- Priprema Nacionalnu komunikaciju za Sekretarijat Konvencije UNFCCC nakon ratifikacije Kjoto Protokola

Nacionalni Savet za Klimatske Promene ima sledeći sastav:

Ministar Ministarstva Sredine i Prostornog Planiranja (MSPP) - Predsedavajući Saveta
Ministar Ministarstva Ekonomskog Razvoja (MER) - član
Ministar Ministarstva Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja (MPŠRR) - član
Ministar Ministarstva Infrastrukture (MI) - član
Ministar Ministarstva Trgovine i Industrije (MTI) - član
Ministar Ministarstva za Evropske Integracije (MEI) - član
Ministar Ministarstva Lokalne Administracije - član

U sklopu Nacionalnog Saveta za Klimatske Promene ustanovljen je i Tehnički Sekretariat Veća koji priprema i olakšava rad Saveta. Tehnički Sekretarijat čine sledeći članovi:

Direktor Departmana za Zaštitu Životne Sredine - Predsedavajući
Direktor Departmana za Vode - član
Direktor Departmana za Energiju - član
Direktor Departmana za Putnu Infrastrukturu - član
Direktor Departmana za Industriju - član
Direktor Departmana za Šumarstvo - član
Direktor Departmana za Poljoprivredne Politike i Tržište - član
Direktor Departmana za Sektorialne Politike - član
Direktor Hidrometeorološkog Instituta - član
Predstavnik iz civilnog društva - član
Predstavnik iz Univerziteta - član
Predstavnik UNDP - član

PRILOG 3

Društveno- ekonomska situacija

Kosovo je zemlja bez izlaza na more, sa pozicijom u centru Balkanskog Poluostrva, koja graniči sa Srbijom, Makedonijom (BJR), Albanijom i Crnom Gorom. Teritorija Kosova je 10,908 km². Kosovo ima kontinentalnu klimu, sa toplim letima i hladnim zimama. Kosovo ima oko 193 stanovnika po km² sa 38 opština.

Procene broja stanovnika u 2012 su 1.815.606. Etnički sastav je 90 % Albanaca, 5 % Srba, 2 % Bošnjaka, Gorana, 2 % Roma i 1 % Turaka. Kosovo trenutno ima najmlađe stanovništvo u Evropi, sa prosečnom starosti od 29.5 godina i plodnosti procenjenoj od 2.4 deteta po ženi. Posle 1999, unutrašnja migracija stanovništva Kosova bila je visoka, pretežno iz ruralnih područja u urbane sredine, ali i dalje 58% stanovništva živi u ruralnim oblastima i 42% u urbanim sredinama. Priština ima najveću stopu migracije.

Preko 500,000 stanovnika živi u inostranstvu. Kosovska diaspora je važan faktor ekonomskog razvoja Kosova. Ipak, taj potencijal nije dovoljno iskorišćen i ne kanališe se u produktivne aktivnosti koje bi imale lančani efekat. Poredrešavanja potreba i prioriteta Diaspore Republike Kosova, izrađuje se i Strategija Diaspore podržana normativnim važećim aktima na snazi u Republici Kosova.

Ekonomija Kosova je mlada i dinamična, koristi evro kao svoju zvaničnu valutu i Bruto Domaći Proizvod (BDP) u 2014 je iznosio 4.916 milijardi €, BDP po glavi stanovnika 3084 €. Na osnovu podataka Bruto Domaće Proizvodnje za 2014 godinu, uzimajući u obzir makroekonomske glavne pokazatelje, vidi se da realni porast ekonomije u 2014 godini, u odnosu sa 2013 godinom je iznosio 1.2%, dok BDP sa aktualnim cenama u 2014 godini je iznosio 5,567 mil. eura. 2014 godine u ekonomskim aktivnostima u poljoprivredi, lovstvu, šumarstvu i ribarstvu došlo je do realnog porasta za 0,8%.

Od 1999 Kosovo je transformisano iz centralizovane i planske ekonomije u slobodnu tržišnu privredu. Sadašnji cilj je povećanje konkurencije unutar privrede, povećavajući iznose sposobnosti za smanjenje trgovinskog deficita Kosova. Osim što je član CEFTA, u junu 2009 Kosovo se pridružilo MMF (Međunarodni Monetarni Fond) i SB (Svetska Banka), i nastoji na učlanjivanju u ostale jake ekonomske i finansijske mehanizme kao što su Evropskoj Banci za Obnovu i Razvoj (EBOR), Svetska Trgovinska Organizacija (STO) itd.

Od 03.11.2010 godine Kosovo učestvuje u Global Environment Facility (GEF) koji je osnovan u pragu Svetskog Samita Rio 1992, kao podrška za pomoć državama za rešavanje hitnih problema životne sredine naše planete. U Decembru 2015 godine Ministarstvo je postao deo Fonda za Zelenu Klimu. Preko ovog fonda pruža se mogućnost za finansijsku podršku za pomaganje u realizaciji planova.

Politike za ublažavanje efekta od klimatskih promena

Organ nadležan za politike životne sredine i klimatske promene je Ministarstvo Životne Sredine i Prostornog Planiranja (MSPP).

Strategija za klimatske promene je jedan od četiri opštih dokumenata politika za životnu sredinu.

Strategija Životne Sredine za Kosovo je izrađena za period 2005-2015 i pregledana za period 2013-2022 sa sledećim prvenstvenim oblastima: voda, upravljanje otpadom, klimatske promene, aciditet, biodiverzitet i urbano okruženje.

Prioriteti ove Strategije su:

- Kompletiranje zakonodavstva za zaštitu životne sredine, u skladu sa zakonodavstvom EU;
- Postepeno popunjavanje standarda EU;
- Efikasno sprovođenje i efikasna integracija zakonodavstva i metodologije životne sredine u svim sektorima;
- Izgradnja i dalji razvoj nadležnih institucija, uključujući i izgradnju kapaciteta;
- Osnivanje Eko-fonda;
- Osnivanje i funkcionisanje mreže za monitoring životne sredine na Kosovu;
- Racionalno korišćenje prirodnih resursa,
- Razvoj dugoročnih programa za obrazovanje;
- Kampanje i projekti za javnu svest;
- Podrška koncepta uvoza "čiste" tehnologije na Kosovu;
- Primena koncepta energetske efikasnosti u svim sektorima potrošnje energije.

Kosovski Akcioni Plan Životne Sredine 2006-2010, kao deo Programa Vlade, prvi je dokument sastavljen na Kosovu u cilju postepenog poboljšanja situacije životne sredine, u kojem se okvir zasniva na svim prioritarnim aktivnostima dotičnih institucija koje se odnose na životnu sredinu.

Za integraciju sektora zaštite životne sredine Plan na specifičan način predviđa sledeće akcije:

- Kompletiranje zakonodavstva i usklađivanje sa normama EU
- Izradu Akcionog Plana za Poljoprivredu
- Popravak mreže za navodnjavanje
- Stvaranje uslova za eko- turizam
- Primena podsticajnih instrumenata za sprovođenje alternativnih metoda za poljoprivrednu proizvodnju i kompostiranje
- Obezbeđivanje odgovarajućih uslova za uvoz materijala za poljoprivredu i plasiranje prehrambenih proizvoda
- Očuvanje tradicionalnih metoda na farmama
- Razvoj programa obuke za poljoprivrednike koji se bave pitanjima dobrih praksa u poljoprivredi
- Razvoj poljoprivredno – ekoloških indikatora za monitoring

PRILOG 4

Po baznom scenariju (Tab. 1), 2022 godine potražnja za električnu energiju će porasti za 23.4% u odnosu na 2015 godinu.

SCENARIO POTRAŽNJE ENERGIJE GWH	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Potrošači u domaćinstvu	2.536	2.643	2.706	2.790	2.852	2.954	3.053	3.129	32.63	3.355	3.477	3.571	3.676	3.769
Komercijalni potrošači	701	745	798	789	807	837	873	899	942	972	1012	1042	1084	1123
Ukupni industrijski potrošači	1.210	1.296	1.322	1.237	1.265	1.312	1.370	1.410	1.477	1.525	1.586	1.634	1.699	1.761
Gubitci u KOSTT	175	131	115	128	126	129	132	133	136	138	140	142	144	146
Tehnički gubitci u OSSH	799	780	785	797	770	734	749	741	734	726	719	712	705	698
Bruto potrošnjaelektr ične energije na Kosovo	5.421	5.94	5.725	5.742	5.820	5.966	6.176	6.312	6.551	6.716	6.934	7.100	7.307	7.496

Tab. 1. Osnovni scenariju, bruto potražnja električne energije, po kategoriji potrošnje (Bilans Energije 2012-2022)³⁸

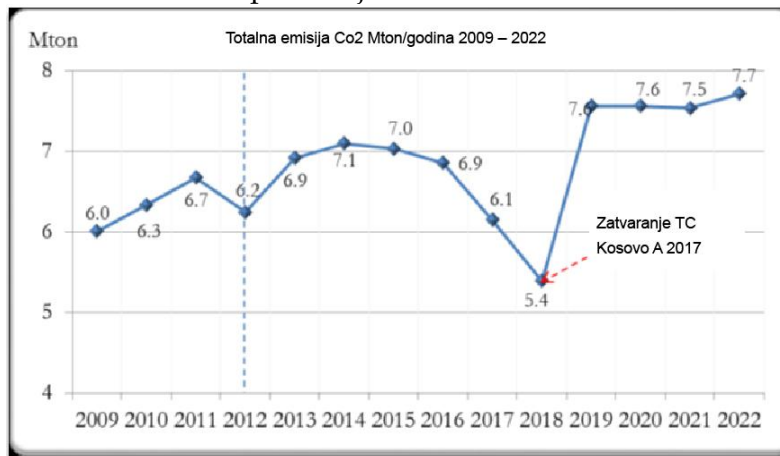
Pored proizvodnje električne energije, distribucija i snabdevanje takođe se suočavaju sa tehničkim problemima i gubitkom električne energije. Poslednjih godina su učinjene značajne investicije u distributivnom sistemu, i doprinele su smanjenju gubitaka od 42.80% u 2009 na 38.15% u 2011³⁹. I

³⁸[http://mzhe.rks-gov.net/repository/docs/Dugoročni bilans_2013_-2022_-_eng_final.pdf](http://mzhe.rks-gov.net/repository/docs/Dugoročni_bilans_2013_-2022_-_eng_final.pdf)

³⁹Izvor, 2011 Godišnji izveštaj, ZRRE

pored ovih investicija, još uvek nije obezbeđeno kvalitetno i sigurno snabdevanje potrošača električnom energijom.

Od ukupnog iznosa stakleničkih gasova emitovanih od antropogenih aktivnosti (oko 10,5 miliona t CO₂ ekv.) u 2009 na Kosovu, proizvodnja električne energije iz uglja doprinosi sa 6.9 miliona tona CO₂ ekv. (ne računajući gasove od samopaljenja uglja kopovima – iznos koji nije poznat). Predviđanja proizvodnje električne energije pokazuju da će se do 2022, proizvodnja električne energije iz uglja povećati za oko 33% u poređenju sa 2012

Sl. 1. Dosadašnje i očekivane emisije emisije iz Kosovskih termoelektrana

Imajući u vidu sve okolnosti koje karakterišu zemlju, ali iznad svega niski nivo ekonomskog, socijalnog i tehnološkog razvoja, nestašicu električne energije, povećanje potražnje električne energije, smanjenje emisija ispod sadašnjeg nivoa za mnogo nadolazećih godina ne može biti realno očekivanje. Ono što izgleda realno je postizanje odstupanja od običnog scenarija (zaustavljanje rasta emisija) sa različitim merama ublažavanja. Više se može postignuti uz dodatnu pomoć međunarodne zajednice.

Strategija Energije posvećuje posebnu pažnju usaglašavanju sa evropskim zakonodavstvom, odredbama koje su obavezujuće za Kosovo, s time što preuzima odgovornost za ove obaveze kroz njegovo članstvo u Sporazumu o Energetskoj Zajednici. Strategija ima za cilj da promoviše racionalno korišćenje energetske resursa i povećanje energetske efikasnosti, kao i korišćenje obnovljive energije i uvođenje novih tehnologija za implementaciju standarda životne sredine utvrđenim zakonom.

U srednjeročnom periodu, lignit će i dalje biti glavni izvor za proizvodnju električne energije na Kosovu. Rezerve lignita na Kosovu se nalaze u dva velika bazena, u 'Kosovskoj Ravnici' i 'Dugađinu'. Geološke rezerve uglja se procenjuju sa 12.5 milijardi tona (uključujući sve kategorije rezervi). Tabela 2 predstavlja pregled rezervi lignita po lokacijama⁴⁰.

Bazeni lignita	Površina [wkm ²]	Rezerve [miliona tona]			
		Istražene		Upotrebljive	
		t	t _{ce}	t	t _{ce}
Kosovo	274	10,091	2,957	8,772	2,521

⁴⁰ Institut Inkos – "Studija za procenu istraživanja geoloških rezervi lignita na Kosovu", Kosovski Bazen, Priština 2007, stranica 81; i basen Metohije i Drenice i drugi, Priština 2007, stranica 56 i stranica 24.

Tab. 2.

Dugađini	49	2,244.8	782	2,047.7	464
Ostalo	5.1	106,6	22	73.2	19
Ukupno		12,442.4	3,761	10,892.9	3,004

Rezerve lignita po lokacijama

Sistemi centralnog grejanja postoje samo u Prištini, Đakovici i Mitrovici. Ovi sistemi zadovoljavaju samo 3% potražnje za grejanje. Postojeće tehnologije zasnovane su na sagorevanju mazuta i nafte. Ovaj sektor ima takođe poteškoća zbog stare tehnologije, negativnih uticaja na životnu sredinu i niskog nivoa fakturisanja i naplaćivanja usluga. Potreba za razvoj tržišta grejanja je uključena u rezultatima Studije Tržišta Grejanja (ELC, Studija Svetske Banke, 2007). Razvoj takvog tržišta će biti stimulisan od strane Vlade. Zakon o Javnim Preduzećima je postavio ova preduzeća pod opštinskom administracijom. Važan razvoj u sektoru grejanja je početak funkcionisanja projekta kogeneracije TE Kosovo B- JP Termokos (2014/2015), koji je sproveden preko WBIF, u kojem projektu vodeća finansijska institucija je bila Nemačka Banka za Razvoj (KfW). Ovim se projektom JP Termokos omogućuje snabdevanje termičkom energijom iz TE Kosovo B sa ukupnim nominalnim kapacitetom od 140 MWt (2x70 MWt). Financiranje ovog projekta je omogućeno iz donacije Evropske Komisije, Vlade Nemačke, Švedske i Luksemburga, Vlade Kosova i Opštine Prištine. Od ukupne vrednosti projekta 86.54% su donacije dok 13.46% krediti sa povoljnim uslovima.

Zakonodavstvo o energetici definiše opšte principe i pravila kojim se aktivnosti u energetskom sektoru u Republici Kosovo usmeravaju kako bi se garantovalo sigurno, održivo i visoko kvalitetno snabdevanje energijom kako bi se stvorili uslovi za transparentno i konkurentno tržište, promovišući najefikasnije korišćenje energije, povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora i koprodukcije, zaštitu životne sredine od energetskih aktivnosti i akcije koje se stvaraju i pod kojim se energetska politika sprovodi i planiranje razvoja energetskog sektora

Buduća potražnja za energijom će biti pokrivena domaćom proizvodnjom i uvozom. U narednom periodu, električna energija će se obezbeđivati od proizvodnje u termoelektranama "Kosovo A" i "Kosovo B", a zatim od Termoelektrane "Kosova e Re", sa predviđenim instaliranim kapacitetom od 500 MW i koja se očekuje da počne sa radom u kraju 2021/2022 godine.

Takođe, na duži rok je predviđen novi razvoj kapaciteta iz obnovljivih izvora energije.

Kosovo nastoji na brzu integraciju u EU. S obzirom na to, Kosovo je potpisnica Sporazuma o osnivanju Energetske Zajednice Jugoistočne Evrope (TKE), koja je stupila na snagu 1. jula 2006. godine. U tom kontekstu, Vlada Kosova ostaje veoma posvećena razvoju energetskog sektora u skladu sa zahtevima SEZ-a. SEZ zahteva sprovođenje Ackuis Communautaire od strane svih ugovornih strana u vremenskom okviru koji predviđa sprovođenje potrebnih reformi. Ovo će takođe zahtevati implementaciju ciljeva energetskog sektora EU 20-20-20, koji zahteva od država članica do 2020. godine:

- Smanjiti emisije stakleničke gasove za 20%,
- Povećati udeo potrošnje obnovljive energije na 20%, i
- Poboljšati energetska efikasnost za 20%.

U sklopu uzetih obaveza iz Sporazuma o Energetskoj Zajednici, Kosovo je kao potpisnica 2011. godine usvojilo Nacionalni Akcioni Plan za Energetska Efikasnost (NAPEE) 2010-2018⁴¹, a takođe

⁴¹<http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/1280177.PDF>

je tokom 2013. godine izradilo i Nacionalni Akcioni Plan za Obnovljivu Energiju (NAPOE) 2011-2020⁴². Oba plana određuju ciljeve za Kosovo u pogledu energetske efikasnosti i učešća obnovljivih izvora energije do 2020. godine:

- Poboljšanje energetske efikasnosti za 9%
- Povećanje udela obnovljivih izvora energije na 25% (cilj 29,47%)

Kosovo je posvećeno ispunjavanju ovih ciljeva usklađivanjem sa svim relevantnim direktivama, normama i standardima EU za energiju i životnu sredinu, kao i odredbama Sporazuma Energetske Zajednice.

PRILOG 5

Vodeni resursi i prilagođavanje na klimatske promene

Razvoj procene uticaja na životnu sredinu, studiji izvodljivosti koji analiziraju varijabilnost opcija prenosa vode, treba da prethodi razvoju odgovarajuće konačne infrastrukture za transport vode od jednog rečnog sliva u drugi.

Zapadni i juži deo Kosova, poznata kao Ravnica Metohije, najbogatiji je sa površinskim i podzemnim vodama. Severni i istočni deo Kosova, poznat kao Kosovo Polje, ima manju raspoloživost vodnih resursa. Ipak, ovo područje ima najveću koncentraciju stanovništva i najviše žarišta koja izazivaju ekstremno zagađenje vode.

Glavne kategorije korišćenja vodnih izvora su: snabdevanje pitkom vodom porodičnih ekonomija, snabdevanje vodom za Industriju i Energetiku (za hidroenergije i za hlađenje termoelektrana) i za navodnjavanje. Na osnovu Godišnje Izveštaja Postignutih Rezultata Pružioaca usluga Vode na Kosovu za 2012, industrija vode na Kosovu je i dalje slaba; ukazujući nedostatke u većini indikatora performansi, kao što je pokrivanje usluga na nivou od 78%.

Kvalitet vode reka na Kosovu je loš zbog nedostatka postrojenja za prečišćavanje kanalizacije, odlaganja otpada duž / ili blizu rečnih obala, loš ili nepostojećeg održavanja rečnih korita. Obično kvalitet reka u uzvodnom toku predstavlja zdravo vodeno stanište i zadovoljava ekološke standarde. Nekoliko glavnih reka nizvodne struje od većih opština i industrije je teško zagađeno da voda ne može da se koristi za vodosnabdevanje ili za navodnjavanje. Glavne reke na Kosovu spadaju u kategoriju zagađenja 2 i 3.

Uticaj klimatskih promena može pogoršati još više kvalitet vodotekova, posebno tokom letnjih meseci, kada se očekuje promena u trendovima padavina koje će se odraziti na niski vodotok reka i povećanje temperatura, dok izvori zagađenja ostaju nepromenjeni. Zagađenje površinskih i podzemnih voda će ozbiljno uticati na ljudsko zdravlje; ono može da ometa ekonomski rast i može uticati na obilje i obezbeđivanju hrane.

Većina ruralnog i urbanog stanovništva nema kanalizacionu mrežu na individualnoj osnovi, koristi jame ili septičko ispuštanje otpadne vode u obližnjim rekama ili potocima. Nedostatak

⁴²<http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/2570177.PDF>

kanalizacijske mreže i nedostatak adekvatnog tretmana otpadnih voda, povećava pritisak na izvore svežih voda. Procenjuje se da je mreža kanalizacije, opše, u veoma lošem stanju. Osim opštine Skenderaj, koja ima postrojenja za tretman otpadnih voda, drugi urbani centri i ruralna sela na Kosovu još uvek ne izvršavaju tretiranje otpadnih voda. Od 2013, počeli su radovi za takav pogon u Prizrenu. Takođe, završeni su studiji izvodljivosti za Prištinu, Peć, Đakovici, Gnjilane i Uroševac. Studija izvodljivosti za Mitrovicu očekuje se da se završi tokom 2014. Urbane i industrijske otpadne vode izlivaju se direktno u reke bez ikakvog prethodnog tretmana. Zagađenje za teškim metalima i drugim toksičkim supstancama predstavlja izazov i zabrinutost u pogledu kvaliteta površinskih i podzemnih voda. Nacionalna Strategija za Vode Kosova i Zakon za Vode obavezuju obavezno tretiranje industrijskih otpadnih voda.

Pritisci na vodne izvore, koji su već nedovoljni, rastu kao rezultat antropogenih aktivnosti i povećanja potražnje za vodom u svim sektorima i zagađenja duž vodotoka. Rast temperatura i smanjenje količine padavina u poslednjoj deceniji utiče direktno na režim protoka reka i na nivou podzemnih voda.

Imajući u vidu sve što je iznad navedeno, više je nego neophodna procena ugroženosti sveže vode, kao bi se identifikovali potencijalni rizici, i kako bi se istovremeno obezbedilo donosiocima odluka prevremeno upozorenje o potrebi praćenja mogućih promena.

Da odgovori na izazove klimatskih promena, Kosovo treba izraditi strateške dokumente i akcione planove za integrisanje mera ublažavanja i adaptacije na klimatske promene. Ovo bi trebalo da se zasniva na sveobuhvatna naučna istraživanja i moguće uticaje klimatskih promena na vodne resurse. U Državnoj Strategiji za Vode i u planovima za upravljanje rečnim slivovima treba integrisati sledeća pitanja:

- Tretiranje otpadnih voda, ponovnu upotrebu vode, uključujući i podsticajne pakete za ponovnu upotrebu vode.
- Upravljanje podzemnim vodama, dopunu podzemnih voda, obavezno ograničenje ekstrakcije podzemnih voda i praćenje podzemnih voda.
- Program za upravljanje rizicima, uključujući i zaštitu od poplava i identifikaciju područja sa rizikom od poplava.
- Program za upravljanje sušama, raspodeli vode i dajući prioritet kategoriji potrošača u sušnim situacijama.
- Podsticanje prikupljanja (upotrebe) vode od kiše i podsticajni programi za prikupljanje vode od kiše.

Poljoprivreda, šumarstvo, biodiverzitet i planiranje upotrebe zemlje

Prema anketiranju poljoprivrednih domaćinstava u 2012 godini računa se da oko 378,768 ha je površina ukupnog zemljišta i 277,364 ha (73%) je obradiva zemlja. 41% ove površine se koristi kao obradiva zemlja i 26% livade i pašnjaci dok 5% obradive zemlje - čiji procenat je u padu - ostavljene su puste. upotreba voćnjaka beleži porast u razdoblju 2009-2012 za 10.1%. Takođe, površine korišćene za poljopšrivredne kulture, plantaže i staklene bašte su bitno porasli u zadnjim godinama.

Stočarska proizvodnja ima visok ekonomski značaj i spada u profitabilan poljoprivredni sektor, koji takođe promovise druge poljoprivredne sektore kao što je proizvodnja biljka, prerađivačka industrija, itd. Procenjuje se da su oko 94,000 poljoprivrednih farmi (52 % od ukupnog broja farmi) aktivne u stočarskoj proizvodnji. Većina stočarske proizvodnje se uglavnom vrši u seoskim domaćinstvima. Polu komercijalne i komercijalne farme imaju intenzivniju stočarsku proizvodnju sa kvalitetnijom vrstom životinja.

Poljoprivreda tokom 1980-ih i početkom 1990-ih je činila 25% BDP-a, dok sada oko 14.1% BDP-a (izvor: podaci iz KAS iz 2011). U poljoprivrednom sektoru je zaposleno oko 35% stanovništva (Državni Prikaz, april 2013, Izveštaj Svetske Banke). Poljoprivredni sektor takođe predstavlja 16% od ukupne vrednosti izvoza i ostaje važan ekonomski sektor i deo BDP-a.

Što se tiče šumarstva, 42,7% površine zemljišta Kosova je pokriveno šumama i šumskim zemljištem (464,800 ha), od kojih 60% je u državnom vlasništvu (278,880 ha) i 40% su privatne šume (185,920 ha) (Izvor: Strategija za Razvoj Šumarstva 2010-2020). Pokrivenost šuma na Kosovu je veća nego u susednim zemljama (Albanija 28%, Makedonija 39%, Crna Gora 40% i Srbija 31%); ipak, kvalitet i produktivnost postojećih šuma je razlog za zabrinutost. Posebno u strmim planinskim predelima postoje alarmantni signali rasšumljavanja zbog teške erozije zemljišta (Izvor: Podrška za implementaciju Politike i Strategije Šuma na Kosovu GCP/KOS/005/FIN):

- 32,200 ha šuma se smatraju "bez drveća";
- 171,200 hektara su šume stvorene sadnjom prirodnih šuma, kategorizovane kao visoke šume (h > 16 m);
- 115,800 ha spada u kategoriju niskih šuma (stvorenih od stabljika), koje dominiraju na centralnom delu Kosova;
- 21,200 ha šuma spadaju u niske šume (niske šume uz prisustvo drveća);
- 2,200 ha su šume stvorene sa pošumljavanjem.

Na Kosovu broj vlasnika privatnih šuma iznosi oko 120,000, koji upravljaju svojim šumama na tradicionalan način i obično ne sade nova stabla. Oni se oslanjaju na prirodnu obnovu njihovih šuma, za koje se kaže da se obnavljaju obilno, i vrše ponovno sađenje samo u posebnim slučajevima. Procenjuje se da cela ponovno sađena površina u privatnim šumama na Kosovu ne prelazi 30 ha/godišnje. Prosečna veličina privatnog šumarka je oko 2 hektara, proširena na nekoliko parcela i obično popunjena pašnjacima i poljoprivrednim zemljištem. Osnovna svrha održavanja šumskih površina, kod većine vlasnika, je proizvodnja i prodaja drva za grejanje da bi obezbedili opstanak, a ponekad i za zaštitu zemljišta od erozije; veoma malo vlasnika je spremno da pretvori svoje niske šume u visoke šume.

Što se tiče biodiverziteta, Kosovo, iako sa relativno malom površinom, je bogata biljnim vrstama. Postoji 13 vrsta biljaka koje rastu samo na Kosovu i 200 vrsta koja rastu na Balkanu. Ukupan broj biljnih vrsta je veći nego u nekim evropskim zemljama. Ova raznolikost je rezultat kompleksnih fizičkih faktora, kao što su zemljište i klima koji stvaraju različitost prirodnih staništa i uslove za rast biljaka. Na teritoriji Kosova postoji oko 24 vrsta ugroženih biljaka, kao rezultat ljudskih aktivnosti. One su uglavnom koncentrisane u planinskim oblastima, ali i u zonama polja.

Na Kosovu postoje oko 46 vrsta sisavaca - većina od njih sa regionalnim i globalnim značajem. neke vrste vodenih ptica su izgubljene kao posledica uništavanja močvara, zagađenja i degradacije reka. Lov je bio intenzivan u 1990-im godinama, i sada se izvažava za smanjenje ilegalnog lova. ilegalan lov je rezultiralo u povećanju broja ugroženih životinja. najveći deo

biljnog i životinjskog bogatstva se nalazi na visokim planinama na jugu i zapadu Kosova. Biodiverzitet vodenog ekosistema je u padu, posebno vrsta riba kao rezultat zagađenja voda i degradacije korita reka (Izvor: Strategija i Akcioni Plan za Biodiverzitet 2011-2020).

Najveći deo zemlje Kosova, oko 94% od ukupne površine, je radna (poljopivredna) šumska zemlja, dok samo 56% zemlje se upotrebljava za građevinske svrhe. Od ukupne površine radne zemlje oko 90% su u privatnoj svojini. Na osnovu procena MPŠRR, svake godine oko 400 ha menja namenu korišćenja zemljišta od radne na građevinske zemlje. jedna od glavnih razvoja je nekontrolisana gradnja, kao posledica nedostataka razvojnih urbanističkih i opštinskih planova, kao i slabog sprovođenja zakonodavstva za zaštitu poljoprivrednih površina. ostali faktori obuhvaćuju: a) gubitak/ degradacija poljoprivrednih površina, b) rasšumljavanje, c) kamenolomi, i d) deponije.

PRILOG 6

NAČIN UPRAVLJANJA PODATAKA I PROCENA

Upravljanje podataka

Podatci treba da se upravljaju u saglasnosti sa pravilima kancelarije (registrovana posta, čuvanje podataka, itd.). svaka podgrupa MMRG treba da vodi registre za poslate podsetnike, zahteve za podatke, za dostavljene podatke, interne izveštaje, zapisnike, zaključke iz sastanaka MMRG i drugih sastanaka sa zainteresovanim strankama, dokumentovanja javnih konsultacija i izveštaje vezane sa sprovođenjem.

Indikatori

Glavni cilj praćenja sprovođenja SKP je da proceni stepen sprovođenja i efekti implementiranih intervencija. Za olakšavanje procesa, u Tabeli 3 su predloženi indikatori i izvori verifikacije za sve navedene intervencije u Akcionom Planu.

Intervencije	Indikatori	Izvor verifikacije
Praćenje i izveštavanje o primeni SKP	Poslednje ažuriranje podataka koji se odnose na implementaciju SKP	Godišnji interni izveštaji Službeni izveštaji
Integracija ciljeva SKP-a u relevantne strateške dokumente/ sektorske politike	Indikator se može izraziti u % ili u ukupnom broju strateških dokumenata u kojima su integrisani ciljevi SKP-a	Relevantne sektorske politike
Poboljšanje stvaranja informacija, korišćenja informacija i komunikacija	Indikator je kvalitativan. Može se realizovati anketa zasnovana na jednostavnom upitniku radi izrade završnog izveštaja. Alternativa: broj prikupljenih beležaka i učinjene razmene	Istraživanja, podaci dostavljeni od strane odgovornih institucija
Obuka profesionalaca	Ukupan broj obuka Ukupan broj obučanih lica	Dostavljeni podaci od strane nadležnih institucija
Intervencije za podizanje javne svesti	Ukupan broj kampanja za podizanje javne svesti,	Praćenje štampe, promotivni materijali.

	Alternativa: Procena dostignute audience	
Razvijanja pakete klimatske takse	Broj razvijenih finansijskih instrumenata	Pravni akti / Službeni list
Stvaranje Nacionalnog Sistema Inventarizacije	Poslednje ažuriranje Nacionalnog Inventara SG	Izveštaj Inventara SG
Intervencije vezane za javno zdravlje	Indikator je kvalitativan.	Podaci dostavljeni od strane nadležnih institucija
Poboljšanje implementacije NAPŽS za period 2013-2017	Stepen implementacije NAPŽS-a ⁴³	Izveštaj sprovođenja NAPŽS-a
Poboljšanje primene PKEE 2010-2018	Stepen implementacije PKEE	Izveštaj sprovođenja PKEE
Razvijanje strateškog okvira za upravljanje otpadom	Broj usvojenih strateških dokumenata	Nacionalni plan upravljanja otpadom / Opštinski planovi upravljanja otpadom
Razvijanje Platforme za Upravljanje Opasnostima	Formirano telo i mehanizam za smanjenje opasnosti	Odluka Vlade
Izrada Nacionalnog Programa za Upravljanje Sušama (NPUS)	Draft NPUS izrađen	Draft NPUS
Osnivanje međuvladine radne grupe odgovornih institucija za zaštitu šuma	Telo formirano	Odluka Vlade
Izrada standarda i smernica za zelene zgrade i zelene krovove	Standardi projektovani i usvojeni	Pravni akti / Službeni list
Razvijanje zakonodavstva o podzemnim vodama	Usvojeni pravni akti	Pravni akti / Službeni list
Sprečavanje samopaljenja lignita	Završene intervencije	Podaci dostavljeni od strane nadležnih institucija; izveštaji iz inspekcije
Razvoj dizajna mera rehabilitacije radi osiguranja strukturnog integriteta hidrosistema Ibar-Lepenac	Dizajniranje mera rehabilitacije završeno	Podaci dostavljeni od strane nadležnih institucija; Procena uticaja na životnu sredinu
Razvijanje dizajna za postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda (Rudnik Novo Brdo)	Završen je projekat postrojenja za prečišćavanje	Podaci dostavljeni od strane nadležnih institucija; Procena uticaja na životnu sredinu.
Poboljšavanje primene NAPOE (2011-2020)	Stepen implementacije NAPOE	Izveštaj sprovođenja NAPOE
Razvijanje strategije za upravljanje površinskih voda	Strategija razvijena	Odluka Vlade za usvajanje Strategije
Modernizacija hidrometeoroloških mreža za praćenje	Broj modernizovanih stanica	Podaci dostavljeni od strane nadležnih institucija;

⁴³Stepen implementacije može se izraziti kao % implementiranih mera, ili kvalitativno (na primer: "Sprovođenje u skladu sa planiranom dinamikom" ili "Postoji kašnjenja u primeni mera vezanih za SKP").

Smanjenje opasnosti od poplava	Baza podataka za rečne tokove osnovana; Mapiranje podložnih zona za poplave završeno: Broj razvijenih lokalnih planova za upravljanje opasnosti od poplava	Podaci dostavljeni od strane nadležnih institucija
Razvijanje i usvajanje neophodnih pravnih akata vezanih za prolaz voda	Usvojeni pravni akti	Pravni akti / Službeni list